

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ANKARA ULUS TARİHİ KENT MERKEZİNDEKİ TİCARET BİNALARININ DEĞİŞİMİ VE MEKÂNSAL ANALİZİ

Betül ASAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalını

Temmuz-2012
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA ULUS TARİHİ KENT MERKEZİNDEKİ TİCARET BİNALARININ DEĞİŞİMİ VE MEKÂNSAL ANALİZİ

Betül ASAR

Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet UYSAL

2012, 125 Sayfa

Jüri
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet UYSAL
Doç. Dr. Dicle AYDIN
Yrd. Doç. Dr. Uğur TUZTAŞI

Tezin konusu, Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezinde ki ticaret binalarında 20. yy'daki değişimin mekânsal analizlerinin yapılmasıdır. Çalışmanın amacı; Ankara'nın geçmişte ilk yerleşim merkezi olan ve ilk ticari fonksiyonlarının toplandığı bu bölgede ki ticaret binalarının gelişiminin mekânsal ve kentsel ölçekte incelenerek, seçilen binalarda mekânsal analizler yaparak mekânsal ve mimari özelliklerini tespit etmektir.

Geçmişten günümüze ticaret ve alanlarının oluşumunun tanımlanması ile başlanan çalışmada öncelikli olarak geleneksel ve modern ticaret mekânları hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra cumhuriyetle birlikte başkent olan Ankara'nın mekânsal gelişimi ile birlikte ticaret mekânları incelenmiştir.

Ulus tarihi kent merkezi ölçeğinde özellikle yarışmalarla elde edilmiş, Ulus Meydanı çevresinde yer alan ticaret binalarının mekânsal analizleri yapılmıştır. Seçilen binalarda ki mekânsal analizler; genel yerleşim, mekânsal organizasyon, cephe ve üçüncü boyut kriterleri çerçevesinde 3 aşamada yapılmıştır.

Son olarak elde edilen mekânsal analiz bulguları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Analiz bulguları sonucunda ise Ulus'un tarihi kent merkezi özelliği taşıdığı ve tarih boyunca ticaret eyleminin devam ettiği bir alan olduğu görülmüştür. Bu alanda günümüzde geleneksel ticaret eyleminin devam ettiği, modern ticaretin ise Kızılay'daki ticaret mekânları ve kent dışında konumlanan alışveriş merkezlerinde yapıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca seçilen binaların formlarının araziye uygun, düzgün geometrili olduğu, yaya hareketlerinin yoğunluğuna göre dükkân cephelerinin ve mimari biçimlenmenin gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alışveriş, Ankara, Mekân, Mekânsal Analiz, Tarihi Kent Merkezi, Ticaret, Ulus

ABSTRACT

MS THESIS

THE CHANGE AND SPATIAL ANALYSIS OF TRADE BUILDINGS IN HISTORICAL CITY CENTER OF ULUS, ANKARA

Betül ASAR

THE GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCE OF SELÇUK UNIVERSITY
THE DEGREE OF MASTER OF SCIENCE IN ARCHITECTURE

Advisor: Asst. Prof. Dr. Mehmet UYSAL

2012, 125 Pages

Jury
Advisor Asst. Prof. Dr. Mehmet UYSAL
Assoc. Prof. Dr. Dicle AYDIN
Asst. Prof. Dr. Uğur TUZTAŞI

The subject of the thesis is the spatial analysis of developments occurred in 20th century in trade centers and buildings located in Historical City Center of Ulus, Ankara. The purpose of the study is to identify spatial and architectural components of selected buildings within the scope of Ulus Historical City Center using spatial analysis method by examining developments of trade buildings that have been the first settlement center and the area that assembled first trade functions of the region in a spatial and municipal scale.

The study that starts with the chronological development of trade and trade areas primarily gives the definitions of traditional and modern trade centers and provides general information about these areas. Subsequently trade centers are analyzed together with the spatial development of Ankara which became the capital city with the establishment of the republic.

Within the scale of Ulus historical city center, the spatial analysis of buildings especially gained through contests and which stand within the vicinity of Ulus Square was made. The spatial analysis of selected buildings was done in a three level study of general settlement, spatial organization and three dimensional analysis.

Finally, the results gained through spatial analysis were evaluated on a comparative basis. In the light of the findings from these analyses, it was observed that Ulus carries the features of being a historical city center and has always been a location for trade throughout the history. In this respect, it was identified that while traditional trading activities still continues there, the modern trade is done in trade centers in Kızılay and shopping centers outside the city center. It was also identified that the forms of the selected buildings are appropriate to the land, good in geometry, the frontline of the shops and the architectural design is implemented in accordance with the density of pedestrians.

Keywords: Ankara, Historical City Center, Shopping, Space, Spatial Analysis, ,Trade, Ulus

ÖNSÖZ

Danışmanlığımı üstlenerek her konuda bilgi ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet UYSAL'A sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tezimin şekillenmesinde bilgi ve yorumları için Doç. Dr. Dicle AYDIN'a ve Yrd. Doç. Dr. Uğur TUZTAŞI'na teşekkür ederim.

Ulus bölgesinde seçilen binaların projelerine ulaşmamda yardımcı olan Altındağ Belediyesi, Büyükşehir Belediyesi KUDEB (Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü) ve Arşiv Müdürlüğü çalışanlarına; Bu süreç boyunca çalışma alanı ile ilgili yerinde yapılması gereken tespit çalışmalarında bana yardımcı olan eşim Hüseyin ASAR' a, kardeşim Begüm BAŞKURT'a, arkadaşım Ercan AKSOY'a teşekkür ederim.

Yaşamım boyunca benden desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan anne ve babama; benimle beraber zaman harcayan ve manevi desteğini esirgemeyen eşim Hüseyin ASAR'a ve varlığı ile bana hayat veren biricik kızıma teşekkür ederim.

Betül ASAR
KONYA-2012

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TEZ BİLDİRİMİ ..... **İii**

ÖZET ..... **İv**

ABSTRACT ..... **V**

ÖNSÖZ ..... **Vi**

İÇİNDEKİLER ..... **vii**

1. GİRİŞ **1**

1.1. Çalışmanın Amacı, Kapsamı, Önemi **1**
1.2. Kaynak Araştırması **2**

2. MATERYAL VE YÖNTEM **6**

3. TİCARET BİNALARINA İLİŞKİN SINIFLANDIRMA VE TARİHSEL GELİŞİMİ **7**

3.1. Ticaretin oluşumu 8
3.2. Antik Çağ Sonrası Ticaret Mekanları 9
3.3. Geleneksel Ticaret Mekanları 11
3.3.1. Hanlar ve Kervansaraylar 12
3.3.2. Bedestenler 15
3.3.3. Arastalar 17
3.3.4. Çarşılar 17
3.3.5. Dükkânlar 19
3.4. Günümüzde Ticaret Mekanları 21
3.4.1. Mağazalar 21
3.4.2. Marketler 21
3.4.3. Alışveriş Merkezleri 22

4. ANKARA KENTİ MEKÂNSAL GELİŞİMİ VE TİCARET MEKÂNLARI **23**

4.1. Ankara Kenti Tarihsel Gelişimi 23
4.2. Ankara'nın Planlanma Süreci 26
4.2.1. Lörcher Planı Dönemi 27
4.2.2. Herman Jansen Planı Dönemi 28
4.2.3. Yücel Uybadin planı dönemi 31
4.2.4. Ankara 1990 Nazım İmar Planı 33
4.2.5. Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Planı 38
4.2.6. Geleceğe İlişkin Planlar ve Hedefler .....

40
4.3. Ankara Ticaret Mekânlarının Gelişim Süreci 43
4.3.1. Cumhuriyet Öncesi Ticaretin Gelişimi …..... 48
4.3.2. Planlama Sürecinde Ticaretin Gelişimi (1923-1980) 51
4.3.3. Alışveriş Merkezlerinin Oluşumu ve Sonrası Ticaretin Gelişimi (1980 Sonrası) ……..... 56

5. ULUS TARİHİ KENT MERKEZİ TİCARET BİNALARI MEKÂNSAL ANALİZİ 60

5.1. Mekân Kavramı ve Mekansal Analiz Yöntemi 60
5.1.1. Mekan Kavramı ……..... 60
5.1.2. Mekansal Analiz Yöntemi ……..... 61
5.1.2.1. Genel Yerleşim Analizleri 62
5.1.2.2. Mekan organizasyonu Analizleri 63
5.1.2.3. Cephe ve Üçüncü Boyutta Analizler 66
5.2. Çalışma Alanındaki Ticaret Binaları ve Mekânsal Analizleri 72
5.2.1. Sümerbank (1937-1938) 73
5.2.2. Ankara Hali (1937) 79
5.2.3. Ulus İşhanı Çarşısı (1954) 84
5.2.4. Modern Çarşı (1957) 90
5.2.5. Anafartalar Çarşısı(1967) 95
5.2.6. 100. Yıl Çarşısı(1967) 100
5.2.7.Ulus Şehir Çarşısı (Yeni) 105
5.3. Bulguların Değerlendirilmesi 111
5.3.1. Genel Yerleşim Analiz Bulguları 111
5.3.2. Mekan Organizasyon Analiz Bulguları 112
5.3.3. Cephe ve Üçüncü Boyutta Analiz Bulguları 113

6. SONUÇ ……..... 114

KAYNAKLAR 117

ÖZGEÇMİŞ 125

1. GİRİŞ

İnsanlar ilk çağlarda gerekli olan ihtiyaçlarını değiş-tokuş yöntemiyle sağlamışlardır. Bu yöntem sonucunda da ticaret eylemi ortaya çıkmış bu durum daha sonra ticaret mekânlarının oluşmasına neden olmuştur. Zamanla ticaret eylemi ve mekânları birçok faktör ve gelişen teknolojiye göre değişim göstermiştir. Takas yoluyla başlayan paranın icadı ile gelişen alışveriş eylemi toplumsal yaşamı doğrudan etkilemiştir. İlk sosyal eylemlerin gerçekleştiği bu mekânlar toplumların ticaret tarihini ve yerleşim tarihini anlatmaktadır.

Ticaret eyleminin yapıldığı alanlar ilkçağlardan günümüze kadar çeşitli isimlerle adlandırılmış ve kentlerin merkezini oluşturarak buradan kentlerin gelişmesini sağlamışlardır. Ticaret eylemi kentlerin merkezlerinin belirlenmesinde etkili olmuş ve kentler bu ticaret merkezi etrafında gelişim göstermiştir. Kentlerde ilk yerleşim yeri olan bu mekânlar günümüzde de geleneksel ticaret mekânlarının bulunduğu tarihi kent merkezleridir. Tarihsel süreç içerisinde ticaret eylemi ve mekânlarının gelişimini ve değişimini bu alanlardan başlayarak analiz etmek gerekmektedir.

1.1. Çalışmanın Amacı, Kapsamı, Önemi

Tarihte birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış Ankara'nın başkent olması ile yeni kurulan ülkenin kimliğini yansıtacak binalar kentte yer alırken;bu çalışma aynı süreçte kimliklenmeye başlayan ve değişen ticaret binaları tipolojisinin tespit edilmesi açısından önemlidir. Ulus tarihi kent merkezi ile ilgili birçok çalışma yapılmasına karşın Cumhuriyet sonrasında ticaret bina tipolojisini ele alan bir çalışma olması açısından da ilktir. Günümüze kadar olan süreçte ticaret binalarındaki değişen/değişmeyen mekânsal ve mimari unsurların tespit edilmesi de, çalışmanın önemini artırmaktadır.

Tarihi ve yeni kent dokuları içerisinde kalan ticaret binaları arasında dengeli işlevsel bir ilişkinin kurulması gerekliliğinden; Ulus tarihi kent dokusu içindeki konumsal ve sosyo-kültürel açıdan önemli bir ticaret bölgesi olan bu doku, çalışma alanı olarak seçilmiştir. Çalışma da Ulus tarihi kent merkezinde ki Cumhuriyetten sonra özellikle yarışmalarla elde edilmiş Ulus Meydanı çevresinde yer alan ticaret binalarının günümüze kadar geçirmiş olduğu değişimleri ve mekân organizasyonlarını ayrıntılı bir biçimde analiz edilerek, Ulus tarihi kent dokusu içindeki ticaret binalarında gerçekleşen değişimlerin tespitinin yapılması amaçlanmıştır.

Ulus tarihi kent merkezi ölçeğinde seçilen ticari binaların belgeler (proje, fotoğraf vb.) doğrultusunda mekânsal analizleri yapılmıştır. Bu analizlerle cumhuriyetten günümüze gelen bu binaların kullanımının nasıl olduğu ortaya konulmuştur. Bu binaların nasıl konumlandığı ve çevreyle nasıl bir ilişki içinde olduğu incelenmiştir. Ayrıca bu çalışmada Ulus Tarihi Kent Merkezi'nin geçmişten günümüze kadar geçirmiş olduğu süreçte evrimini, kimliğini, değişim/dönüşümünü inceleyerek bu bölgenin korunması ve sağlıklaştırılmasına yardımcı olmak düşüncesiyle mekânsal analiz çalışmaları yapılmıştır.

1.2. Kaynak Araştırması

Çalışma konusu ve kapsamına göre 3 gruba ayırarak literatür özetleri incelenmiştir:

Ticaret Binalarına İlişkin Literatür Özetleri:

İnci Aslanoğlu (2001): "Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı" adlı kitabında mimarlığın oluşumundaki etmenlerden biri olan ekonomik yapının önemini göz önünde bulundurarak 1923- 1932 liberal ekonomi yılları ve 1932- 1938 devletçi ekonomi yılları arasındaki mimarlığı ekonomik ve sosyo- kültürel gelişmeler doğrultusunda incelemiştir. Her bir dönemin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısını tanıtılmış, mimarlıktaki üslupsal gelişmelerle kamu ve konut yapılarının genel niteliklerini konu edinilmiştir.

Ali Cengizkan ve Didem Kılıçkıran (2009): "Yer'in Sesi Ulus İşhanı'nın Söyledikleri" adlı kitabında ülkemizde ve başkentimizde mekân organizasyonunun son beş yılına damgasını vuran kentsel dönüşüm başlıklı kampanyanın nedenlerinden çok sonuçlarına odaklanırken bu eziyetin de kaynaklarından bir bölümüne inmiş olmaktadır. Kitapta, sloganı kentsel dönüşüm olan saldırı altında, içinde Türk ulusunun Kurtuluş Savaşını kazanmasına ve Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasına tanıklık eden yapılarını ve mekânlarını, bu tarihi olayların yaşandığı yerleri barındıran başkent Ankara'nın en eski toplumsal, ticari ve tarihi bölgesinin tam ağırlık merkezinde bulunan bir modern alışveriş merkezinin nasıl bir tehdit altında olduğu konu edilmektedir.

Yönteme İlişkin Literatür Özetleri:

Meral Oğuz (1999): "Bursa Tarihi Kent Merkezi ve Yakın Çevresini Oluşturan MİA Alt Bölgesi (Hanlar Bölgesi- Reyhan- Kayhan). İşlevsel, Mekânsal ve Mimari Analizi" adlı yüksek lisans tezinde Bursa kenti bütünü içinde Merkezi İş Alanını oluşturan Reyhan, Kayhan ve Hanlar bölgesini işlevsel, mekânsal ve mimari yönden analiz etmektedir. Öncelikle Bursa kentinin metodolojik bir tarihçesini, ardından kent kimliğini ve kentsel yapıyı oluşturan etmenleri, fiziksel oluşum süreçlerini ortaya koymaktadır. Ortaya çıkan değerler ışığında MİA (Merkezi İş Alanı) tanımını oluşturduktan sonra Bursa için MİA'nın ne demek olduğunu, niteliğinin ve nasıl olması gerektiği açıklanmaktadır. Merkezi iş alanında yapılmış projeler ve önemli binalar tarihsel sıra ile kentsel tasarım ve tek bina ölçeğinde işlevsel, mekânsal ve mimari yönden tanıtılıp değerlendirilmektedir.

Sevgi Darka (2003): "15.- 19. Yüzyıl Ankara Hanlarında İşlevsel Dönüşümler" adlı yüksek lisans tezinde Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Hanlarının dönüşüm serüveni araştırılırken özelde Ankara hanlarının sosyo-ekonomik ve siyasal yaşantıya göre nasıl bir değişim süreci geçirdiğinin ve toplumsal değişimin aynası ve göstergesi olduğunun altı çizilmeye çalışılmaktadır. Anadolu Selçukludan Osmanlıya kadar konaklama yapılarının yaygın kullanım alanları ele alınmakta olup nasıl devam ettiği üzerine durulmaktadır. Bu gelişmelerin Ankara özeline nasıl etki ettiği, Ankara'nın özel durumu ve konumu itibariyle gelişmelerden nasıl etkilendiği, han yapılarının gelişimine hangi boyutların katıldığı irdelenmekte; tarihi hanları korumaya ve yeniden farklı işlev kazandırmaya yönelik çalışmalar Ankara'daki somut örneklerden yola çıkılarak belgelenmektedir.

Çalışma Alanına İlişkin Literatür Özetleri:

Mehmet Tuncer (2001): "Ankara Şehri Merkez Gelişimi" adlı kitabında "Ankara Tarihi Kent Merkezi"nin uzun ve ilginç gelişim sürecini ana başlıklar altında toplayarak; Hanlar Bölgesi ve Ankara'nın geleneksel çarşılarının geçirmiş olduğu kentsel gelişim sürecini incelemiştir.

Tansı Şenyapılı (2006): "Cumhuriyet'in Ankara'sı" adlı kitabında Doç. Dr. Altaban'ı tanıtan bir sunumu izleyen Ankara'nın Tarihini Yazmak, Ankara'nın Planları, Ankara Kentinde Plan Uygulamaları,1980 Sonrası Ankara Kenti Dönüşüm Süreçleri, Anılarda Ankara başlıklı beş bölümden oluşmaktadır. Kitabın önemli bir özelliği

Ankara'nın planlama tarihini ve Ankara'nın yaşadığı dönüşümleri birbirini tamamlayıcı bir biçimde vermesidir.

Afif Erzen (2010): "İlkçağda Ankara" adlı kitabında İlkçağ Ankara'sı hakkındaki kaynaklara umumî bir bakışla başlayan eser, şehrin adı ve kuruluşu, siyasî tarihi (Galatlar, Frigya, Roma devirleri), sosyal ve kültürel tarihi hakkında ilgi çekici ayrıntılar vermektedir. Ankara'daki İlkçağ yapılarından Augustus Mabedi, Ankara Kalesi, Şehir Meclisi Binası, Gümnasiyon, Tiyatro, Amfi tiyatro, Avgusteum yanındaki şenlik yeri ve hipodrom, Pazar yeri (agora)., Direkli Yol, hamam, Zeus Mabedi, Zeus Taneos Mabedi hakkında bilgi verilen eser, eski Küçük Asya kültür unsurlarının Ankara'da yaşamasını konu alan bir bölümle sona ermektedir.

Ali Cengizkan (2004): "1924- 25 Lörcher Planı: Ankara'nın İlk Planı" adlı kitabında Ankara'nın I. Dünya Savaşı sonrasından Kurtuluş Savaşı ve sonrasındaki "kalıcı düzene geçişi" belirleyen durumu, 1922-1928 yılları arasında ortaya çıkan kentleşme ve modernleşme konusundaki arayışlarını, bunların gündeme getirdiği planlama ve yerleşim kararlarını birinci elden yeniden öğrenmemizi ve yorumlamamızı sağlamaktadır. Çalışmada sunulan yeni belgeler ve bağlantılı yorumlanan yeni planlar eşliğinde, genç başkentin gereksindiği fiziki plan arayışı çabalarına ve sonuçlarına ilk kez ışık tutulmaktadır. Araştırma, Ankara 1924–25 Lörcher Planı'nın, bütün belgeleri ve kuşatıcı özellikleriyle, sıradan bir haritacılık çalışması ve ön altlık hazırlığı ya da yol istikamet planı basitliğinde bir kroki olmadığını ortaya koymakta, Ankara'nın ilk planı olduğunu kanıtlamaktadır.

Ruşen Keleş (1971): "Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi" adlı kitabında çok uzun geçmişi olan feodal yapılı bir küçük şehrin, yani Eski Ankara'nın, başkent Ankara'nın büyüme etkileri altında ne biçim aldığını araştırarak, eski şehrin kaybolmaya yüz tutmuş olan bazı özelliklerini saptamaya ve başkentle olan ilişkilerini gözden geçirmeye çalışmaktadır. Gerçekten başkent olmanın Ankara'ya getirdiği değişiklikler, "Eski Ankara" adını verdiğimiz ve aşağıda tanımlamaya çalışacağımız semtler üzerinde de önemli etkiler yapmaktan geri kalmamaktadır. Bu etkiler, eski şehrin ekolojik yapısını, nüfus özelliklerini, sosyal örgütünü ve burada yaşayan insanların değer sistemlerini kapsamaktadır. Bu değişmelerin gözden geçirilmesi yanında, Eski Ankara ile yeni şehrin "sembioz" yaşantısından doğan sorunlar ve eski şehrin, şehirsel tipoloji içindeki yeri de, ele alınan konular arasındadır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi (2007): "Tarih İçinde Ankara" adlı eserde başkent Ankara'nın tarih ve kültür zenginliğini tanıtmak, korumak amacı ile Ankara'yı

çeşitli yönleri ile tanıtan geniş kapsamlı bir eserdir. Ankara vilayeti, bilinen tarihi seyir içerisinde birçok medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Günümüzde de bu medeniyetlerin zengin antik kültür mirasını coğrafi hudutları dahilinde sergileyen antik bir şehir olma özelliğinin yanında, doğal kültür mirası ile de özel bir coğrafyaya sahiptir. İlk çağlardan günümüze kadar kesintisiz yaşanmış bir tarihi kent olarak dünya başkentleri arasında farklı bir yere sahip olan Ankara ile ilgili tarihi dönemlere ait bilgiler verilmektedir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

İlk olarak geçmişten günümüze ticaret ve alanlarının oluşumu, geleneksel ve modern ticaret alanları incelenerek bunlar hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ankara ve ticari yapıların konumu, özellikleri, fonksiyonu ve diğer yapılarla ilişkileri bilimsel kaynaklara dayanılarak açıklanmıştır.

Çeşitli kütüphane, arşiv, resmi daireler ve internet ortamında; çalışma alanının ve ticaret binalarının tarihi ve belirlenen yapıların tarihçeleri ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. Çalışma alanı ve çevresine ilişkin yerinde gözlemler yapılarak ve bu gözlemler sonucu çekilen fotoğraflardan yardımcı materyal olarak yararlanılmıştır.

Ulus Bölgesi için hazırlanmış olan planlar (Koruma Amaçlı İmar Planı, Uygulama İmar Planı vb.). ve raporlar doğrultusunda ticaret binalarının konumları ve yer değiştirme süreçleri irdelenmiştir.

Ulus tarihi kent merkezinde Cumhuriyet sonrası inşa edilen ticaret binaları tespit edilerek, bu binalara ait verilere (mimari proje, fotoğraf, hava fotoğrafları) dayanılarak mekânsal analizler yapılmıştır. Mekânsal analiz çalışmaları ile bu alanın tarihsel süreçteki kimliğini ve değişim sürecini inceleyerek mekânsal ve mimari unsurları tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında seçilen binalarda Mekânsal Analizler; Genel Yerleşim Analizleri, Mekân Organizasyonu Analizleri, Cephe ve Üçüncü Boyut Analizleri olmak üzere 3 aşamada yapılmıştır. Bu doğrultuda seçilen binaların mekânsal ve yapısal özellikleri ele alınarak ayrıntılı çizelgeler oluşturulmuştur.

Çalışma alanında yer alan binaların genel yerleşim, mekân organizasyonu ve cephe analizlerinin yapılması ile binaların biçimlenişi, fonksiyonları, mimari özellikleri ile ilgili bilgi edinilmiştir. Elde edilen mekânsal analiz bulgularına göre karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılarak seçilen ticaret binalarının mimari biçimlenişleri tespit edilmiştir.

3.TİCARET BİNALARINA İLİŞKİN SINIFLANDIRMA VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Tarihsel süreç içerisinde insanların ihtiyaçlarını karşılamak için karşılıklı yarar sağlayan ilişkilere girme yoluyla ortaya çıkan alışveriş olgusuna ve şehirdeki ticaret mekânları tanımlarına değinilmiştir. Bir eşya ya da malın alınması, satılması olan ticaret eylemi, tarih boyunca kentin belirli bölgelerinde konumlanarak şehrin en önemli kullanım alanı olan ticaret alanlarında gerçekleştirilmiştir. Bu alanlar kentlerin merkezini oluşturarak toplumların ticaret tarihini ve kentin yerleşim tarihini anlatmaktadır.

İnsanoğlunun toplumsal yaşamının en basit örneklerini ortaya koyduğu günlerden beri insanlar arasında mal alışverişi vardır. Bu mal alışverişi, göçebelerde birbirleri arasında veya göçebelerle yerleşikler arasında gelişen bir ticaret eylemi olarak daima var olmuştur. Asıl düzenli ve oturmuş bir ticaretin oluşumu yerleşik toplumların işidir. Bir yerleşim ünitesi ticaret binalarının varlıkları ve gelişimleri oranında şehir olma vasfı kazanmaktadır (Cezar, 1985).

İnsanlar göçebe yaşamlarından sonra tarımın gelişmesiyle yerleşik hayata geçmişlerdir. Bu geçiş sürecinde değiş tokuşla başlayan alışveriş eylemi, mekânlara gereksinim duymaya başlamıştır. Değişen toplum yaşamı ve ticaret yapısıyla birlikte yeni mekânlar tasarlanmıştır. Daha sonra bu mekânlar değişerek ve gelişim göstererek bugünkü hallerini almışlardır. Bu değişimler beraberinde mimari ve mekânsal kurgunun oluşmasını da sağlamıştır (Ertaş, 2006).

Tarih boyunca insanlar toplumsal yaşamı sürdürebilmenin gereklilikleri olan ürün değiş tokuşu yapabilmek ve bir takım sosyal paylaşımlarını yerine getirmek için belirli mekânlarda düzenli olarak toplanmayı bir gereksinim haline getirmiştir. Antik çağdan günümüze kadar bu paylaşımlar ticari aktivitelerle desteklenmiş ve kentsel yaşamı yönlendiren mekânları oluşturmuştur. Geçmişten günümüze bu alışveriş alanlarının farklı çeşitlenmeleri irdelendiğinde değişen tüketim anlayışının olduğu gözükmektedir (Zengel, 2001).

Ticaret, ilk çağ kentlerinde Pazar Meydanı çevresinde yoğunlaşırken; orta çağ kentlerinde ise ticaret binalarının yerel yönetim binaları ile komşuluğu görülmektedir.
Küçük alanlı tezgâhlara sahip pazarlar hem insanların çeşitli ve kaliteli mala ulaşmasını hem de birçok pazarcının bu pazardan yararlanmasını sağlamaktadır. Belirli bir alanın ayrılmadığı yerlerde ise pazarlar sokak ve caddelere kurulmaktadır (Konur, 1997).

Yaşamın önemli bir parçası olan alışveriş etkinlikleri, Antik Mısır-Hitit döneminde Tapınakların çevresinde ki açık mekânlarda, daha sonra Antik Yunan ve Helenistik dönemde mimari biçimlenişler gerçekleşmiştir (Aktaş, 2009).

3.1. Ticaretin Oluşumu

Bilinen ilk ve en ilkel kavimlerde ticaret kavramı değiş-tokuş ile olmuştur. Bu değiş-tokuş ile arz ve talebin eyleme dönüşmesiyle alışveriş kavramı ortaya çıkmıştır (Sayılı,1992). Alışveriş'in sözcük anlamı 'çarşı, pazar gezerek belirli gereksinimleri karşılama, satın alma işi' demektir (Anonim, 1986-a). Sözlük anlamı alım satım işi, değişim olan alışveriş kavramı, insanların temel ihtiyaçlarından, lüks ihtiyaçlarına kadar her türlü malın veya hizmetin, mal, hizmet veya para ile değişmesi eylemidir (Özkalp, 1994).

İnsanlar kendi ürettikleri malları takas etmek suretiyle ilk olarak alışveriş eylemini başlatmışlardır. Üretim tekniklerinin gelişmesiyle beraber, takas sistemi yetersiz kalmış ve bir değer ölçüsüne ihtiyaç duyulmuştur. Paranın ortaya çıkmasıyla bu sorun çözümlenmiştir. Belli bir ölçünün olması ve insanların ihtiyaçlarının artması ile mal çeşitliliği ve alışveriş yoğunluğu artmıştır (Küçükkömürcü, 2005).

Ana ilkesi bir ürünü verip karşılığını alma olan değiş-tokuş ticareti zamanla belirli bir düzen içinde ve mekânda yapılmıştır. Bu mekânların can ve mal güvenliğinin sağlanması için alışveriş alanları duvarlarla çevrilmiştir. Din adamlarında denetimi sağlamak amacıyla görevlendirilmiştir (Sedillot, 1983).

İnsanların gerekli tüm ihtiyaçlarını karşıladıkları mal ve hizmet alma doğrultusunda yaptıkları sosyal bir eylem olan bu alışveriş eylemini gerçekleştirdikleri birimler bağımsız olarak ya da bir merkez içinde, içinde bulundukları yere, kapasite ve büyüklüklerine göre çeşitli isimler almaktadır (Küçükkömürcü, 2005).

Ticaret, insanların geçmişten günümüze gerçekleştirdiği bir aktivitedir. Günlük ihtiyaçlarımızdan gerekli tüm ihtiyaçlarımızı karşılamamıza yardımcı olan ticaret alanları şehirlerin en önemli alanları olmuştur. Tümertekin (2007) şehirlerdeki ticaret alanlarını 4 ana tipte incelemektedir:

1.Merkezileşmiş ticaret alanları ve merkezi iş alanları
2.Ticari şeritler
3.Dağınık işyerleri
4.Alışveriş merkezleri

Ticaret endüstriyel gelişimlerden etkilenmiştir. Ticaret, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerden dolayı hızlanmıştır. Bu hız zaman ve mekândan bağımsız hale gelen ticaret binaları ile bunu daha iyi görülmektedir (Celal,2006). İhtiyaçların değişmesi ve zamanla değişen koşullara uyum sağlamak için ticaret binaları da farklılaşmalar göstermektedir.

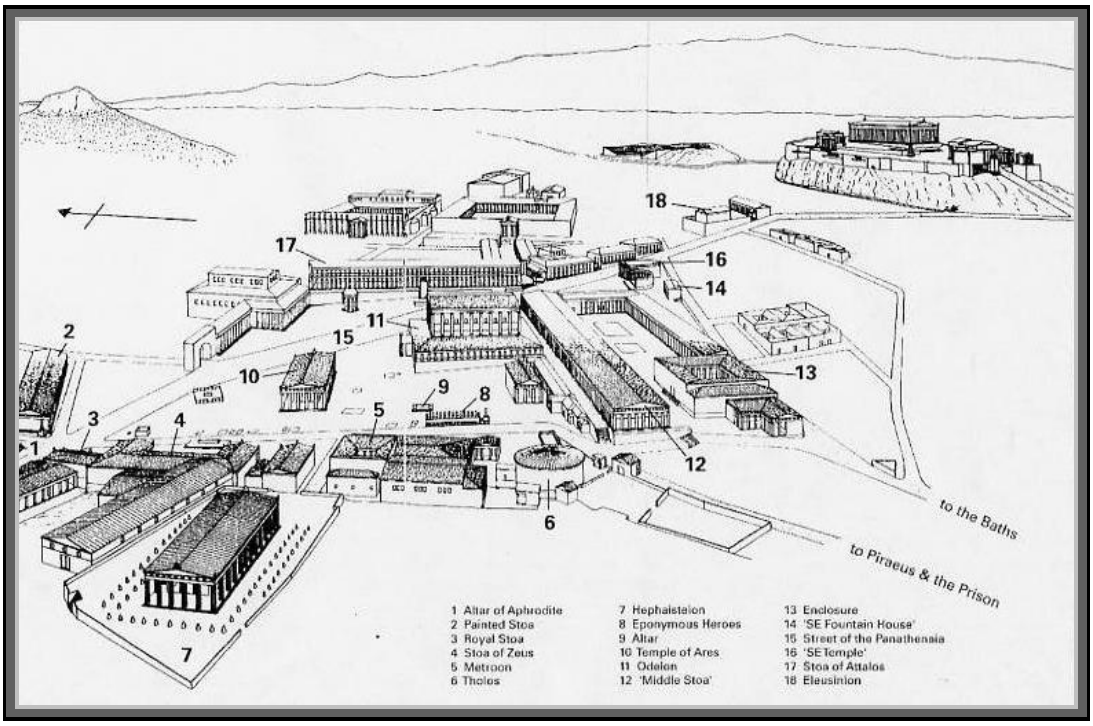
3.2. Antik Çağ sonrası Ticaret Mekânları

Takas yoluyla başlayan alışveriş eylemi önce ticaret yollarının oluşmasına daha sonra kentlerin bu aktivitelerin yoğun olduğu akslar üzerine kurulmasına ve gelişmesine neden olmuştur. Zamanla kentlerin kimliklerini ortaya koyan ve kenti simgeleyen bu ticaret olgusu, kentlerin mimari kurgusunu doğrudan etkilemiştir. Ortaçağda kent, meydanlarda kurulan pazarlar etrafında gelişmeye başlamış bu bölgeler kentlerin merkezleri haline gelmiştir (Say Özer, 1996).

Ticari Aktivitelerin ilk örnekleri Erken Mısır ve Hitit tapınaklarının hemen önünde konumlanan üzeri açık geniş avlularda rastlantısal bir düzen içinde ele alınan mekânlardır. Antik Yunan'da Helenistik döneme rastlayan dönemde mimari olarak ilk planlı ticari mekân, dünya tarihinde de planlanmış ilk pazaryeri olarak bilinen agoralardır (Zengel, 2001).

İlk çağlardan beri karşımıza çıkan pazarlar Yunanlılar da "Agora", Romalılar da "Forum" olarak adlandırılırdı. Bu alanlar alım-satımın yapıldığı mekânlar dışında adliye ve belediye binalarının bulunduğu siyasi toplantı alanlarıydı. Pazarlar günümüzde ise sebze, meyve, basit giyecek eşyaları ve küçük ev aletleri gibi ürünlerin tezgâhta sergilendiği ve en ucuza satıldığı yerlerdir (Konur, 1997).

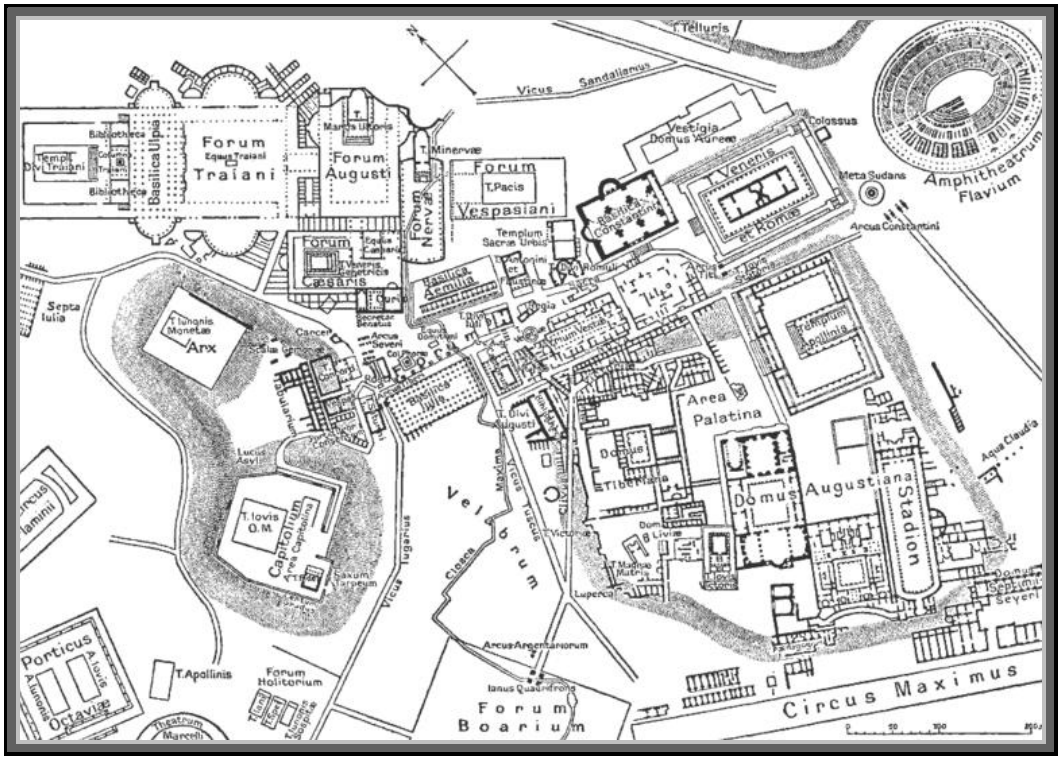
Klasik ve Helenistik çağdaki agoralar, günümüz alışveriş merkezleri gibi sosyal aktivitelerin, ekonomik ve ticari faaliyetlerin yapıldığı alanlara benzemektedir. Agoralar kent merkezlerinin niteliklerini belirlemektedir. Bunların sistemi, planlanması ve fonksiyonuna bakıldığında Romalıların forumunun ve Osmanlının çarşılarının öncüsü sayılmaktadır (Saltan, 2007).

Şekil 3.1. Agora, Yunan (Anonymous, 2012)

Eski yunan kentlerinde kentin merkezi durumunda olan agoralar, çarşı yâda toplantı alanlarıydı ve çevrelerinde kamu yapıları yer almaktaydı (Hasol, 1998). Agoraların üç tarafı stoalarla çevrili ve bir kenarı ana caddeye açık dikdörtgen biçimde planlanmaktadır. Caddenin gerisinde dördüncü bir stoa bulunmakla beraber şehrin bütün yolları agoraya çıkmaktadır (Aktaş, 2009) (Şekil 3.1).

Roma'da agoralarla benzer işlevli alanlara forum adı verilmiştir. Roma döneminde etrafları stoalarla çevrili forumların dolaşım alanları mağazaların önündeki sütunlarla tanımlanırken, sütunların önündeki orta alan ise seyyar satıcıların kullandığı alanlar olmuştur. Forumlar, kentin merkezinde dikdörtgen planlı çevresi planlarla çevrili alanlardır (Rubenstein, 1992; Say Özer, 1996). Önceleri asimetrik plan düzende olan forumlar daha sonra simetrik ve dikdörtgen düzende gelişmişlerdir. Ticaretin şekillendiği çok amaçlı kullanım özellikleri olan Antik çağların en önemli ticaret mekânları olan agora ve forumlar kentlerin odak noktası olmuştur (Zengel, 2001). Bu alanlar kamu işlerinin konuşulduğu halkın toplandığı mekânlardır (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Forum, Roma (Anonim, 2012)

Kentler ilk çağdan beri bir Pazar Meydanı etrafında gelişmiştir. Daha sonra bu Pazar meydanlarının dolmasıyla ticaret kentin başka noktalarına yayılmaya başlamış ve belli malları satan dükkânların sıralandığı sokaklar ortaya çıkmıştır. Bu sokaklar satılan ürüne göre Bakırcılar Sokağı, Semerciler Sokağı gibi adlandırılmıştır (Konur, 1997). Ortaçağda Pazaryerleri çeşitli ticari malların ve sosyal ilişkilerin sağlandığı organize edilmiş alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortaçağ Avrupa'sının ticaret mekânı olan bu Pazaryerleri, katedrallerin çevresinde ve meydanlarda yer alan seyyar panayırlar olarak tanımlanmaktadır (Aktaş,2009).

3.3. Geleneksel Ticaret Mekânları

Geleneksel ticaret binaları bedestenler, dükkânlar ve hanlardan oluşmaktadır (Ertaş, 2006). Antik dönemde görülen agora ve forumlar ile Ortaçağ'daki Avrupa kentlerindeki meydanlara İslam kültüründe rastlanmamaktadır. Müslüman kentlerinde özellikle güvenlik sebepli dışa kapalı, avlular etrafına dizilmiş birimlerden oluşan kervansaray ve han gibi ticaret bina tipleri gelişim göstermiştir (Say Özer, 1996).

Anadolu da Türk Şehri dönüşümü gerçekleşirken, bu dönüşümün ticaret binalarında da kendini hissettirmeye başladığı görülmektedir. Bu doğrultuda yeni yapı

ve türleri ortaya çıkmıştır. Bu yapılardan en tipik olanı bedesten olmak üzere arasta ve han olarak çeşitlilik göstermektedir. Sağlam malzemeden yapılmış bedestenler, şehirlerde birer tane, büyük şehirlerde 2 tane, İstanbul gibi büyük bir şehirde ise istisna olarak 3 tane yapılmıştır. Hanların sayıları ise birden fazla olmak üzere şehrin büyüklük ve ticaret etkinliğine göre değişmektedir (Cezar, 1985).

Anadolu'dan geçen ticaret yollarını Selçukluların kullanmaya başlaması ile ticaret ve alışveriş önem kazanmaya başlamıştır. Kullanılan ticaret yollarında yoğunluğun artması ile şehirler büyümüş kervansaray ve hanlar da gelişme göstermiştir. Böylece bu yapılar şehirlere daha yakın yerlere kurulmaya başlamışlardır. Osmanlı döneminde ise ticaret merkezi kültürünü sürdüren bedestenler ortaya çıkmıştır (Özendeş, 1999).

Selçuklu devrinin kervan ticareti yerine, Osmanlılar Devrinde, artan tüketici sayısı önemli bir alış veriş canlılığı yaratmıştır. Önemli ürünlerin elden ele devri Pazar hizmetlerini çok arttırdığı için, ticaret eyleminin kapalı yerlerde geçmesi halinde büyük kazanç sağlanacağı anlaşılmaktaydı. Bu yüzden han içi alım-satım sisteminin ticarete çok elverişli olması, depolama ve muhafaza kolaylığı, han yapımını teşvik etmiştir (Tuncer, 2001). Hanlar, Anadolu'da Selçuklular zamanında ticareti desteklemek için yapılan yapılardandır. İslam Şehirlerinde kentin gelişme yönünü belirlenmesinde ticaret eylemi önemli etken olmuştur. Kent bu ticaret aksları üzerinde yayılarak büyümüştür (Celal, 2006).

3.3.1.Hanlar ve Kervansaraylar

Bir ülkeden diğerine, bir şehirden başka bir şehre, at ve develer üzerinde ticari mal nakleden kafilelere 'kervan' (karban) adı verilmektedir (Tunçer, 2001). Kervanların konaklaması için kentler arası yollar üzerinde dikdörtgen planlı, avlulu, alt katları depo üst katları konaklama işlevli olan bu binalara kervansaray denilmektedir. Bu binalar ilk olarak sınır boylarında askeri ve ticari amaçlı kullanılan Ribat, Anadolu Selçukluların da kervansaray daha sonrada han olarak adlandırılmıştır (Uysal,2004).

Hanın sözlük anlamı: "Eskiden yollar üzerinde ve kasabalarda yolcuların konaklamalarına yarayan; odaları, avluları, ambarları ve ahırları bulunan kâgir veya ahşap yapı" demektir (Hasol, 1998).

Selçuklularda kervanın Anadolu'daki kervan yolları üzerinde bir günde alacağı mesafe 30–40 km. olarak kabul edilerek kervansaraylar yapılmaya başlandı. Büyük inşa

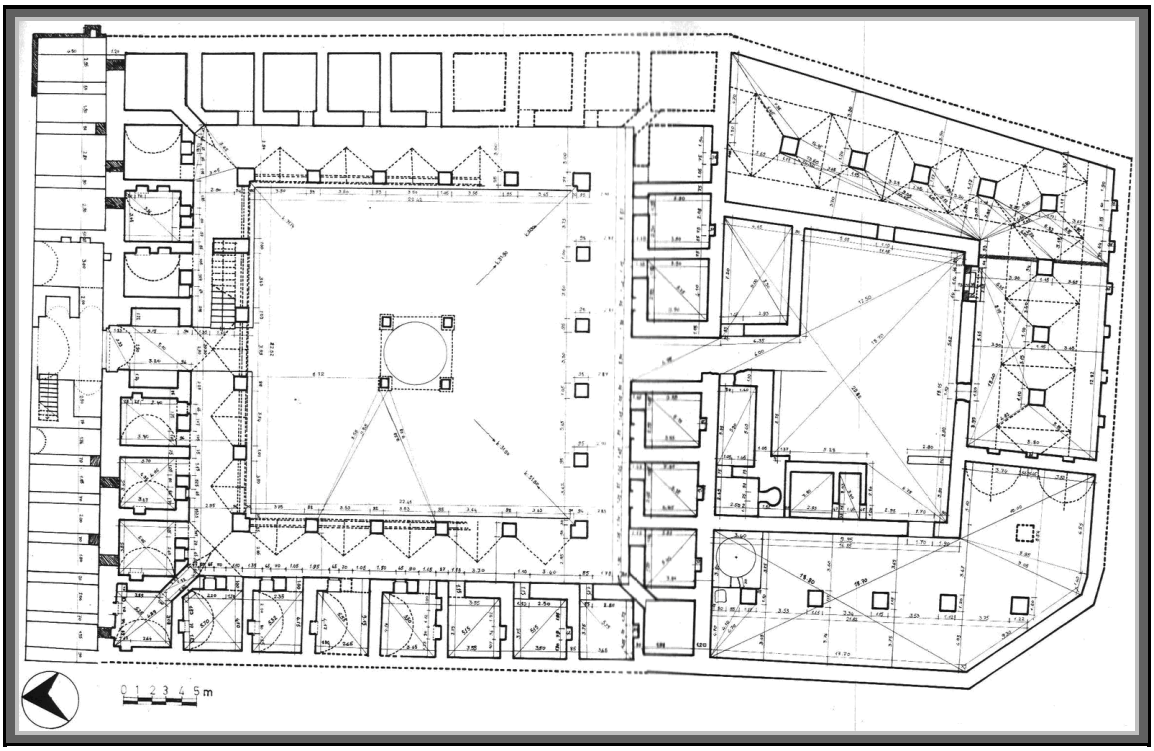
edilen kervansaraylarda aşhane, erzak ambarı, ahır, samanlık, mescit, hamam, şadırvan, hastane, eczane, ayakkabıcı ve nalbant gibi birimler bulunmaktaydı (Turan, 1980).

Kervansaraylar iklim ve çevre koşullarına göre mimari yapı olarak farklılıklar göstermektedir. Kervansarayların Doğu Anadolu'da kalın taş duvarlı kare formlu daha ufak inşa edildiği gözlenirken, Batı Anadolu'da ise 'U' formlu, tuğladan inşa edildiği görülmektedir. Ayrıca yapısal özellik olarak iklim koşullarına göre kapı ve pencere boyutlarında da farklılıklar gözlenmektedir. Bunların dışında banyo, mescit, sarnıç, yemek yeri, depo standart olarak bütün kervansaraylarda bulunmaktadır (Aktaş, 2009).

Parlar (1993)'a göre Anadolu Selçuklu kervansaraylarının mimari yapıları dört gruba ayrılmaktadır:

- Açık Avlulu Kervansaraylar
- Kapalı Kervansaraylar
- Açık avlulu kapalı kervansaraylar
- Merkezi planlı kervansaraylar

Han, kervansaray yerine kullanılmaktadır fakat aralarında mimari yönden ve kullanım açısından ayrılıklar vardır. Kervansaraylar, bünyesinde çarşı, hamam ve ahır bölümlerini bulunduran şehirlerarasında kervan yolları üzerindeki yapılardır. Hanlar ise şehir içinde, bir avlu etrafında sıralanan, ticaret fonksiyonlu mekânları içeren yapılardır. Ayrıca hanlar geceleme, konaklama ihtiyaçlarına da cevap veren mekânlardır (Küçükkömürcü, 2005). Özellikler Osmanlı döneminde yapılan 15–16 yüzyıllarda inşa edilen hanlar, Anadolu'dan geçen kervan yolları vasıtasıyla yapılmıştır. Hammadde, depolama ve işleme, teşhir ve satışın yapıldığı mekânlar olarak kullanıldığı gibi tüccarların güvenli biçimde konaklaması içinde kullanılırdı (Celal,2006) (Şekil 3.3, Şekil 3.4).

Şekil:3.3 Sulu Han Restorasyon Projesi (Tunçer, 2001)

15. ve 16.yüzyıllarda Osmanlılarda inşa edilen hanlar iki amaçlıydı. Birincisi hac yolları üzerinde külliye içlerinde yer alan menzil[1] hanlarıdır (Nayır, 1975). İkincisi Osmanlı mimarisinde ortaya çıkan hanlar genellikle kare veya dikdörtgen ya da arsanın durumuna göre asimetrik planlı hanlardır. Genellikle bu hanlar önemli ticaret merkezleri ve kent içinde bulunmaktadır. İnsan ve hayvanların barınması için gerekli mekânlar dışında sadece depo ve yazıhanelerden oluşan hanlarda bulunmaktaydı (Güran, 1978).

Şekil 3.4. Restorasyon Öncesi[2] ve Sonrası[3] (Erdoğan, Günel ve Kılcı, 2007)

[1] Menzil: Yolculukta konaklama yeri, konak
[2] Vakıflar Genel Müdürlüğü
[3] Abdülkerim Erdoğan,2005

Plan tiplerine göre hanlar iki grupta toplanabilir:

Avlulu Hanlar: Dış kısmı tek katlı sokağa açılan dükkânlarla çevrilidir. Avlu kısmı (iç kısım) , avlu etrafında revak sırası ve onu çevreleyen odalardan oluşan iki katlı yapılardır.

Arasta Planlı Hanlar: Dikdörtgen planlı, ortada bulunan koridor etrafına sıralanan mekânlardan oluşan yapılardır (Ersoy,1991).

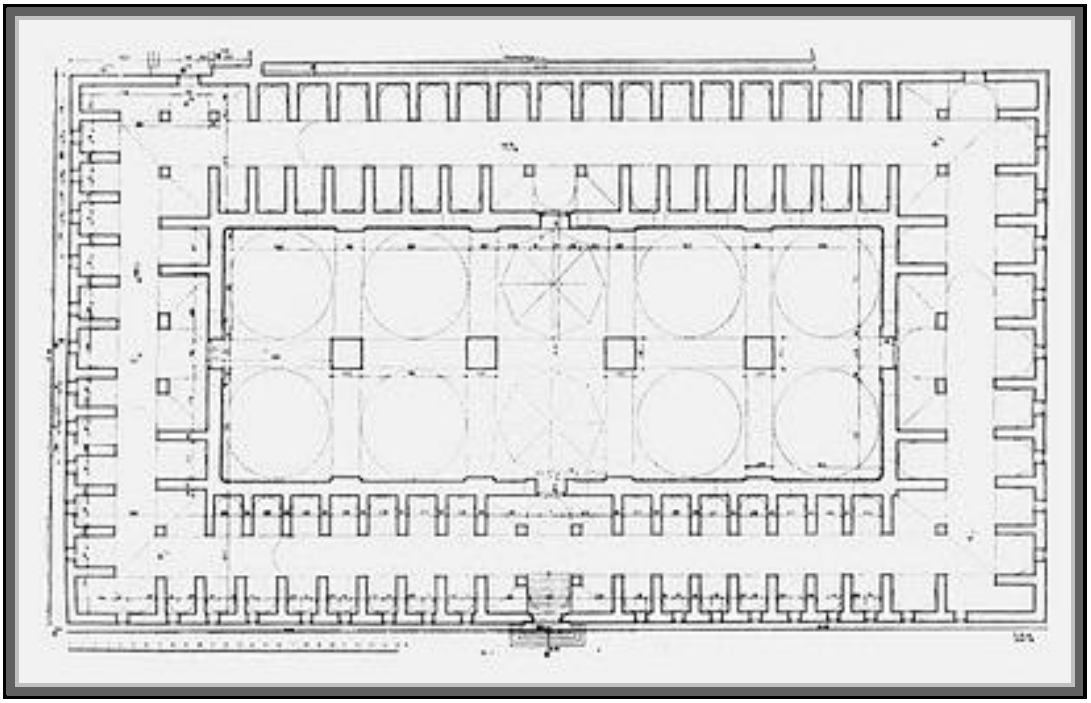
Hanların sokak boyunca eyvan biçiminde dizilmiş dükkân üniteleri, çarşının bir elemanı olarak inşa edildiğini göstermektedir. Hanların bazıları tek çeşit malın satıldığı ticari bir birim olmuş ve handa satılan mala göre isimlendirilmişlerdir (Akdağ,1974).

3.3.2 Bedestenler

Selçuklu devrinden başlayarak Türkçede kullanılmaya başlayan bezzaz sözcüğünün kökü Arapça olan "bez" sözcüğüne dayanmaktadır. "Bezzaz" sözcüğü ise bezci, bez satıcısı, kumaş satıcısı demektir. Bu sözcüğün Türkçeden önce Farsçaya girdiği muhakkaktır. Farsçadaki "istan" eki bu sözcüğe getirilerek bezciler, kumaşçılar çarşısı anlamına gelen beziztan, bezzazistan sözcüğü elde edilmiştir. Günümüzde bezzazistan söylemini tamamen yitirmiş 17.yüzyıldan itibaren bedestan biçiminde kullanılmasına rağmen söylenmez hale gelerek bedesten biçimi geçerli kılınmıştır (Cezar, 1985).

Tüccarların kıymetli malları dışında, çarşı esnafı ve tüccarların kasaları, evrakları, defterleri, esnaf ve zanaatkâr loncalarının belgelerinin muhafaza eden bedestenler, çarşı ve endüstri mahallelerinin çekirdeği durumundaydı. Çarşılar bu bedestenler etrafında biçimlenirken yakınına tüccar hanları yapılmaktaydı ve aralarda iki kenarında dükkânlar olan sokaklar meydana açılmaktaydı (Anonim, 1992).

13.yüzyılın sonlarından beri özel bir yapı halinde biçimlenmeye başlayan bedestenlerin, kentlerde çarşıdaki merkezi yeri belirten dükkânlar topluluğunun ötesinde 15. ve 16.yüzyıl Osmanlı döneminde bir takım fonksiyonlar yüklenmiş bir mimari ünite haline gelmiştir. Önceleri kumaşçılara ait bir çarşı birimi iken daha sonra kuyumcu ve değerli eşyaları satan esnafında içinde bulunduğu, insanların mal varlığının ve parasını emanet edebileceği bir merkez durumunu almıştır (Konur, 1997).

Şekil 3.5. Mahmut Paşa Bedesteni Planı (Cezar, 1983)

Cezar'a (1983) göre bedestenler, plandaki bazı karakteristik özelliklere göre aşağıdaki gibi 6 grup da toplanmaktadır:

1.Mahzenli Bedestenler
2.Dıştan dükkânlı Bedestenler
3.Arasta Bedestenler
4.Arastalı Bedestenler
5.Kat Bedestenler
6.Sade Tek Hacimli Bedestenler

Yapısal özellikleri nedeniyle de değerli eşyaların satıldığı, depolandığı ve belgelerin arşivlendiği bedesten, çarşının merkezi, iç kalesi niteliğindedir. Bu mekânların korunması çift kilit sistemiyle (anahtarın biri bedesten muhafızında, diğeri kasa sahibinde olmak üzere) sağlanmıştır (Ceylan, 1989).

Şekil 3.6. Mahmut Paşa Bedesteni Onarım öncesi (Aktüre, 1992) ve günümüz Görünüşler

Kâgir ve sağlam bir yapıya sahip olan içinde dolap denilen satış tezgâhları, dış duvarlarına bitişik dükkânlar bedestenlerin dört cephesinde demir kaplanmış sağlam kapıları yüksekte ve az sayıda penceresi vardır. Binaların içi kalın kare payelere dayanan tuğla kemerle bölümlere ayrılmış, bunların üzeri tuğladan kubbelerle örtülmüştür (Anonim, 1992).

3.3.3 Arastalar

Arastanın sözlük anlamı ‘‘Eskiden çarşılarda aynı çeşit mal satan esnafın bulunduğu bölüm, üstü örtülü veya dükkânlarının önü saçaklı çarşı ve ordu çarşısı, Ordugâhta kurulan seyyar çarşı.’’olarak tariflenmektedir (Hasol, 1998). Farsça Araste (süslü) sözcüğünden gelen arasta 15.yüzyıl 2. yarısından beri bir tür ticaret binası ve çarşı bölümü için kullanılmaktadır (Cezar, 1985). Arasta, sokak etrafında sıralanmış ticaret üniteleridir.

Osmanlılar 15. yüzyıldan başlayarak bir eksen üzerinde dizilmiş üstü açık veya dükkânları saçaklı küçük çarşılar yapmış ve bunlara arasta adını vermişlerdir. Kâgir arastaların üzerinde genellikle tonoz örtü kullanılırken, kubbeye de yer verildiği olmuştur. Arasta sokağının üzeri çoğunlukla kapatılmış, örtüsünü ise çoğunlukla beşik tonoz oluşturmuştur. Ahşap dükkânlardan oluşan arastalarda ise sokağın üzerinin açık bırakılması tercih edilmiştir (Cezar, 1985).

Aksulu (2001) arastaları, külliyenin veya kompleksin parçası olanlar ve ticaret merkezinde yer alanlar olarak 2 gruba ayırmıştır. Ayrıca ticaret merkezide yer alanlar kendi içinde diğer ticaret binaları ile birlikte yer alan arastalar ve tek olarak yer alan arastalar diye ikiye ayrılmaktadır.

3.3.4. Çarşılar

Farsça kökenli olan çarşı kelimesi “cahar” (dört) ve “su” (taraf, sokak) kelimelerinin birleşiminden oluşan dört sokak manasına gelen dükkânların bulunduğu ticaret mekânlarıdır (Hasol, 1998).

Ticaret yerlerinin adlandırılmasında Pazar ve çarşı kelimeleri kullanılmıştır. 16.yüzyıl sonlarına kadar Pazar sözcüğünün kullanıldığı daha sonra çarşı kelimesinin öne geçtiği ve daha çok kullanıldığı görülmüştür. Bu kullanımlarla her ikisi arasında anlamca nüans faklılığı oluşturulduğu söylenebilir. Çarşının sözcüğünün eski yazılışları

“çarsu” ve “çarşu”dur. “çarsü” sözcüğü dört taraf, dört tarafı olan şey anlamına gelen farsça bir sözcüktür. Halk diline uymayan Çarşu Türkçe’de değişime uğrayarak çarşıya dönüşmüştür. Bazar (Pazar) sözcüğü ise Farsçada Türkçeye anlam değiştirmeden girmiş ve çarşı sözcüğünün ortaya çıkmasından sonra bile yok olmamıştır. Pazar sözcüğü belirli bir şeyin satıldığı yeri ya da dükkân dışı ticaret alanını belirtmek üzere bugün de kullanılmaktadır (Cezar, 1985).

Osmanlılarda Türk çarşı yapıları ölçekli, sade ve fonksiyoneldir. Çarşı yapıları 2–4 m veya 4–8 m boyutlarında 7–8 dükkânın sırt sırta gelerek oluşturduğu küçük yapı adaları biçimindedir. Genellikle depo ve mahzenin bulunmadığı bodrumsuz taş, tuğla ve ahşap malzemeden, kâgir sistemle yapılan kolay inşa edilen tek katlı yapılardır (Özdeş, 1998). Bazı çarşılar, aynı cins eşyaların bir arada satıldığı dükkânlar, satılan eşyaların ismine göre adlandırılmıştır. Kuyumcular Çarşısı, Kavaflar Çarşısı gibi Çarşı, uzun bir ana cadde ve buna açılan sokaklardan oluşan kentin en hareketli ticaret yerleridir.

Sıcak iklim kuşağındaki ülkeler aşırı sıcaktan korunmak için dükkânların önlerindeki sokağın üzerini örtmüşlerdir. Bunun neticesinde kapalı çarşılar ortaya çıkmıştır. Bu üzeri örtülen sokaklarda aydınlatma problemi ve ekonomik olmama sorunu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla aşırı sıcak olmayan yerlerde inşası çok tercih edilmemiştir. Her üzeri örtülmüş çarşıya kapalı çarşı demek mümkün değildir. Kapalı çarşılar önce küçük ticaret birimlerinden oluşmuş ve zamanla bu birimlerin genişlemesiyle bir çarşı ticaret topluluğu haline gelmiştir (Konur, 1997).Günümüzde kapalı çarşılar halıcıların, kuyumcuların, tekstilcilerin ve hediyelik eşya satıcılarının yer aldığı turistik bir çarşı görünümündedir.

Türk şehirleri için şehrin hareket istikameti çarşı ile camiye yönelim şeklindedir. Cami ve çarşı birbirleriyle iç içe sayılacak derecede yakın nirengi noktaları olup, aralarında ayrım yapmak güçleşmektedir. Fakat çarşının insanları çekme yönü daha güçlü olduğu kuşkusuzdur. Öyleyse ibadet kurumları çarşı ile ilişkili bir bölüm halinde uygun yerlere yerleştirilmiştir. Osmanlı dönemi Türk şehirlerinde çarşı yüzyıllar boyunca şehirdeki konumunu korumuş ve çarşının odak noktasını bedesten teşkil etmiştir (Cezar, 1985).

Avrupa’da 17. Yüzyılın başından itibaren açık marketler şeklinde kurulan Fuar ve panayır günleri daha sık düzenlenmeye başlamıştır. Daha sonra Bu açık pazarlar iki üç katlı dükkânlarla çevrili ve üzerleri çelik strüktürlerle kapatılarak kalıcı hale dönüştürülmüştür (Zengel, 2001).

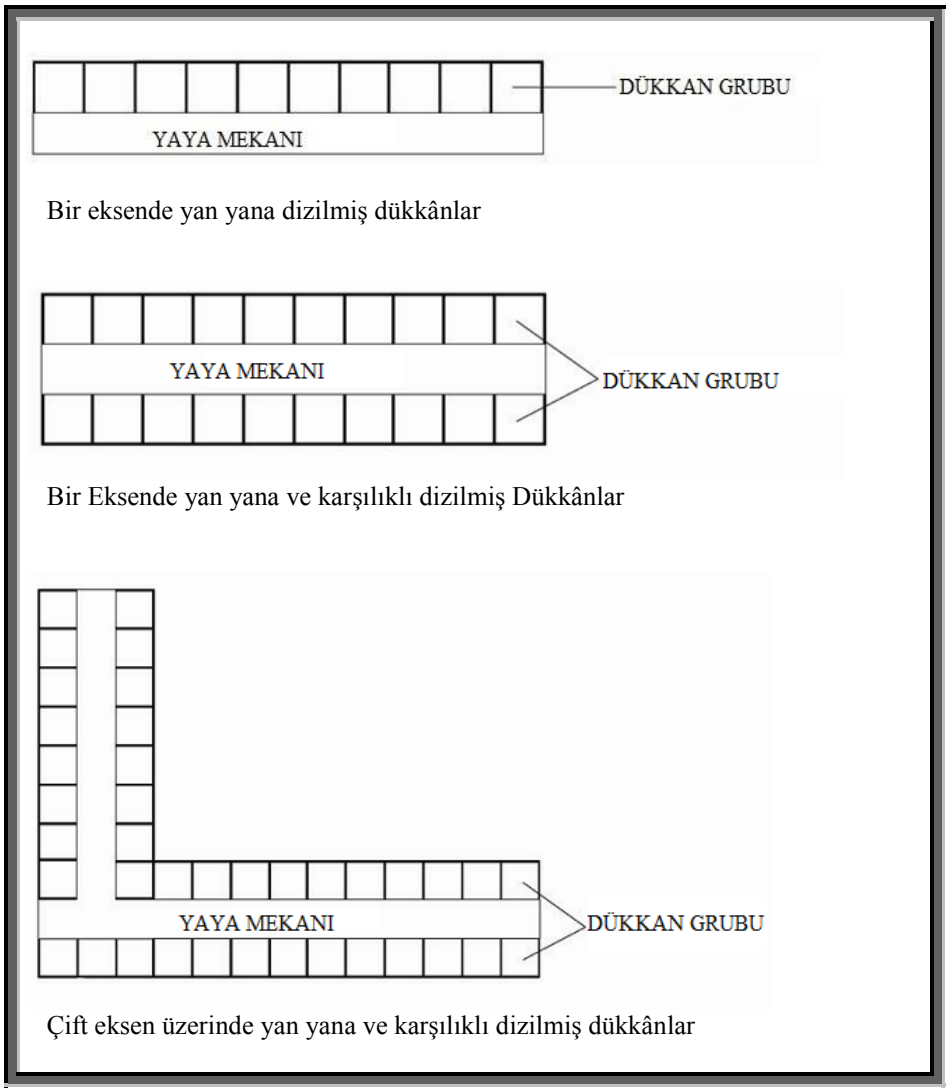
3.3.5.Dükkânlar

Dükkân, çoğunlukla tek cepheli ticaretin yapıldığı en küçük ünitelerdir. Fakat dükkânlar bir sokağın özellikle köşelerinde iki tarafında açık olabildiği gibi, han, arasta ve bedesten gibi ticari işlevli binalarda kapalı olarak da yer almaktadır (Akozan,1963). Genellikle tüketim malları, giyim eşyaları, mobilya ve spor eşyaları gibi belirli bir mal türünde uzmanlaşmış ve çeşitli beklentilere hizmet veren alışveriş birimleridir. Zanaatkârlık geleneğinde yaşamasına bağlı olarak varlık göstererek şehirlerde halen varlıklarını devam ettirmektedir (Küçükkömürcü, 2005).

Esnafların belli malların satıldığı dükkânlarda malı tanıtmak için reklama ihtiyacı yoktur. Vitrinleri olmayan bu dükkânlara gelen müşteriler raf veya dolaplardan çıkarılan, tanıtılan malları pazarlık yaparak alırlardı (Dökmeci,1995). Dükkânlar Önceleri tek bir mekânda depolama ve satış yapılırken daha sonra alt kısımlarında satış üst katlarda depolama ve yaşam mekânları ile daha şeffaf bir cepheli birimler halinde tasarlanmıştır. Ayrıca dükkânların ön cephelerine korunaklı üst örtü eklenerek yaya dolaşım alanlarının ve alışveriş caddelerinin oluşumuna neden olmuştur (Zengel, 2001).

Geleneksel dükkân tipi, derinliği ve cephesi yaklaşık 1,5-2m olan genelde tek katlı ve tek hacimli birimlerdir. Küçük oldukları için satıcı ürünlerini dükkânın içi ve dış duvarlarında ve dükkân önünde sergilemektedir. Köy ve kasabalarda rastlanan dükkân tiplerini karakteristik örnek olarak kabul edilebilmektedir. Daha sonra talep ve kiraların artması dükkân boyutlarını etkilemiştir. Derinliği arttırılarak bir kullanıma gidilen dükkânlar malların tümünü görme ve seçme sansını azaltmaktadır. Satıcı birer örneği dükkân önünde sergileyerek müşterinin ilgisini çekmeye çalışmıştır. Ayrıca bu malların iklim şartlarından korunması içinde camla korunması "vitrin" kavramının gelişmesini sağlamaktadır (Küçükkömürcü,2005). Ayrıca dükkânların plan tiplerine bakıldığında belli bir eksen etrafında yan yana veya karşılıklı dizildikleri de görülmektedir (Şekil 3.7.).

Geleneksel Türk Osmanlı çarşı yapıları, bedesten merkezli ve tamamı vakıf yapılarıdır. Dükkânlar kiralarını vâkıfa ödedikçe vakıflarda para birikmekte ve ihtiyaç duyulduğunda bu paralarla çarşılara yeni dükkânlar eklenmektedir. Külliyeler içinde yer alan çarşıların yapılış amaçlarından biri de dini yapıların masraflarını karşılamak üzere gelir sağlamalarıdır Böylece zamanla büyüyen çarşılar yatay da yayılmaktadır. Bedesten ve arastalar ise bir kerede inşa edilmekte ve zaman içinde değişikliğe uğramamaktadır (Küçükkömürcü, 2005).

Şekil 3.7. Plan tiplerine göre dükkanlar (Sözen ve Tanyeli, 1986'dan yararlanılarak yeniden düzenlenmiştir.)

Cami ve medrese ile birlikte yapılan dükkânlar dışında önceden yapılmış olanlar veya daha sonra yapılanlar vakfa bağışlanabiliyordu. Bu dükkânların yıllık kiraları belirtilmiş vakfa ödenmektedir. Vakıf gelirinde artış olduğunda çarşıya yeni dükkânlar ekleniyor ve bu dükkânların kira gelirlerinden vakıf yararlanmaktadır (Doğru, 1995).Görüldüğü gibi dükkânların yapısı basit ve yapı malzemesi çeşitlilik gösterir. Dükkânlar, üstü açık bir sokakta veya üstü kapalı bir çarşı bölümünde, arastada, handa ve bedestende yer alabilmektedir.

3.4.Günümüzde Ticaret Mekânları

Cumhuriyet'in başlarında geleneksel bakkal tipi küçük dükkânlar ve semt ya da mahalle pazarları ile ticaret eylemi devam ettirilmiştir.1950'ler den sonra iş ve ticaret merkezi işlevini birlikte üstlenmiş alışveriş ünitelerinin tasarlandığını görülmektedir. Bunlara 1955 Ulus İş Hanı ve Çarşısı ile 1959 Kızılay İş hanı ve Çarşısı örnek olarak gösterilebilir (Celal,2006).

3.4.1. Mağazalar

Değişik kalite de her tür mal ve ürünü, toplumun değişik gelir ve yaş grubundan müşterilerine sunan alışveriş birimleri büyük mağazalar olarak tanımlanmaktadır (Küçükkömürcü, 2005). Endüstri devrimiyle artan nüfus, iş ve ticaret mekânlarında da yığılmalara neden olmuştur. Bu yüzden 19 yy sonlarında kenttin merkezinde çok katlı ve büyük alışveriş mekânları yapılmaya başlanmıştır (Celal, 2006). Büyük mağazaların ülke ve kent genelinde yaygın kesime ulaşması için aynı isim altında (Gima, Yeni Kara Mürsel, Migros vb…) şubeler açtıkları görülmektedir (Konur, 1997).

3.4.2 Marketler

Marketler, farklı ürünlerin kolayca incelenebildiği, küçük üniteler halinde sergilendiği ve düşük fiyatlarla satıldığı ticaret üniteleridir (Celal,2006). Süpermarketler, mahalle bakkalı ve manavına oranla daha ucuz ve zengin mal çeşidi olan konut alanları içerisinde bulunan, mahalle ölçeğinde hizmet veren alışveriş birimleridir (Konur,1997).

Malların üzerlerinde fiyatlarıyla sergilendiği ve müşteriler tarafından incelenebilen, ucuz fiyatlarla satılarak satış miktarından kar etmeyi amaçlayan kent içinde ayrı bir yapı olabildiği gibi alışveriş merkezlerinin içinde de yer alabilen ticari birimler süpermarketlerdir. Süpermarketlerin büyümesiyle ve üreticiden tüketiciye kadar olan mal akışının araya başka aracılar girmesinden oluşturulması ilkeleriyle hipermarketler oluşmuştur (Küçükkömürcü, 2005).

3.4.3 Alışveriş Merkezleri

Alışveriş merkezleri, temel işlevi malların satışı olan ve içerisinde zamanla (dinlenme, yeme-içme, eğlenme gibi) fiziksel, sosyal ve kültürel ihtiyaçları da karşılayan mekânları bünyesinde bulunduran çekim merkezi haline gelen yapılardır (Konur, 1997). Klasik Yunan agorası ve Roma Formu günümüz alışveriş merkezlerinin temelini oluşturmaktadır (Cerver, 1991).

Değişik ihtiyaçların karşılandığı dükkân, küçük satış birimleri, mağazalar, süpermarket vb. alışveriş birimlerinin bir arada bulunması ile bir yapı türü olarak alışveriş merkezleri karşımıza çıkar. Müşteriler için bu mekâna kolay erişebilirlik, giriş çıkış ve park yeri problemlerinin çözülmüş olması, içerisinde özellikle eğlenceye yönelik, boş zamanlarını geçirmek, sosyal ve kültürel aktiviteleri bulundurması bu tür mekânların tercihinde önemli etkendir (Küçükkömürcü, 2005).

Gelişen teknoloji, değişen tüketim alışkanlıkları ve yapı teknolojisi alışveriş merkezlerinde önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Buna rağmen plan şemalarına bakıldığında ortak yaklaşımlar görülmektedir. Bodrum katlarda otopark, zemin katta hipermarket, katlarda mağazalar, son katta ise yeme içme mekânları, sinema, oyun alanı gibi eğlence mekânlarının konumlanması bu ortak yaklaşımı göstermektedir (Tokyay, 2005).

4. ANKARA KENTİ MEKÂNSAL GELİŞİMİ VE TİCARET MEKÂNLARI

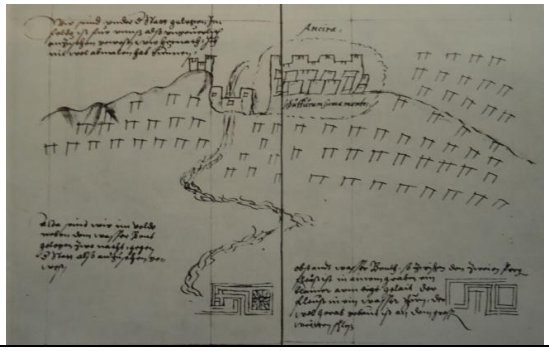
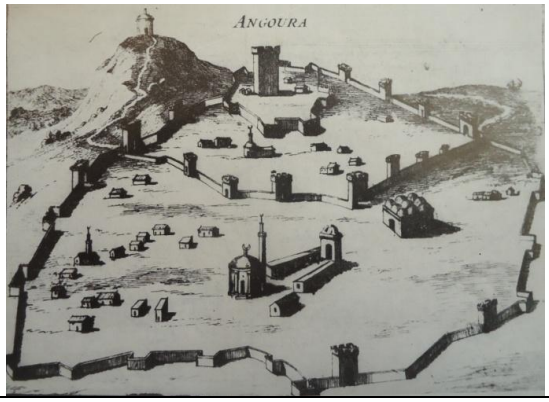
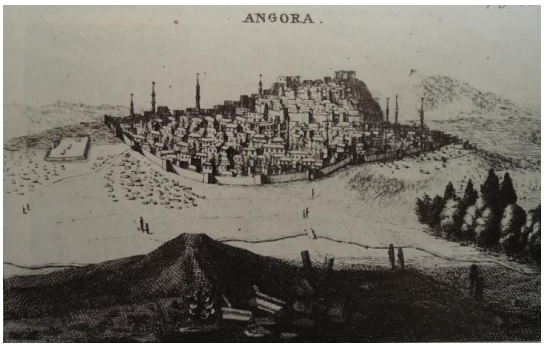
4.1 Ankara Kenti Tarihi Gelişimi:

Ankara, M.Ö.1.yüzyılda Romalıların siyasi iktidarı altındadır. Romalılara gelene kadar sırasıyla birçok uygarlığın egemenliği altına girmiştir. Bu uygarlıklar başta Hititler olmak üzere, sonrasında M.Ö.8–7.yüzyıllarda Frigler, M.Ö.6.yüzyılda Lidyalılar, M.Ö.5.yüzyılda Persler, M.Ö.4–3.yüzyılda Yunanlılar, M.Ö.3-1.yüzyıllar arası Galatlardır. (Konur,1997). Şehrin Roma İmparatorluğu'ndaki adı "Avkupa Ankyra"dır. VII. ve VIII. yüzyıllarda Pers ve Arap akımlarına maruz kalan şehir 1127'de kesin olarak Türk Ahiler hâkimiyetine girer ve Ankyra adı Türklerce farklı söylenişi ile "Engürü", "Engüriye" dönüşür. 1414'de ise kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine girer (Fidan, 2007).

Şekil 4.1. Rijsk Museum'daki Ankara tablosu (Eyice,1972)

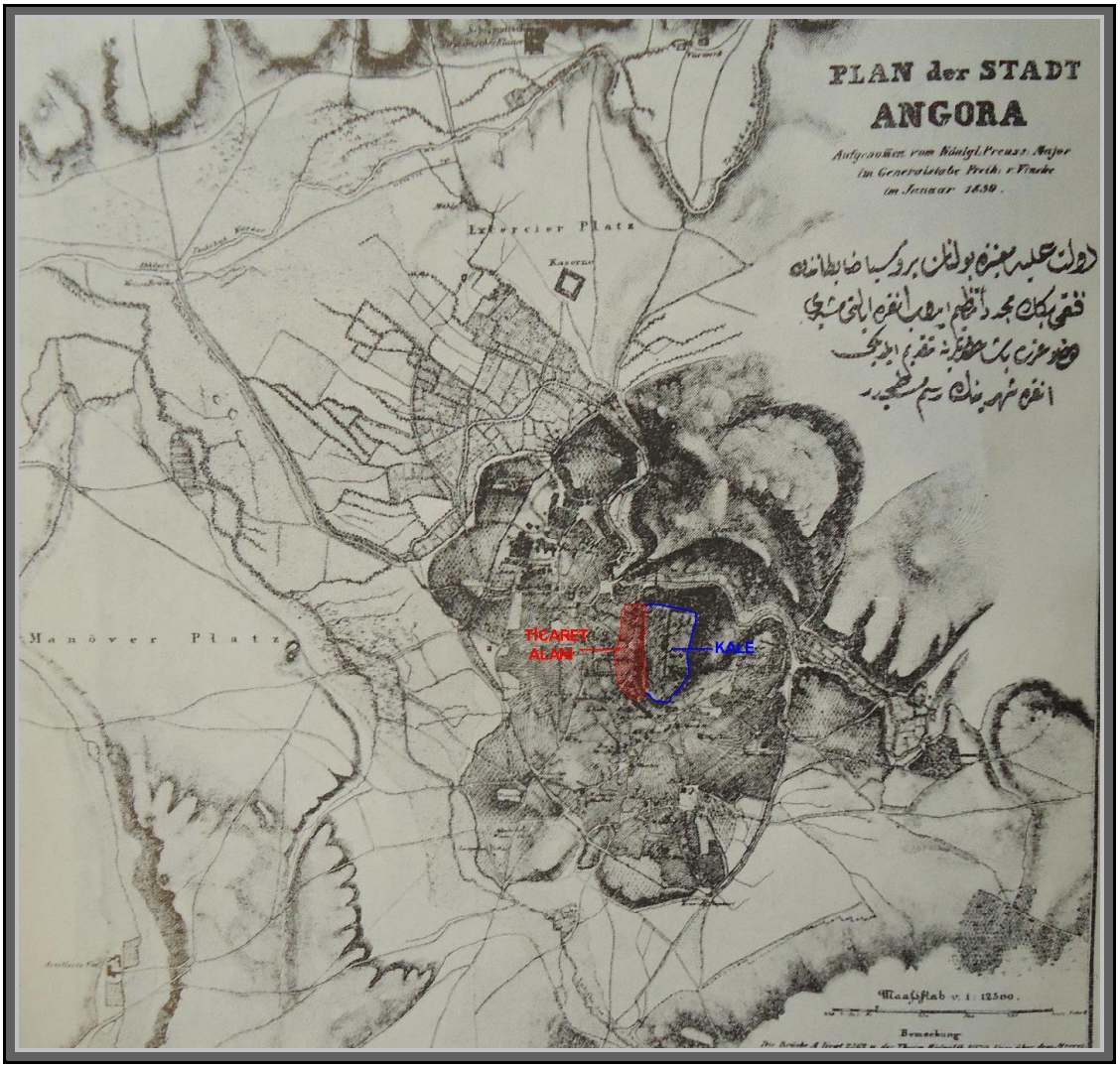
Prof. Dr. Semavi Eyice tarafından Ankara olduğu keşfedilen Rijsk Museum arşivlerindeki bir tabloya baktığımızda, ön kısımdaki betimlemeler Ankara'nın günlük yaşamını gösterirken arka kısımlarda dış surlar, Mahmut Paşa Bedesteni, Akkale, Hıdırlık Tepesi, Bentderesi, Hacı Bayram Camisi ve Ogüst Tapınağı net olarak görülmektedir (Eyice, 1972) (Resim 4.1.). Resminde görüldüğü gibi Ankara Kalesi içerisinde konut yerleşimi ağırlıklıyken ön kısımda kale civarında ticaretin ağırlıklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu da geçmiş dönemde de Ulus'un bir ticaret merkezi olduğunu göstermektedir.

GRAVÜR ADI	SEYYAH	TASVİR
	Hans Dernschwam **Tarih:** 1555 **Ülkesi:** Alman **Mesleği:** Seyyah	Muhtelif tabakalarla kaleden, Hızır İlyas tepesinden (=Hıdırlık).,şehrin dışında ve çevresinde ise çok sayıda geniş mezarlıklardan bahsetmektedir.
	Paul Lucas **Tarih:** 1705 **Ülkesi:** Fransız **Mesleği:** Seyyah	Hıdırlık tepesi veya Hüseyin Gazi, üzerindeki tekke ile görülmektedir. Muhtelif kademeler ile belirtilmiş kale daha alçakta ve dış sur görülmektedir. En belirgin bina ise 9 kubbeli ile işaretlenmiş bedestendir. İçeride ki binalar seyrek ve Cenabı Ahmet Paşa Camii olduğu tahmin edilen kubbeli tek bir cami görülmektedir.
	Pitton de Tournefort **Tarih:** 1701 **Ülkesi:** Fransız **Mesleği:** Hekim-Botanikçi	Muhtelif kademeleri ile kale, birinci ve ikinci sur, yukarıda da büyük kale görülmektedir. İçeride binalar ve camiler görülürken surun dışı tamamen mezarlıktır. Ayrıca sur dışında görülen namazgâh da bize resmin hangi yönden çizildiğini göstermektedir.
	Rijsk Museum ait tablo. **Yorum:** Semavi Eyice	Yükselen kale ve iç surlarla, dışarı taşkın kare burçları ile şehri çevreleyen dış sur duvarı ve burçların içinden açılan kapılar görülmektedir. Surun dışında ise mezarlıklar, çeşme, namazgâh ve köprülerden geçen kervanlar görülmektedir. Ayrıca resmin alt kısmında ise şehrin ticari ve sosyal hayatı ile ilgili bilgi edinmemiz mümkün olmaktadır.

Şekil 4.2. Eyice'nin (1972) kitabından derlenmiş Ankara'yı anlatan gravürlerden bir kısmı

Osmanlıdan önceki dönemlerde de coğrafi konumu itibari ve ana ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle birçok coğrafyacı gezgin, bilim adamı veya asker Anadolu'yu incelemiş ve gezmiştir (Aktüre, 1978). Bu seyyahlar sayesinde Ankara'nın tarihteki görünüşü ile ilgili bilgilere de ulaşmamız mümkün olmaktadır (Şekil 4.2.).

Bilinen ilk Ankara haritası 1835 yılında Prusyalı harita subayı Von Vincke tarafından hazırlanmıştır (Şekil 4.3.). Bu haritada dış sur, iç kale ve dış kalenin sınırları, Hanlar Bölgesi, Atpazarı Kapısı görülmektedir (Madran, 2005). Ankara'nın çarşısının da sur içindeki alan ve iç kalenin duvarlarına yakın bölümlerinde konumlandığı görülmüştür. 1838 yılında Baron Von Vincke'nin çizmiş olduğu Ankara Plan'ında çarşının kale suru önlerinde ve ona paralel düzende olduğu görülmektedir (Cezar,1983).

Şekil 4.3. Von vincke'nin 1839 tarihli Ankara Planı (Eyice, 1972).

Cumhuriyet'in ilanından (29 Ekim 1923) önce, kabul edilen 1921 Anayasa'sı ile yeni devletin başkenti Ankara ilan edilmiştir. Böylece Ankara karar ve kontrol merkezi görevi üstlenerek örgütlenme ve kurumsallaşma sürecine girmiştir (Altaban, 1987).

4.2. Ankara'nın Planlanma Süreci

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra 13 Ekim 1923'te Ankara coğrafi, stratejik, siyasi konumu nedeniyle M. Kemal tarafından başkent ilan edilir. Daha sonra Avrupa'dan mimarlar getirilerek bugünkü Modern Ankara'nın temelleri atılır. Bu dönemde Ankara Kalesi ve civarında henüz bir yerleşme söz konusu değildir.

Kentte yaşanan ve yaşanacak olan gelişmelerle artan nüfus için yerleşim bölgelerinin planlanması ve Ankara'nın simgesel olarak imar edilmesi için yoğun çalışma başlatılmıştır. Bu nedenle yapılan ilk çalışma 1924'te 417 sayılı Ankara Şehremaneti Kanunu ile Ankara Şehremaneti'nin kurulmasıdır. Bu yasa 1930 yılında 1580 sayılı Belediye Yasası çıkana kadar devam etmiştir. Ankara'da ilk planlama çalışmaları 1924'de Eski Ankara ve 1925'te Yenişehir için Berlinli mimar Dr. Carl Lörcher'nin yaptığı planlarla başlamıştır (Anonim, 2006).

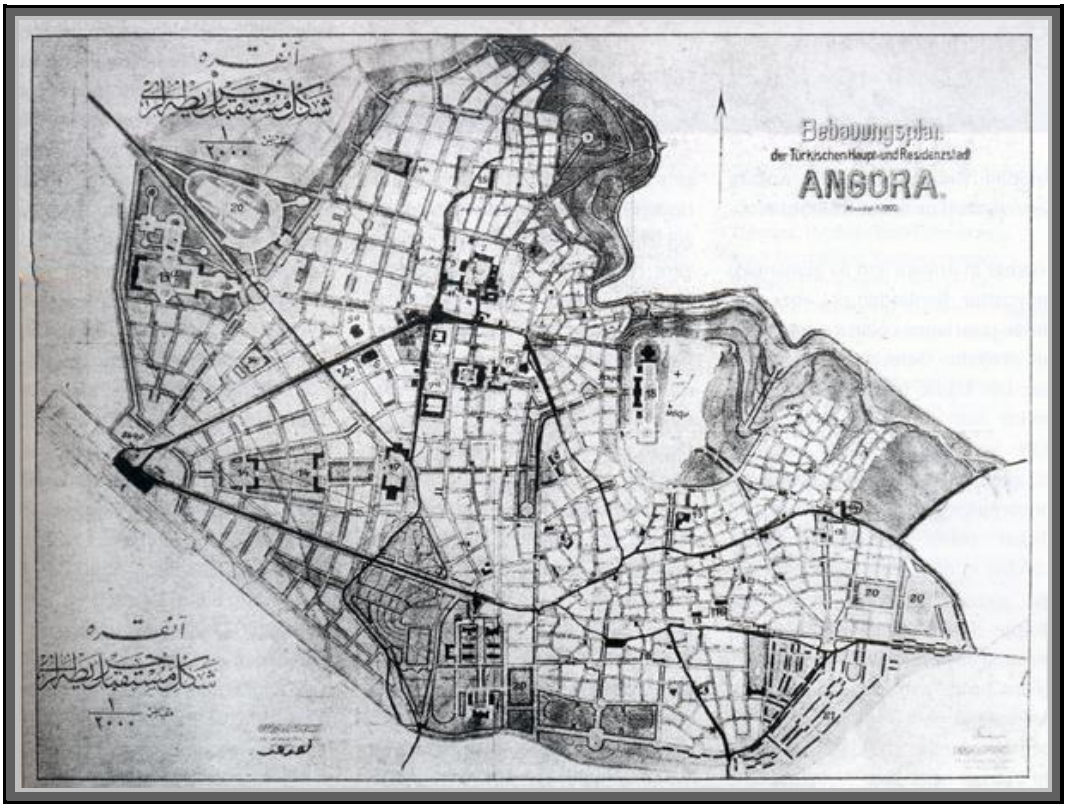
Cumhuriyet'in ilanından 4 ay sonra 16 Şubat 1924'de kabul edilen 417 sayılı Kanunla bir şehremini ve 24 üyeden oluşacak bir 'Cemiyet-i Umumiye Belediye' olması öngörülmüştür. 24 Mart 1925 gün ve sayılı 583 sayılı kanunla 417 sayılı kanunun uygulanmasına engel olan 1882 Ebniye Yasası'nın aşılarak 'Ankara'da inşası Mukarrer Yeni Mahalle için Merkezi Yerler ile Bataklık ve Mergazi Şehremaneti'nin İstimlâki Hakkında, özel kanunun çıkması sağlanmıştır. Bu yasanın gerekçesi Eski Ankara'da yapılacak arsa spekülasyonu kaynaklı girişimlerin maliyetli ve güç olmasıdır (Anonim, 1986).

Ankara başkent ilan edildikten sonra kentin eski şehre doğru değil Çankaya'ya (yeni şehre) doğru gelişmesine karar verilmiştir. Bu karar 1928 yılında açılan yarışmayla elde edilen Hermann Jansen Planı ile desteklenmiştir. Jansen Planı'na göre Hacıbayram çevresi, Hanlar Bölgesi ve Kale içini kapsayan kısmı "protokol alanı" olarak belirlenmiş ve eski kentin bir kısmı planlanmıştır. 1957 yılında Yücel Uybadin Planı ise artan kent nüfusunun gerisinde kalmış ve beklenmeyen kent rejimi ile eski kentin çok katlı yapılaşmasına neden olmuştur (Gültekin Turgut, 2007). Bununla birlikte Eski Ankara içinde bazı planlamalar vardır. Yangın yerlerinin imarı, Ulus-

Samanpazarı gibi belli bağlantıların geliştirilmesi, birbirinden kopuk projelerin uygulanmasına neden olmuştur (Bademli,1987).

4.2.1.Lörcher Planı Dönemi

1924–1925 yıllarında Ankara'nın imarı için çıkarılan yasalar ve alınan kararlar çok önemlidir. 583 sayılı yasa ile Sıhhiye de 400 hektarlık bir alan kamulaştırıldı. 1925'te Lörchere Sıhhiye için bir dar plan hazırlatılması Eski ve Yeni Ankara ikililiğini somutlaştıran ilk adım oldu. Fakat dar kapsamlı olan bu uygulama 22 Mayıs 1926 gün ve 844 sayılı yasayla Emlak ve Eytam Bankasının kurulmasıyla bir ölçü genişletilmesiyle devam etti (Bademli,1987).

Şekil 4.4. Ankara'nın ilk planı Lörcher Planı (Cengizkan, 2004).

1920'den 1932'de onanan Ankara imar planına kadar Lörcher planı ile:

- Geleneksel doku içindeki yangın yerlerinin imarı
- Bağlantılar(Ulus-İstasyon-Samanpazarı) ve yeni yollar açılması
- Altyapı eksikliği(elektrik, su, havagazı ve kanalizasyon) gibi belirtilen sorunlara çözüm aranmıştır (Anonim,1986) (Şekil 4.4.).

1926'da yapılan binalar Yenişehir Nazım Planı'nın dışına taşmaya ve inşaat çalışmaları güneye kaymaya başlamıştır. Lörcher Planının yetersiz kalması halkın dilediği yere dilediği şekilde ev yapmasına neden olmuş ve kaçak yapılaşma bu dönem başlamıştır. Daha sonra Ankara Şehrenameti,1927 yılında daha içerikli bir plan hazırlanması için Uluslar arası sınırlı bir yarışma açmıştır. Bu yarışmada Prof. Herman Jansen birinciliği kazanmış, Fransız şehirci Jausseley'in önerisi de ikinci olmuştur.1928 de Jansen, Ankara belediyesi ile sözleşme imzalamış ve Löcrcher Planının uygulanan kısımlarını değiştirilmemesini kabul ederek, Ankara Planını hazırlamaya başlamıştır. (Anonim,1986).Böylece Jansen planına kadar (1931–57). 1925 Lörcherin Sıhhiye için hazırladığı imar planları dışında, bir nazım planı olmaksızın parça parça imar edilmeye çalışılmıştır.

4.2.2.Herman Jansen Planı Dönemi

Jansen, eski Ankara'yı korumak isteyerek yeni şehri eskisinden uzakta kurmak gerektiğini söylemektedir. Geleneksel dokunun korunmasını güçlendirecek kararlar alırken eskiyi ve yeniyi yan yana ele almıştır. Jansen'in gösterdiği bu duyarlılık geleneksel dokuda uygulanabilir gerçekçi bir imar yaklaşımı getirebilme kaygısından olabilir. Jansen'in protokol alanı günümüze kadar olan koruma olayında önemli bir alandır. Bu alan Hacıbayram Camii ve çevresini, Bent deresini, Kaleyi ve Bedesten'den geçerek, Hanlar bölgesini de içine alan Samanpazarı, Atpazarı, Koyunpazarı'nın bulunduğu alandır (Tunçer, 2005). Anlaşılıyor ki Jansen planı ile alınan kararlarla eski kent korunarak yeni şehrin planlanması amaçlanmıştır.

1932'de onanan Kesin imar planı ile geleneksel doku kendi haline bırakılmış, kentin çekirdeği Kale'den Çankaya'ya yönlenmiş ve başta Kızılay meydanının düzlenmesi gibi farklılaşmalara neden olmuştur. Ayrıca çeşitli baskılar ve spekülatif gelişmeler, tüm imar planlarının uygulanmasında karşılaşılan güçlükler ve hızlı nüfus artışı ile plan gerçek niteliğini kaybetmeye başlamıştır (Anonim, 2006). Böylece kent kendi kaderine terk edilmeye başlamıştır.

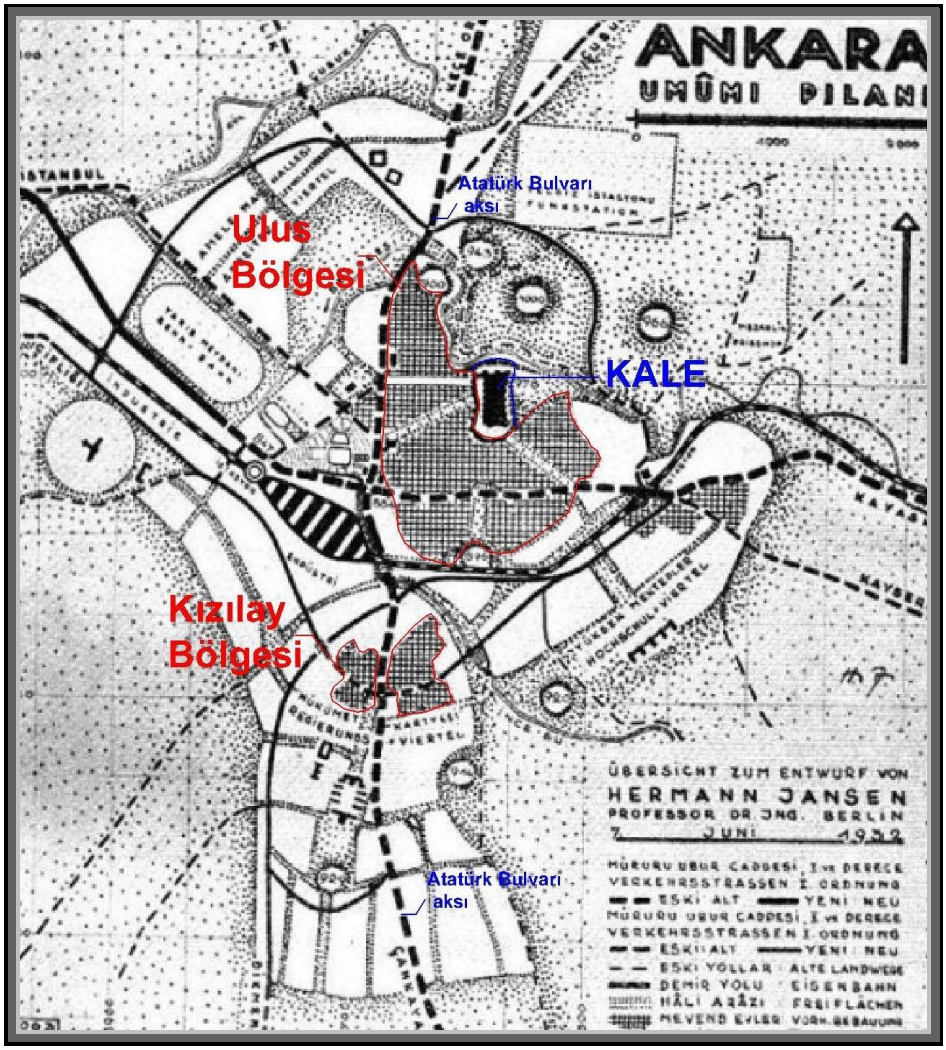
Alman kent plancısı Jansen'e yaptırılan bu plan, düzenli kentsel gelişmenin gerçekleşmesine yönelik çabaları göstermesi açısından olumlu iken arsa vurgunculuğu ve imar rantlarını gündeme getirmesinden dolayı olumsuz bir girişim olarak anılacaktır. Jansen Planı'nın uygulama sürecinde modern bir kent yaratma ve kentsel gelişmeyi

denetim altına alma isteği ortaya koyarken, bir yandan da özel kurumların oluşturulması ve kent topraklarının kamuya kazandırılması sağlanmıştır (Keleş ve Duru, 2008).

Şekil 4.5. Hermann Jansen Planı'nda Eski Şehir [Ankara Şehri İmar Müdürülüğü Arşivindeki Jansen Planlarından yeniden çizilmiştir (Tunçer,2000)]

Jansen şehrin görünümüne önem verdiğini ve kale çevresinde meydanlar oluşturarak kalenin her taraftan algılanması fikrini savunduğunu, Samanpazarı meydanı için çizdiği çizimlerden de anlaşılmaktadır. Jansen, kaleyi Ankara'nın önemli bir tacı olarak görmekte ve kalenin hamam altında gelişmeler önermektedir. Yalnız o dönemlerde çıkarılan Yangın bölgesinin ihyası ve yeniden gelişimine ilişkin 583 sayılı yasa ile Kalenin alt kısımda bugünkü Konya Sokağa kadar ve Ulucanlara kadar gelişen kısım planlanmıştır (Tunçer,2005) (Şekil 4.5.).

Şekil 4.6. Herman Jansen'in Ankara İmar planı (Hermann Jansen-1932) (Tunçer ,2000 'den yararlanılarak yeniden düzenlenmiştir.)

1930 yıllarında Ulus ismini alan bu bölge Ankara'nın merkezi olarak sürekli hizmet vermiştir. Bu dönemlerde konut dokusu, hatta önemli anıtsal yapılar bile bu bölgede yer almaktadır (Madran, 2005). 1932 tarihli Jansen Planında 300.000 kişilik bir kent için bir çarşı düşünülmüştür. Ticaret fonksiyonları Ulus'taki geleneksel çarşıda yoğunlaştırılmıştır. Yani eski yerinde kabul edilmiştir. Eski çarşı üzerinde yapılan önemsiz düzenlemelerle modern kentin ticaret merkezinin bu alan sayılması planın esneklikten yoksun ve kapalı olduğunu göstermektedir (Yeşil,2006) (Şekil 4.6).

Ulus Meydanı ve çevresi, erken Cumhuriyet dönemi Ankara'sının günlük hayatının geçtiği şehir merkezdir. Bu merkezin önemli bir parçası da Jansen Planının ana aksını oluşturan Atatürk Bulvarı'dır. Ulus Meydanı'ndan başlayıp Çankaya (Güney) yönüne doğru uzanan bu bulvar Bankalar Caddesi'dir. Bu caddenin meydana bakan köşelerinde şehrin ticaret alanını oluşturan dükkânlar vardır (Madran, 2005).

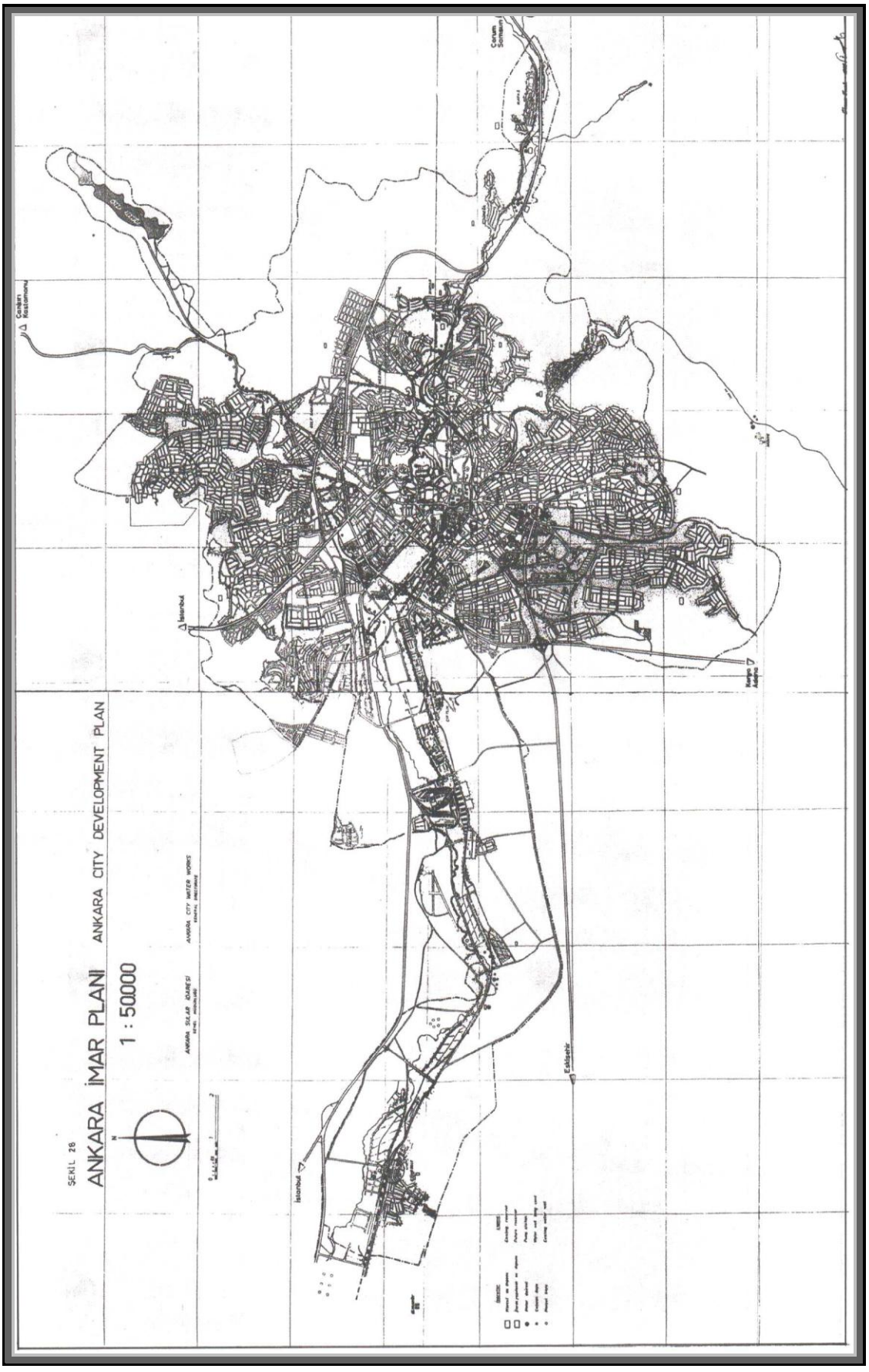
1940'lı yıllarda kentin merkezi güneye doğru kaymış ve Yenişehir bölgesini geliştirmeye başlamıştır. Yine bu dönemde 1938'de temeli atılan Türkiye Büyük Millet Meclisinin İnşaatına Kızılay'da başlanması, Tandoğan'da bulunan havaalanının Esenboğa'ya taşınıp yerine Fen Fakültesi'nin yerleşmesi kentin rantının bu yeni merkeze kaymasını da beraberinde getirmiştir (Balım, 2005)

Ankara, Jansen planı ile 50 yılda ulaşması tahmin edilen 300 bin olarak kabul edilen nüfus düzeyine 25 yılda yani 1950'lerin başında ulaşmıştır. 1940'lı yıllarda da gecekondu olgusunun başlaması, hızla artan nüfus, plan dışı gelişmelerin olması Ankara için yeni bir imar planını kaçınılmaz kılmıştır. Böylece 1955'te Ankara İmar Müdürlüğü yeni bir imar planı için uluslar arası bir yarışma açmıştır (Bademli, 1987).

4.2.3.Yücel Uybadin Planı Dönemi

1955 yarışmasını kazanan Raşit Uybadin ve Nihat Yücel'in hazırladığı proje, 1957 onanarak yürürlüğe girmiştir (Şekil 4.7.). Ancak planı kentin 2000 yılında 750 bin nüfusa ulaşacağı varsayımına göre hazırlanmış olmasına rağmen 1965'e gelmeden bu sınırın aşılmasından dolayı ölü bir proje olmuştur. Bu planlamada belediye sınırları içinde kalması şartından dolayı imar planı sınırı içinde yoğunlaşılmış ve bu sınır dışında kaçak ve serbest yapılaşma eğilimlerinin artmasına neden olmuştur (Bademli, 1987). 1965 de 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu ile 1968'de Bölge Kat Nizam Planı yapılmıştır (Anonim, 2006).

Bu planda o dönemde gelişimini sürdüren Kızılay merkez olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte aşırı nüfus artışı ve planı uygulamadaki yetersizlikler kentin sağlıklı gelişimi üzerinde olumsuz etki bırakarak denetimini zorlaştırmıştır. 1968 de Bölge Nazım Kat Planı ile de 1957 Planına kat artışı getirerek (6 kat–8 kat) ana caddelerin gelişmesine, ana cadde arkalarının da çöküntü bölgesi haline gelmesine neden olmuştur. Bu 6,8 katlı binalar arasında ise tarihi doku sıkışmıştır (Tunçer, 2005). Bu yüzden imar sınırı dışında ki gelişmeleri yönlendirmek için 1969 yılında İmar ve İskân Bakanlığı Bünyesinde kurulan Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosu (AMANPB)'na yeni bir plan hazırlatılmıştır (Tekeli, 1982).

Şekil 4.7. Yücel-Uybadin planı (Anonim, 2006).

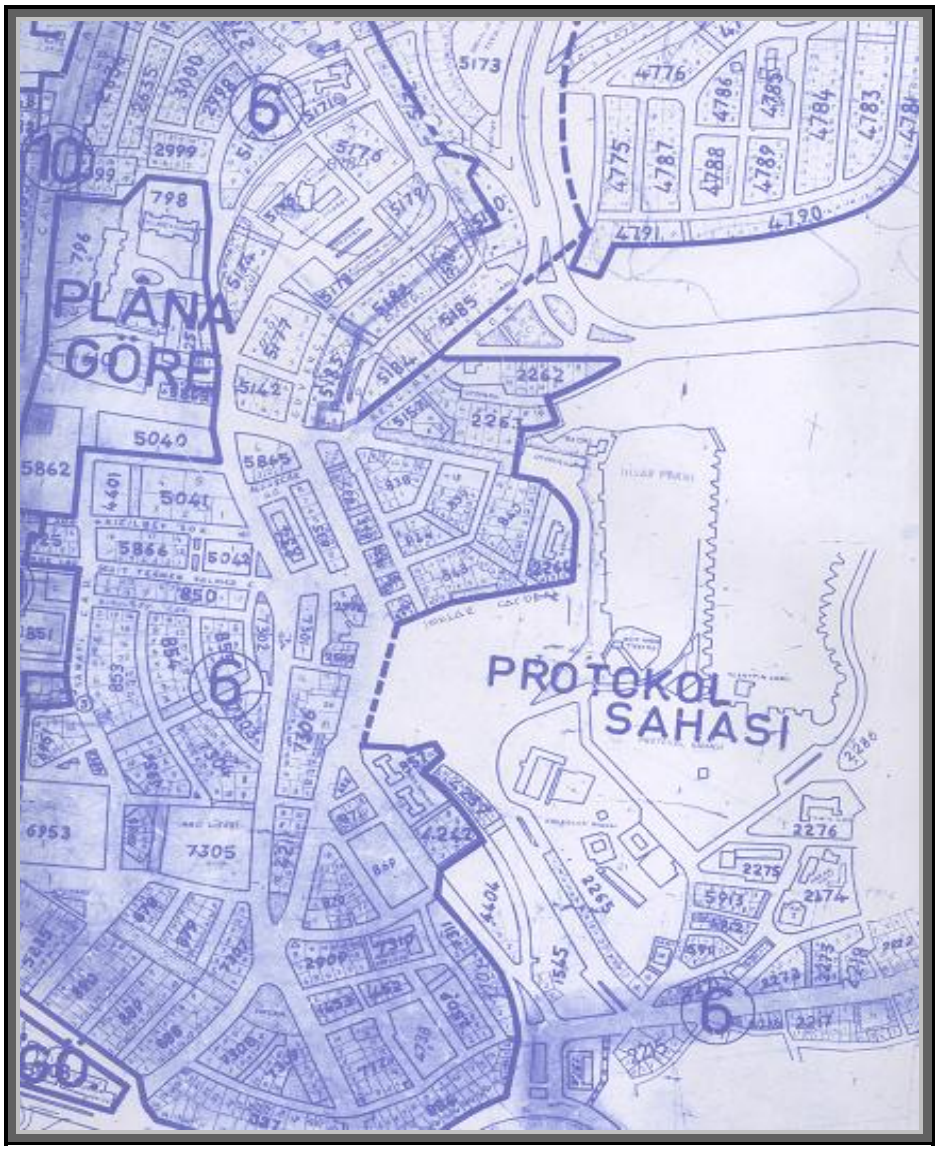
Tarihi kent dokusu, bu yüksek katlı binalar arkasına sıkışmış, fonksiyonel dönüşüm, doğal yıpranma, bölüntü ve eklenti vb değişimlerle günümüze kadar ulaşabilmiştir. Ayrıca bu bölgelerde ki imar uygulamalarının koruma ıslah yönünde olmayıp, tamamen yenilemeye yönelik olduğu aşağıdaki uygulamalardan da anlaşılmaktadır:

- 1937'de Hacıbayram çevresinde ki yapıların yıkılarak bugünkü meydanın oluşturulması
- 1955'de Ulucanlar caddesinde çok sayıda konutun kamulaştırılarak yıkılması
- 1960'lı yıllarda Kırgız ve Kurtuluş mahallelerinin yok edilerek Hacettepe'nin oluşturulması (Anonim, 1986).

4.2.4. Ankara 1990 Nazım Planı

Ankara Kalesi ve onu çevreleyen surlar Eski Ankara'yı sembolleştiren yapılardır. Daha öncede belirtildiği gibi, Jansen Planının önemli ilkeleri arasında bile kalenin Ankara'nın her yerinden görülebilmesi amaçlanmıştır. Kale ve çevresi tarihsel değeri dolayısıyla korunması gereken bir alan oluşu nedeniyle "Protokol alanı" adıyla denetim altında bulundurulmuştur. Eski Ankara'nın çekirdeğindeki mahalleler hemen hemen hiç farklılaşmamış oturma alanlarıdır. Bu oturma alanın da eski, orijinal görünüm ve özelliklerini koruyabilmiş çoğu ahşap yapılar görülmektedir. Atpazarı ve Koyunpazarı semtlerinden başlayarak iş yerlerinin egemen duruma geçtiği bu alanlar kaleden çevreye doğru gidildikçe sadeliğini yitirmiştir (Keleş, 1971) (Şekil 4.8.).

Bölgeye ait planlama sürecindeki bir diğer plan 1967 tarihinde çizilen 1972'de onaylanan 1/5000 ölçekli Kat Nazım Planıdır. Fidan (2007) bu planın içeriksiz ve vasat tarzda bir ada parsel bölünmesine tabi tutulan bu planda tarihi kent merkezini koruma yaklaşımından uzak olduğunu vurgulamıştır (Şekil 4.9.). Nazım imar planının hazırlanmasına 1970'lerin ilk yarısında başlanmıştır.10 yıla yakın bir süre kentteki gelişmeler izlenmiş ve belediye sınırı dışında ki gelişmelerin yönlendirilmesinde başarı sağlanmış, öneriler gerçekçi olmuştur. Nazım planı ile 1990 da 2.8 milyon–3.6 milyon arasında olacağı öngörülen nüfus, gerçekten de 1985 yılına gelindiğinde 2.3 milyon,1990 yılında ise 2.5 milyon olduğu görülmüştür. Daha sonra Islah İmar Planlama Çalışmaları, parçacı planlama çalışmaları ve kaçak yapılaşmaların kontrol edilememesi sonucu işlevini yerine getiremez hale gelmeye başlamıştır (Anonim, 2006).

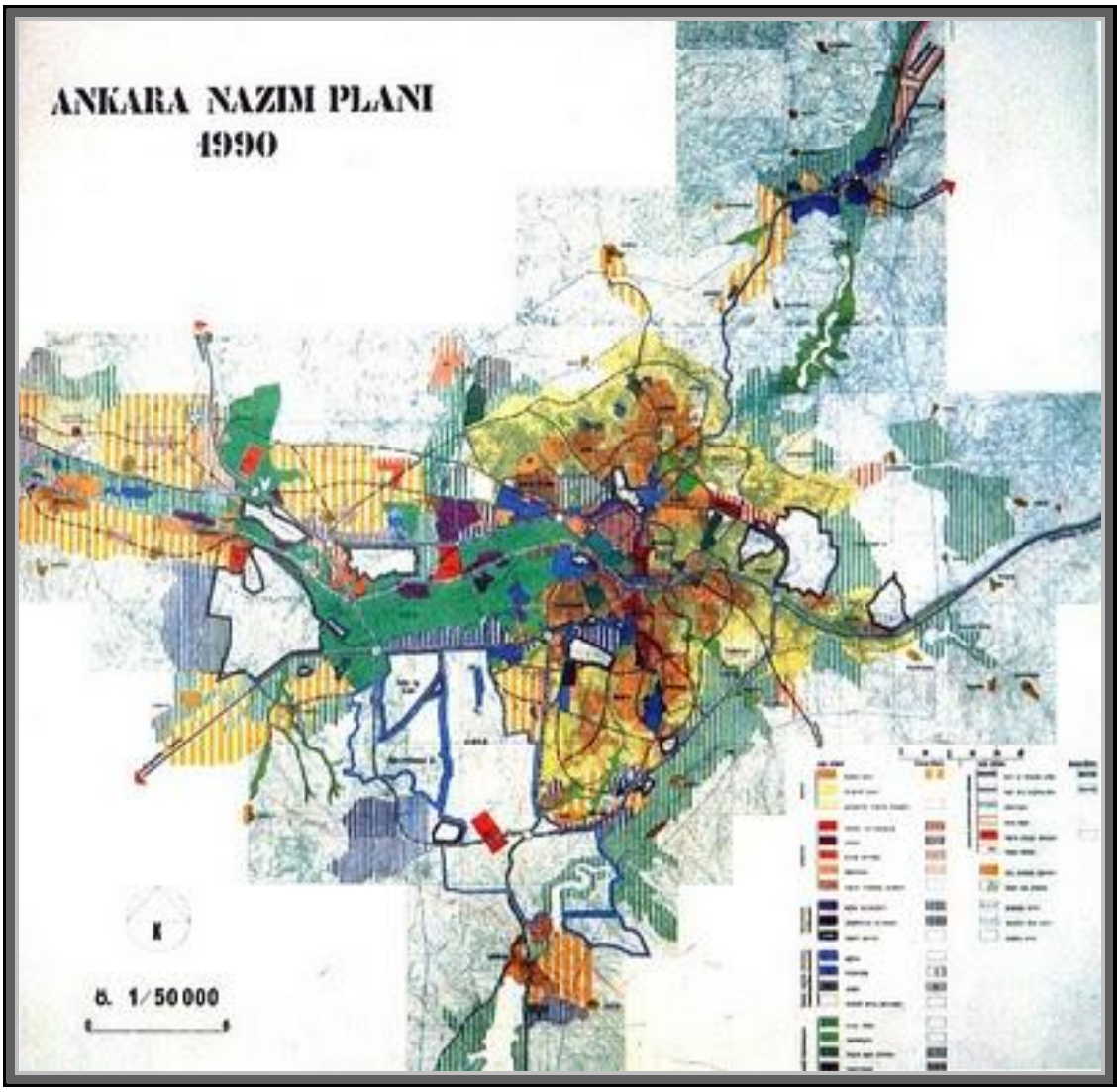

Şekil 4.8. Protokol Sahasını gösteren 1967 tarihli imar planı (Altındağ Belediyesi Arşivi)

Ankara 1990 nazım imar Planı 1982 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu plan kentin makro formunu yönlendirici ve yol gösterici nitelikte bir plandır. Bu planla:

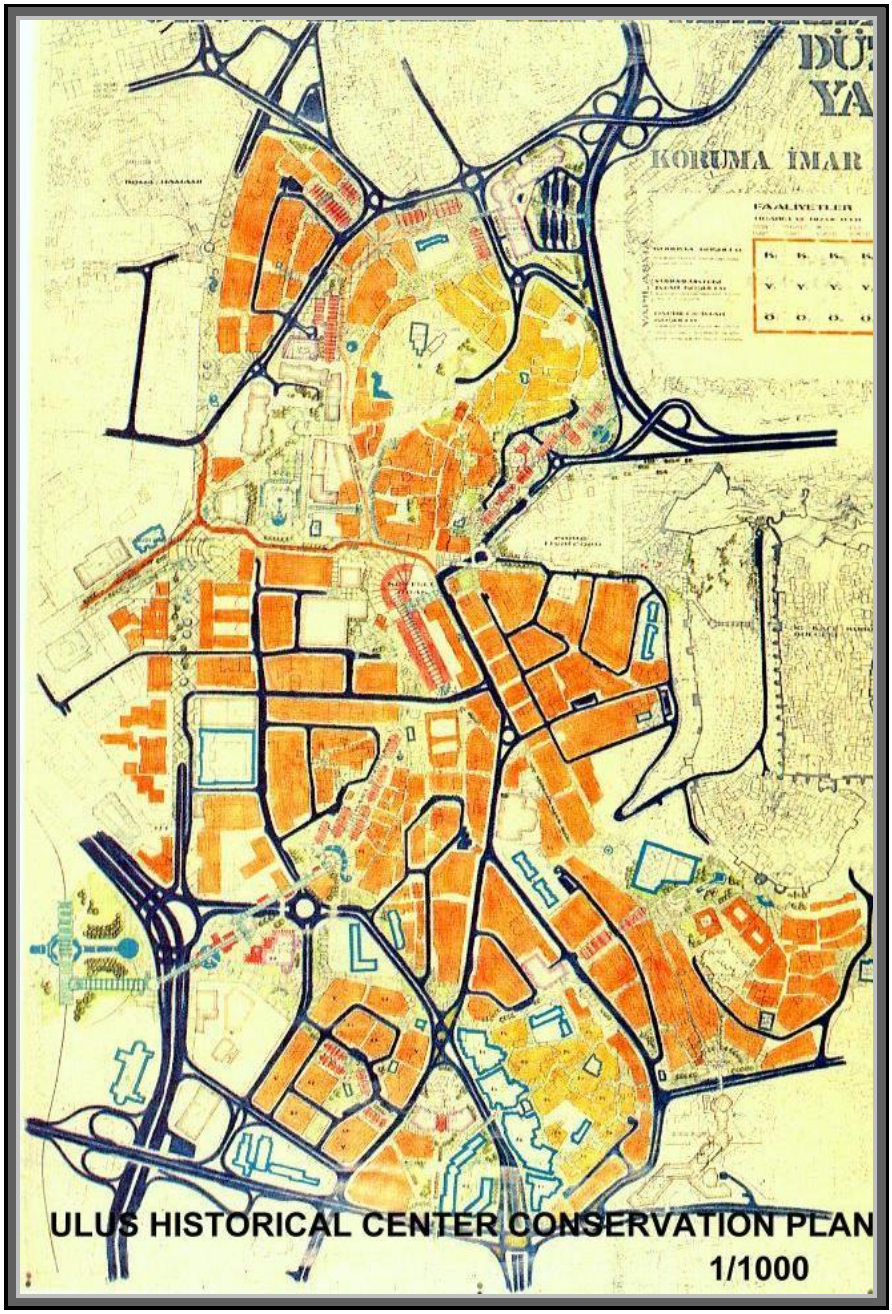
- Ulus'un kent merkezi olarak kısmen yenilenmesi ve üzerindeki baskıları azaltmak için merkezin Çankırı caddesinin batısına (Kazıkiçi Bostanları). Kayması
- Kızılay'ın büyüyen bir merkez olarak düşünülerek bu merkezin güneye doğru kayması
- Batıkent, Sincan, Yeni yerleşmeler gibi Toplu konut alanları planlanarak yerleşimin batıya doğru kayması gibi önerilerde bulunulmuştur (Anonim,1986).

1990'larda ticaretin Ulus'ta bütün ana caddeler boyunca yayıldığı arka kısımların konut ve depolama alanı olarak görülmektedir (Tunçer,2005).

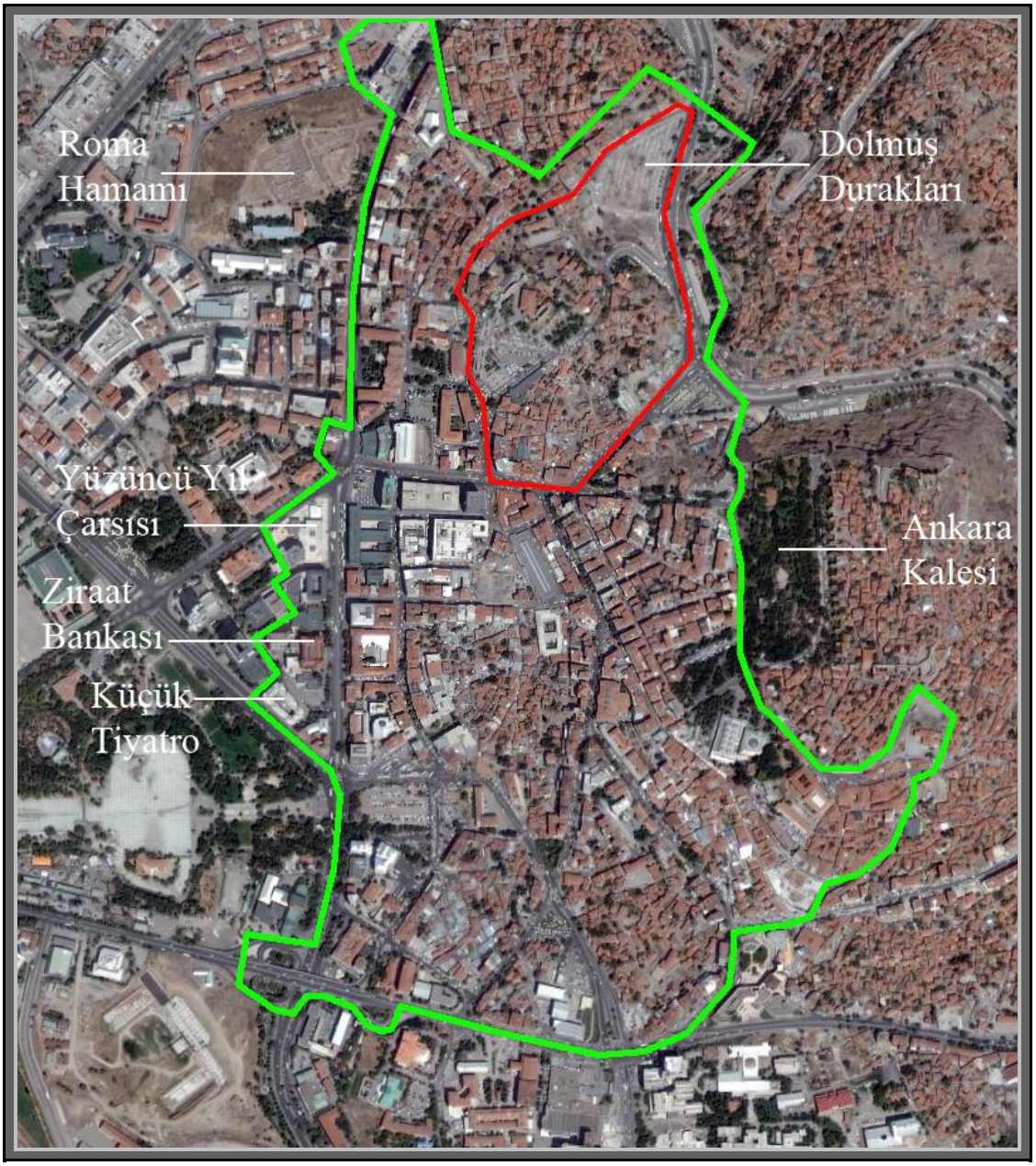
Şekil 4.9. Ankara Nazım Planı içinde Ulus ve Çevresi (Tunçer, 2000).

1983'de 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Yasası ile SİT alanı kabul edilen bir alan da koruma amaçlı planların yapılması, hatta belediyeler tarafından 2 yıl içinde yapılması kararı gündeme gelmiştir. Böylece Belediye koruma amaçlı çalışmaları yapmak üzere Koruma Bürosu kurmuştur. Daha sonra parçalı koruma planları Ulus Yarışma Şartnamesiyle yarışmacılara verilerek Ulus Tarihi Kent Merkezi ve Kaleiçi'ne ilişkin koruma amaçlı planlama ve projelendirme yarışmaları açılmıştır. Ulus Tarihi Kent Merkezi Yarışmasını Raci Bademli başkanlığında ODTÜ proje tarafından hazırlanan Ulus Koruma-Islah İmar Planı kazanmıştır (Şekil 4.10.). Sadece korumayı değil, sağlıklaştırmayı ve yenilemeyi içeren bu plan Ulus'un 100 hektarlık bir alanı koruma ve geliştirmeyi öngörmekte ve çeşitli stratejiler ve alt proje paketlerini içermektedir (Tunçer,2005).

Şekil 4.10. Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma-Islah İmar Planı(Tunçer,2005).

Ankara'nın Tarihi Kent Merkezi Ulus, Kale ve Hamamönü olmak üzere 3 bölümden oluşmaktadır. 1986 yılında Ulus ve çevresine yönelik Raci Bademli ve arkadaşlarının kazandığı "Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması" açılmıştır. 1/500 ve 1/1000 ölçekli planlama çalışmaları istenmiştir. Yarışmacılardan öncelikli planlama alanları; Hükümet Meydanı ve Atpazarı Meydanı (düzenlenecek Meydanlar) ; Güvercin Sokak, Çerkeş Sokak, Atpazarı yokuşu (düzenlenecek ulaşım bölgeleri) Hacıbayram Cami, Antik Roma Tiyatrosu, Eski Hamam çevresi "Çevre Düzenlemesi Yapılacak Yapı ve Grupları"dır (Fidan,2007).

Şekil 4.11. Google'den alınan hava fotoğrafı üzerinden çizilen Ulus tarihi kent merkezinin görünümü. Kırmızı-Ulus Tarihi Kent Merkezi koruma planı uygulama alanı yeşil:68600/4 plan alanı

Ankara'nın en eski yerleşim ve ticaret merkezi olan Ulus semti ve civarı planlanan alan dâhilinde kalmaktadır. Eski ve yeni tarihe dair birçok yapı (August Mabedi, Hacıbayram Camii, Cumhuriyetin ilk yılarına ait Bakanlık binaları gibi) bu alan dâhilindedir. Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı uygulama alanına ait planlama süreci mülkiyet durumu ve kent dokusu açısından oldukça sorunlu bir bölge olduğundan uzun bir süre hayata geçirilememiştir. Bu kapsamda uygulanan tek parselasyon planı alanı 68600/4 nolu parselasyon planı alanıdır (Şekil 4.11).

Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar planı sınırı, kuzeyde; dolmuş duraklarının bulunduğu alana kadar Bentderesi Caddesi, batıda; Ankara Kalesi'nin alt

kısımları ve Anadolu Medeniyetler Müzesini içine alan bölümden Ulucanlar Caddesine kadar, Güneyde; Talatpaşa bulvarını Atatürk Bulvarıyla kesişimi ve doğuda Atatürk Bulvarının Küçük Tiyatro, Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü ve Yüzüncü Yıl Çarşısını içine alan adacıklar dâhilinde Roma Hamamı önüne kadar alandır. Roma Hamamı Arkeolojik sit giriş önerisinde bulunulduğundan bu plan dışındadır. Ankara'nın ticaret merkezi ve eski yerleşim yeri Ulus ve civarı bu planlanan alan içindedir (Fidan, 2007).

4.2.5. Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Planı

'Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın da ki söz konusu alanlar 5366 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinin ardından 08.08.2005 tarihli ve 9289 sayılı karar ile 'Yenileme Alanı' olarak ilan edilmiştir (Şahin, 2008).

2006 yılında Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından hazırlanan **"**Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı" *ve* "1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planları**"** ile alınan kararlar Ulus bölgesinde 1960'larda yarışma ile elde edilenlerin bir kısmını ortadan kaldırmaya yöneliktir. Planların *amacı: "Tarihi Kent Merkezi'ndeki işlevsizleşme ve çöküntüleşme sorunlarına planlama yaklaşımı içinde çözüm yolları geliştirmektir. Bu kapsamda, bölgenin ticari, turistik ve kültürel gelişimine uygun olarak restore ve yeniden inşa edilmesi yoluyla konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanlarının ve bu amaçlara uygun yeni ulaşım kararlarının oluşturulması hedeflenmektedir".*Bu planlar Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 17.05.2007 tarih ve 25 sayılı kararı ile uygun bulunmuş ve Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 15.06.2007 tarih ve 1619 sayılı kararı ile onaylanmıştır (Tunçer, 2009).

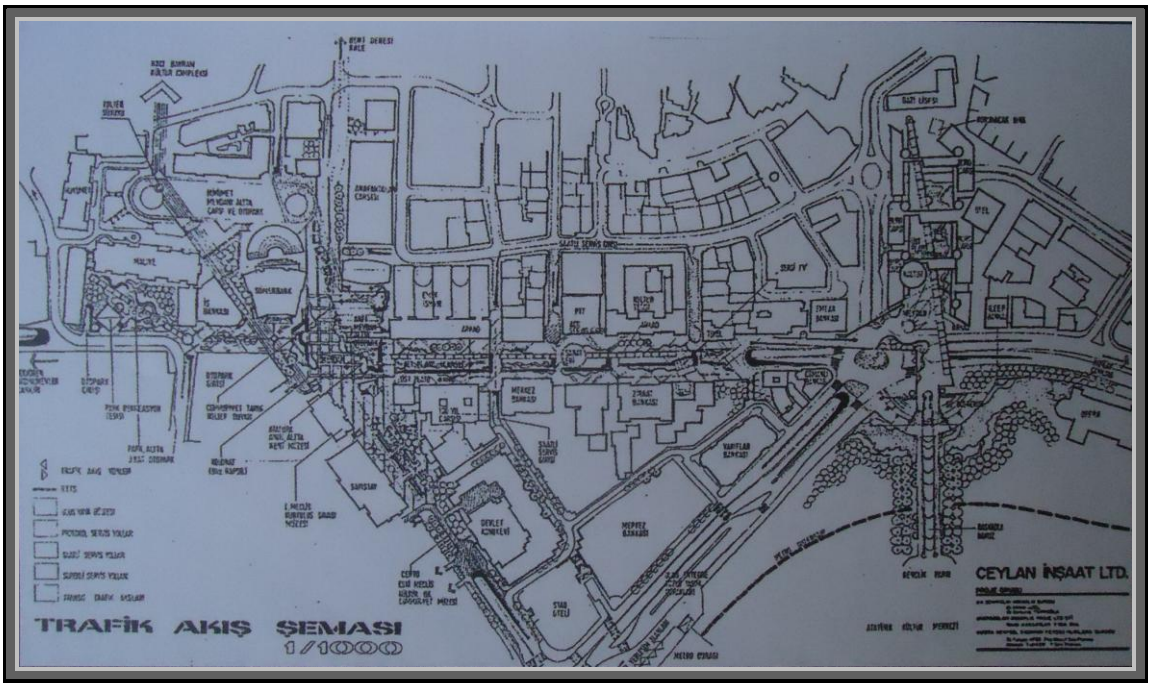
Daha sonra bu kararın yürütmesi 23.07.2008 tarihli ve E:2007/1397 ve yine aynı tarihli e:2007/885 sayılı mahkeme kararları ile durdurulmuştur. Bunun üzerine Ankara Yenileme Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 28.08.2008 tarihli ve 207 sayılı karar ile söz konusu kurallara uyulması yönünde karar almış ve bu haliyle Ulus Tarihi Kent Merkezi plansız kalmıştır (Şahin, 2008) (Şekill 4.12.).

Şekil 4.12. Ulus tarihi kent merkezinin arazi kullanımı (Anonim, 1986)

4.2.6. Geleceğe ilişkin planlar ve hedefler

Ulus'ta yenilenmesi önerilen alanda, önemli ulaşım ve yayalaştırma kararları vardır. Özel proje paketleri olarak yer alan planda Ulus'un yayalaştırılması söz konusu olan Ulus tüneli projesidir. Bu projede Hal'in gerisindeki yapılarla yeniden ele alınacak Ulus'un çağdaş bir kent merkezi haline getirilmesi düşünülmüştür. Bu Ulus projesi ile başta Hacıbayram Meydanı olmak üzere meydanların düzenlenmesi, yayalaştırılması, anıtsal yapı ve çevre düzenlemeleri ele alınacaktır (Tunçer,2005) (Şekil 4.13).

Şekil 4.13. Ulus Tarihi Kent Merkezi'ni yayalaştırmayı amaçlayan Ulus Tüneli Projesi (Tunçer, 2005).

Modern Çarşı ve Hal çevresinde yapılmak istenen planlama ile yaya akslarının geliştirilmesi ve özel proje alanları gösterilmektedir. İstasyondan gelen kültür aksı Kale'ye kadar yayalaştırılması önemli hedeftir. Bu Ulus Tüneli projesi Ulus Meydanı'nın, Hükümet Meydanı'nın ve Hacıbayram'ın yayalaştırılarak birbirine bağlanması, güneye doğru da Hal ve Suluhan çevresi ve İtfaiye Meydanı'na kadar ulaşan yaya aksları oluşturmak istenmektedir. Bu proje altta bir takım katmanlar olduğu için Jansen döneminde reddedilmiştir. Öyledir ki dünyada tarihsel kent merkezinden geçen raylı toplu taşıma sistemleri vardır. Bu yüzden de o katmanların altına inilmesi mümkündür (Tunçer, 2005).

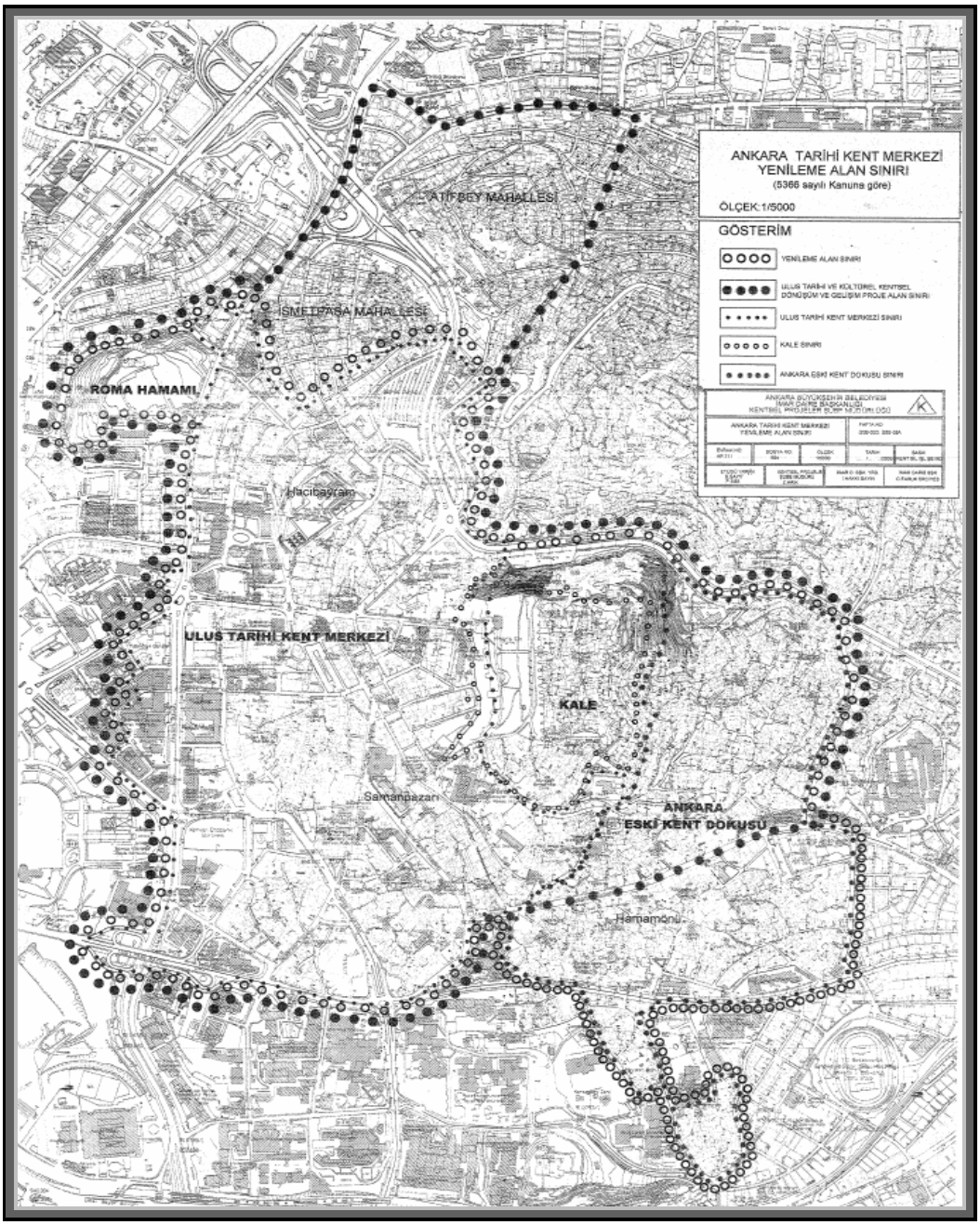
Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı 14 Ocak 2005 Gün ve 210 Sayılı Ankara Büyükşehir Belediyesi Meclisi tarafından iptal edilmiştir. Bunun yerine 5366 sayılı kanuna dayanılarak Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 1/100 ölçekli Ankara Tarihi Kent Merkezi Kentsel Yenileme Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı hazırlanmıştır. Dolayısıyla Ankara Tarihi Kent Merkezinin koruma yaşatmayla çelişen bu durumu bu alanın yenilenecek bir alan olarak değerlendirildiğini açıkça göstermektedir (Gültekin Turgut, 2007).

Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı", Plan Raporu'nun 3.2.8. Meydanlar Bölümü'nde Ulus Meydanında yapılması öngörülen kararlar yer almaktadır. Buna göre;

"*Ulus Meydanının vurgulu bir biçimde ortaya çıkarılması, etrafındaki ticari ve diğer aktivitenin varlığını sürdürmesine bağlıdır. Meydanın, kamu kurumları, bankalar, otel gibi turistik ticari alanlar, müzeler, bütün şehre hitap eden iş hanları ve düşük gelir gruplarına yönelik perakende ticaret alanlarının kesişimin de bulunan stratejik bir noktada yer alması tarihsel kimliğini oluşturan temel bir unsurdur. Ulus Meydanının bundan böyle de söz konusu tarihsel kimliğini sürdürmesi ilkesi benimsenmiştir"* (Tunçer, 2009).

Bu planlardan sonra Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi 14 Ocak 2005 Gün ve 210 Sayılı kararı ile 24 Aralık 2004 Gün ve 5272 sayılı belediye kanunu 73. Maddesine dayanılarak "Ulus Tarihi ve Kültürel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı" planı oluşturularak oy çokluğuyla kabul edilmiştir. Bu yeni proje alanı yürürlükteki Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın tamamını, tarihi Kale içini, İsmet paşa mahallesini ve Roma Hamamını kapsamaktadır (Fidan, 2007) (Şekil 4.14).

Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ile 1/1000 Ölçekli Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planları ile korunması gerekli birçok yapının (Ulus İş hanı, Anafartalar Çarşısı, 100.yıl Çarşısı gibi taşınmaz kültür varlığı niteliği bulunmayan yapılar) ve yerleşim deseninin koruma-yaşatma amacı olmadan göz ardı edilerek ranta yönelik olduğu anlaşılmaktadır (Gültekin Turgut, 2007).

Şekil 4.14. Ankara tarihi kent merkezi yenileme alanı sınırı paftası (Fidan,2007)

2005 yılına Büyükşehir Belediyesi ne olduğu tam bilinmeyen Ulus Çarşısı projesi yapmak üzere bir meclis kararı almıştır. Bu proje ile tümü yarışma ile elde edilmiş Hal Binası, Belediye Binası, Anafartalar İş hanı gibi yapıların yıkılarak Ulus Meydanı'nı da içeren adayı yok etmek isteyen bir proje olduğu görülmektedir. Bu yapıların hepsi Cumhuriyet Dönemi'nin önemli yapılarıdır ki bu Ulus Meydanı ve çevresinde Cumhuriyet Dönemi, SİT alanı belirlenmeli ve yapılar tescillenmelidir. Yerel yönetimler başta olmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı da parasal ve teknik bakımdan desteklemeli ve geliştirmelidir (Tunçer,2005).

4.3. Ankara Ticaret Mekânlarının Gelişim süreci

Ankara ilk çağdan bu yana Anadolu'nun doğu-batı yönündeki posta ticaret, ordu yollarının üzerinde yer alan bir konumdadır. M.Ö. 8 yy'da kale-kent özelliği yaşayan Frig şehri olan Ankara, M.Ö. 2.- M.Ö. 25 yy arasında Galatların başkenti olarak yönetim ve ticaret merkezi niteliğine kavuşmuştur.M.Ö. 25 den sonra Romalılarda bir 'metropolis' olarak ulaşım ağı içerisinde önemini korurken, 7. yy dan sonra Ortaçağ boyunca Bizans sınır kenti olmuştur.Selçuklu döneminde ise Anadolu'da ki doğu-batı ticaretinde ikinci derece yollar üzerinde kalmış bir sınır kentidir.Daha sonra İlhanlıların yönetimine girerek 1362'lere kadar Ahi örgütünün kent devleti olarak yönetilmiştir.1963'de Osmanlı Beyliğinin yönetimine giren Ankara'nın mekânsal yapısını mahalle birimleri ve esnaf örgütlenmeleri tariflemektedir. 17. yy gelindiğinde ise sof kumaş üretiminde zengin ve yaygın bir kent haline gelmiştir.18. yüzyıldan itibaren ise üretim ve ticaret durağan hale geçmiştir (Şahin, 2008) (Şekil 4.15).

Ünlü gezgin Evliya Çelebi Ankara ticaret hayatı için "iki bin dükkânı vardır. Dört tane zincirli kapısı olan ünlü bir bedesteni vardır. Çarşının çoğu yüksek mahallede kurulmuştur. Uzun çarşı, Sipahpazarı, Tahtakale (Taht-el-kale= Kalealtı). Pazarı gayet işlektir." demiştir (Evliya Çelebi Seyahatname).

Kentin yönetiminin Ahilerin elinde olduğu sırada (1290–1300) iş dalları ayrı loncalar halinde gelişme göstermiş ve Türk Esnaf ve Zanaatkârları örgütlenmiştir. Başta yalnızca debbağ, saraç ve kunduracıları kapsayan Ahi örgütleri oluşmuştur. Bu örgütler giderek genişlemiş ve kentin ticaret devamlılığını sağlamıştır. Böylece Ankara'nın bu dönemki ticaret işlevli yapılarının aynı iş kolundan oluşan esnafın yer aldığı dükkânların sıralandığı sokaklardan oluştuğu görülmektedir (Konur,1997).

15.-16. yüzyıllarda Türk şehirlerinin karakteristik özelliklerinin belirlenmesinde, mimari özellikleri, şehir içerisindeki yerleşme düzenleri, kullanış amaçlarına göre biçimlenişleri ile ticaret binaları önemli bir role sahiptirler (Cezar,1985). 16. yüzyıldan sonra batının gelişmesi ve ana ticaret yollarının okyanuslara kaymasıyla Anadolu'nun transit ulaşımı sarsılmıştı. Transit yollarının gerilemesine rağmen 19. Yüzyıla kadar Tiftik (Sof) mamullerinin üretimi ve ticareti devam etmiş ve önemini korumuştur (Ergenç,1975).

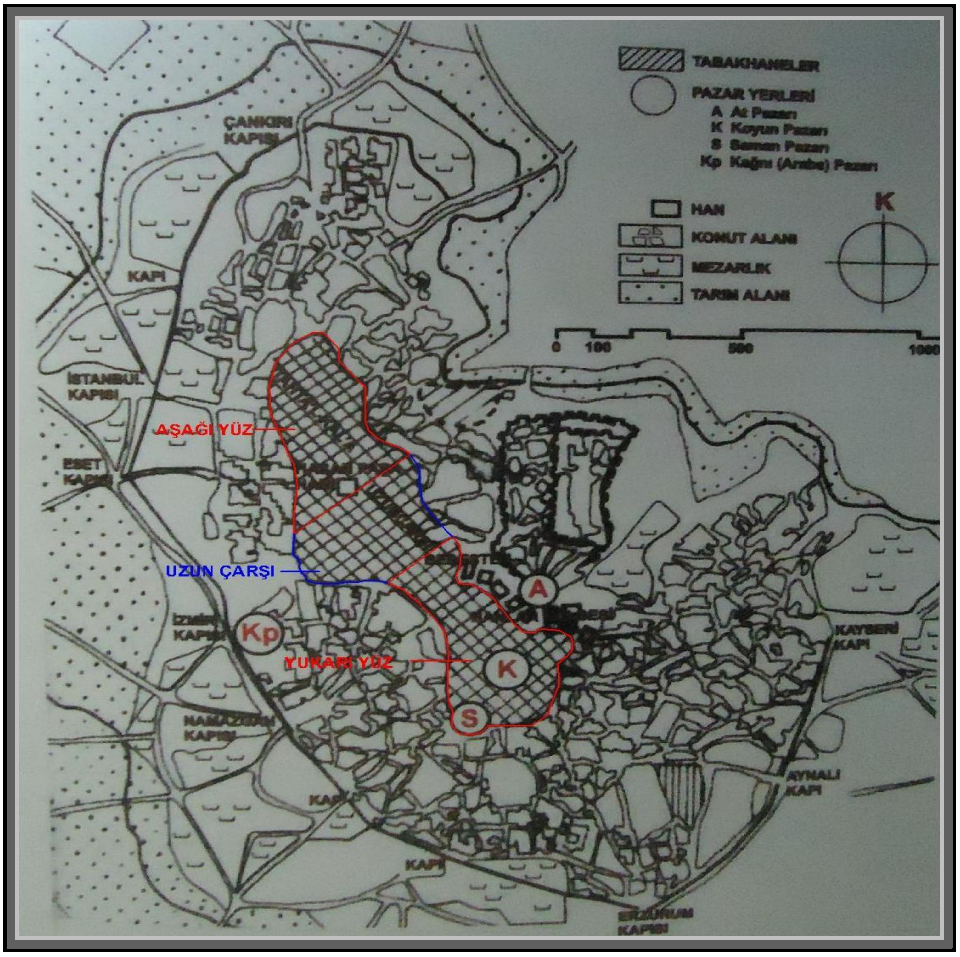
Şekil 4.15. Ankara tarihi gelişimi ve yapı tarihlemesi (Anonim, 1986).

Tiftikten dokunan, "Meviçli", "Hareli", "Muhayyer", "İnce" ve "Kalın" adlarıyla tanınan çeşitleri olan bir cins kumaşa "SOF" denilmektedir. 17. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı ekonomisinde sıkıntıların artışı ve sanatkârların ücretlerinin sürekli değişmesi sof kalitesini bozmuş ve üretimi kısmen azaltmıştır. Bunu yanında Bendderesi kenarında ki Debbağhanelerin lağımlarının ve pisliklerinin bu suya karışması ile sofların renkleri bozulmuş ve eski parlaklığını yitirmesine neden olmuştur (Ongan,1954–1955).

Yurtdışında aynı kalitede sof'un üretilmesi ve gelişen endüstride ki dokuma tezgâhları rekabete neden olmuştur. Sof üretiminin azalmasına rağmen 18.-19 yüzyıla geldiğimizde meslek sayısı 43'den 72'ye yükselmiş ve bazı hanların inşa edildiği görülmektedir. Büyük programlı ve sağlam malzeme ile yapılmamış bu hanların bir kısmı ise yangın yol açma gibi nedenlerle günümüze ulaşmadan yok olmuştur (Tuncer, 2001). Ankara'da Osmanlı döneminde Atpazarı çevresinde Kurşunlu Han, Safran Han, Çengel Han gibi büyük programlı hanların toplandığı görülmektedir. Bu bölgenin dışında yer alan Posta ve Anafartalar Caddelerinin birleştiği noktada bulunan Suluhan tek büyük programlı handır (Bakırer ve Mardan, 1984).

Ankara'nın yakın geçmişinde yönetim kurumlarının Kaleye yakın sayılan yerlerde, Çıkrıkçılar yokuşu civarında bulunmaktadır. Bentderesi ve Kayabaşında insan sağlığı için elverişli sayılmayan Dabağhane ve un değirmeni gibi imalathaneler yer almıştır. Kale, Atpazarı, Koyunpazarı, Bentderesi ve Çıkrıkçılar'da esnafın çoğunluğu toplanırken Kalenin güney sınırlarında ise sof imalatçıları yer almıştır (Keleş, 1971).

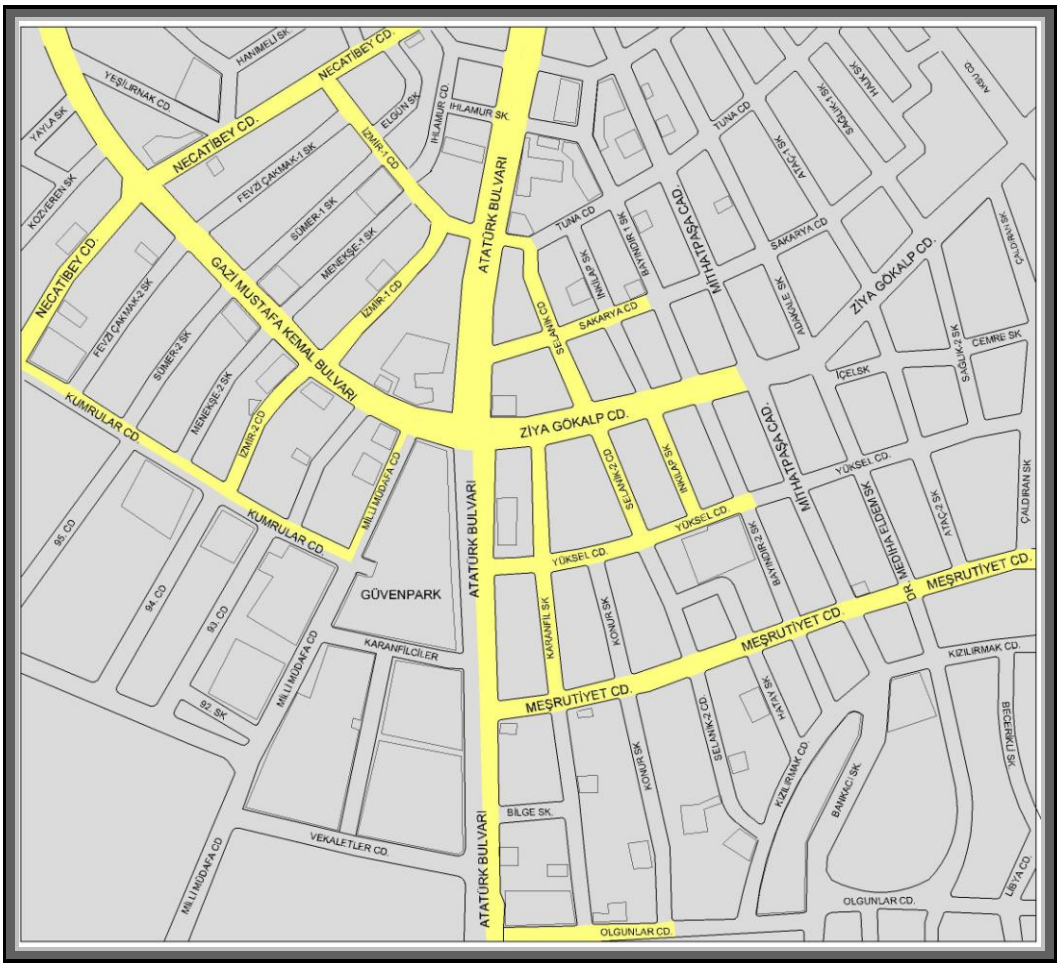
16. ve 17 yüzyılda şehrin görünümüne kale egemen olmuş ve kale dışı iki bölümden oluşmuştur. Bedesten, Hanlar Bölgesi ve Uzun Çarşı'nın olduğu bölge 'Yukarı Yüz' diye adlandırılırken Hacı bayramdan Karacabey Külliyesine uzanan bölüm ve bugünkü Anafartalar caddesinin altında kalan bölüm 'Aşağı Yüz' diye adlandırılmıştır (Kandemir, 1932).

Şekil 4.16. 16. -18. Yüzyıllar arasında Ankara'da Ticaret Merkezi
(Tunçer, 2001'den yararlanılarak yeniden düzenlenmiştir.)

Eski Ankara'nın üçüncü surları üzerinde bulunan Atatürk Bulvarı, daha önceleri Karacaoğlan Çarşısı'nın gelişimiyle burada bulunan merkez daha da gelişmiştir. Ulus, bankaların da yapılmasıyla ticari ve idari merkez haline gelmiştir (Tunçer, 2005). Ulus tarihi kent merkezindeki hanlar bu bölgedeki ticari faaliyetin önemini ve merkezini göstermektedir. Günümüze ulaşan veya restore edilen birçok han halen ticari faaliyetine devam etmektedir.

Ankara'ya demiryolunun gelişiyle ilk değişmeler tarım sektöründe görülmüştür. Tahıl açısından dış ülkelere (Rusya, Bulgaristan) bağlı olan İstanbul, tahıl ihtiyacını demir yolu aracılığıyla Anadolu'dan karşılar olmuştur. Bu yüzden Ankara ve çevresinde tarıma daha çok alan açılmıştır (Ortaylı, 1984). Tarımın ticarete açılması ile sofçuluk eski önemini yeniden kazanmış ve İstasyonu kente bağlayan günümüz İstasyon ve Talatpaşa Caddeleri bu dönemde açılmıştır. Böylece İstasyonun eski kente bağlanmasını sağlayan bu caddeler sayesinde Ulus çevresi daha hızlı gelişmeye başlamıştır (Anonim, 2006).

Şekil 4.17. Ankara, Kızılay' da Yaya Alışveriş Yolları

Ankara 20.yüzyıla üretim fonksiyonlarını büyük ölçüde yitirmiş, harap bir Anadolu kenti olarak girmiştir. Kentteki çoğu üretim, ticaret ve tamirat işlerine dönmüş zanaatkârlar dışında bir sanayi nüfusu yoktur. Başkent olmasından sonra eski Ankara'nın yanına yeni bir kent oluşurken Samanpazarı ve Tahtakale çevresinde yer alan zanaatkârlar dışında yeni sanayi faaliyetleri gelişmeye başlamıştır (Bademli, 1987).

Kent içindeki alışveriş mekânlarına ulaşımın zorlaşması, getirdiği çevre sorunları gibi faktörlerden dolayı eski yerleşim alanları terk edilmektedir. Bu mekânlar yeni gelişen akslara veya kent dışına taşınmaktadır. Böylece kent merkezi önemini yitirmektedir. Ankara'da bu oluşuma Ulus'tan Kızılay'a ve Kızılay'daki yaya alışveriş yollarına kayan ticaret eylemi örnek olarak gösterilebilir (Konur, 1997) (Şekil 4.17).

1932 Jansen Planına göre merkezi iş alanı (MİA) ayrıca ele alınmamıştır. Fakat Ulusun kent merkezi olarak düşünülmesinden dolayı merkezi iş alanı, Kızılay'ın ise Bakanlık ve TBMM'nin Yenişehir'deki yönetici merkezde planlaması kararına rağmen bir semt olarak ele alındığı söylenebilir (Bademli, 1987).

4.3.1. Cumhuriyet Öncesi Ticaretin Gelişimi

Ankara ilk çağlardan bu yana ticaret yollarının üzerinde yer almasından dolayı ticaret açısından önemli bir konumdadır. Ticari özelliğini koruyan kentte ticaret eyleminin kale çevresindeki bedesten ve hanlar da yapılmaktadır.15., 16 ve 17 yüzyıllara gelindiğinde ise yapılan hanların çokluğu aynı zamanda Sof ve dericiliğin merkezi durumunda olması Ankara'nın Osmanlı dönemin de önemli bir ticaret merkezinin olduğunu da gösterir. Daha sonra sof üretiminde ki azalma ve bozulmanın önemli nedeni ise Ankara keçisinin Osmanlı dışına canlı ihraç edilmesi olmuştur. Daha sonra demiryolunun kente gelmesiyle de bu ticari alan ulus meydanına doğru kaymıştır.

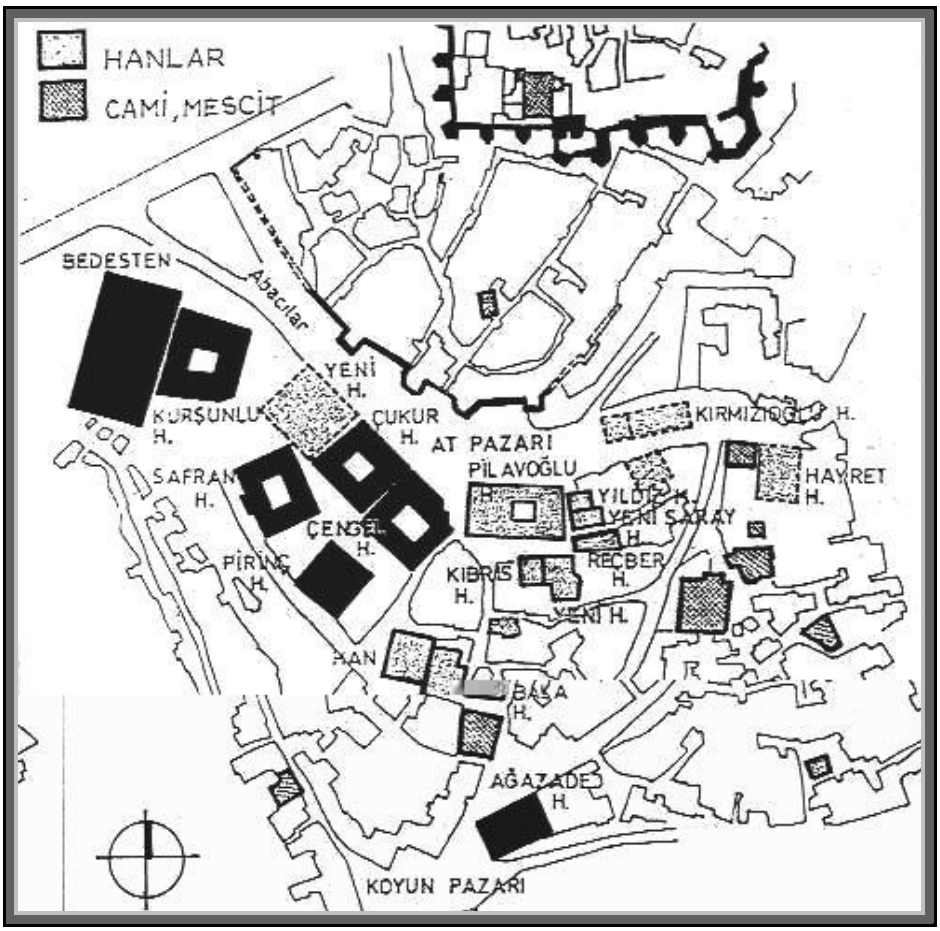
Ankara'da 13. ve 14 yüzyılda yapılan dini yapılar (Ahi Şerafeddin –Aslanhane-. Camii, Ahi Şerafeddin Türbesi, Yeşil Ahi Mescidi, Ahi Elvan Camii, Ahi Yakup Mescidi) ile şehrin kale surlarının dışında gelişmesinin öncülerinden olmuştur. Bu dini yapılar etrafında da önce Ahi daha sonra Lonca Teşkilatı ile ticaret eylemleri gelişmiştir. 14.-15.yüzyıllara bakıldığında ticari alanların kaleye yakın bir yere kurulmasının amacı tehlike karşısında çarşıdaki malların kolaylıkla korunması ve insanlar için hareket alanı oluşturmaktır (Tunçer, 2001).

1464–1471 yılları arasında Sadrazam Mahmut Paşa tarafından yapılan bedesten, büyük ve faal bir çarşı bölgesinin merkezi haline gelmiştir. 4 arastanın olduğu bilinmekteyse de bunlardan sadece bedesten duvarına bitişik olanları biçimleri değişmiş olarak kalmıştır (Anonim, 1992). Bu alan 19.yüzyıla kadar ticari merkez işlevini ve canlılığını sürdürmüştür. Bu merkezin bedesten sonraki kentteki diğer büyük programlı hanlarınkiyle genel olarak aynı özellikleri sergileyen ikinci öneme sahip yapısı Kurşunlu Han'dır (Konur, 1997). Yaklaşık 30 civarında han bulunan 13.-14 yy'da önemli ticaret merkezinde bulunan Bedesten Anadolu Medeniyetler Müzesi olarak onarılmıştır. Bu bölgede Atpazarı, Kale önündeki yapılar yıkılarak meydan açılırken Çengel han, Çukurhan, Zaferhan yapıları kalmıştır (Tunçer, 2005).

Cumhuriyet öncesi Ankara'sında Kale önündeki Mahmut Paşa Bedesteni ve hanları çevreleyen sokaklar ile Atpazarı, Koyunpazarı, Samanpazarı gibi açık Pazar yerlerinde ticaret işlevi yoğunlaşmıştır. Daha sonra ise demir yolunun gelmesi bugünkü Ulus yöresinde üst kesime hizmet eden Taşhan ve Karaoğlan Çarşısı kentin yeni ticaret merkezini oluşturmuştur (Konur, 1997). Eski Ankara'nın çekirdeği olan geleneksel ticaret faaliyetlerine sahip olan Atpazarı, Koyunpazarı ve Samanpazarı gibi bu merkezler de Ankara'nın ilçe ve köylerinden gelen insanlar alışverişlerini yapmaktadır

(Keleş, 1971). Bu pazarlarda Osmanlı-Türk şehirleri açık pazarlarında olduğu gibi canlı hayvan alım satımı yapılmaktadır (Akdağ, 1974).

16. yüzyılda ticaret eylemleri kale dışına taşmış ve faaliyetlerini bedesten çevresinde ki hanlar ve bunlara açılan sokaklarda yapılmaktaydı. Samanpazarı' ndan Bedesten' e doğru çıkan "Koyun Pazarı" ile "Atpazarı Çarşısı" arasında "Yukarı Yüz"ün esnafı yer alırken, "Aşağı Yüz" ün esnaf ve sanatkarları, "Kaledibi (Tahta'l-Kal'a)." ile "Karaoğlan Çarşısı" arasında yer alan Uzun çarşı özel sokaklarında sanat ve ticaret hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bu ana ticaret merkezleri Uzun Çarşı ile birbirine bağlanmaktadır. Sicillerde geçen adlarından da anlaşıldığı gibi her esnaf ayrı bir sokak ve çarşıda yer almaktaydı. Bunlar adları sık geçen Çanakçılar, Çerçiler, Çıkrıkçılar, Demirciler, Eskiciler, Külahçılar, Saraçlar, Semerciler, Tenekeciler, Terziler, Yorgancılar Çarşıları'dır (Tunçer, 2001) (Şekil 4.18). Bugün hala kendine özgü ürünlerin satıldığı (sobacılar, hırdavatlar, bakırcılar vb.) bu mekânlar ticari işlevlerinin devam ettirmektedir.

Şekil 4.18. 16.-17. Yüzyıllarda Atpazarı-Samanpazarı-Koyunpazarı Çevresindeki Bedesten ve Hanlar (Aktüre, 1992).

Fakat sokaklar bu adları taşımalarına rağmen hiçbiri yalnız ya da çoğunlukla ürünlerinin üretildiği ya da satıldığı bu sokaklarda bulunmadıkları görülmektedir. Örneğin tekellikten çıkan Saraçlar Çarşısında büyük oranda giyim ve ev eşyası ticareti yapan dükkânlar bulunmaktadır. Çıkrıkçılar yokuşu ise tuhafiye, konfeksiyon ve ev eşyası dükkânları ile antikacı, kunduracı ve otellerin olduğu bünyesinde bir tane bile Çıkrıkçı bulundurmamaktadır (Keleş, 1971).

1830'larda Kale dışında ve inşa edildiğinden beri kentteki ticaretin merkezi olan "bedesten" ve çevresindeki "arasta, sal ve ayakkabı ticaretinin gerilemesiyle de eski önemini kaybetmiştir. 1881'deki yangınla ise yapı tüm işlevini yitirecektir. Kayıtlara bakıldığında, 1827'de "hanlar bölgesinde" 20 hanın adı yer aldığı görülmektedir. Bu da kent merkezinde han içi dükkânlara bakılarak 1500 kadar dükkân türü ticaret biriminin bulunduğu düşünülebilir. Kent merkezindeki bu canlılık 1917 yangınına kadar devam etmiştir.18.yüzyılın ortalarında Fransız Sefareti tarafından hazırlanan bir rapora göre Anadolu'nun en önemli dokuma merkezi olan Ankara kenti ve çevresindeki köy ve kasabalarda fakir halk geçimini tiftik keçisinin kılını eğirmekle ve çile halinde satarak sağlamaktadır. 19.yüzyılın başlarında da Ankara kentinde imalathanelerde dokunan sof ve sallar iç pazarda tüketildiği gibi dış ülkelere de satılarak iç ve dış ticaretteki konumunu korumaktadır (Aktüre, 1992). Aynı dönemde Sulu Han'ı içine alan Tahtakale Çarşısı'nın da gelişmekte olduğu söylenebilir. Sof ve dericiliğin önemli merkezlerinden olan Ankara'da 19. yüzyılda önceki yıllara oranla sofçuluk ve dericiliğin önemli ölçüde gerilediği görülmektedir. Bu gerileme, tarımsal diğer ürünlerin üretimi ve pazarlanması ile şehir içine dönük bir ticaret hayatın başlamasına, Bedesten ve çevresinin ticari öneminin azalmasına yol açmıştır (Tuncer, 2001).

19. yüzyılda yapılan ilk nüfus sayımı kişilerin hangi zanaatlarla uğraştıklarının da belirlenmesinde etkili olmuştur. Buna göre, şehir merkezinde oturan halkın büyük çoğunluğunu küçük esnaf oluşturmaktadır (Tuncer, 2001). Eski Ankara semtlerindeki işyerlerinin çoğu ticaretle uğraşmaktayken terzilik ve kunduracılık gibi az sayıda imalat sanayi grubuna giren iş yerleri de bulunmaktaydı. İş yerlerinin açılış ve kapanış saatleri günden güne değiştirilmez. Fakat Cuma namazına katılmak üzere Saraçlar, Çıkrıkçılar ve Koyunpazarı gibi bazı sokaklar bir ya da bir buçuk saat kapısı kapanan dükkânların en çok rastlandığı yerlerdir (Keleş,1971).

Eski Ankara, ticaret ve kervan yollarının üzerinde bir şehir olduğundan birçok yolcu ve ticaret hanı mevcuttur. Yıkılmamış olan bu hanların birkaçı günümüze kadar

gelmiş fakat fonksiyonlarını kısmen veya tamamen değiştirmişleridir. Bugünkü Ulus Meydanı yanındaki Sümerbank'ın yerinde bulunan Taş Han, uzun süre otel, kıraathane ve ticari amaçlı kullanıldıktan sonra 1950'lerin başında yıkılmıştır. Yine günümüzde Kurşunlu Han müze olarak kullanılmaktadır. Pirinç Han yerine ise okul yapılmıştır. Yine Safran Han ise bir süre askeri cezaevi olarak kullanıldıktan sonra terziler, kunduracılar ve imalatçıların yerleşmiştir. Kale meydanına yakın hanlardan Aktarbaşı ve Pilavoğlu Hanlarının daha çok tiftik ve deri toptancılığı, Atpazarında ki Çukur Han ise zeytinyağı, üzüm, incir ve sabun toptancılığı gibi ihtisaslaşmış oldukları görülmektedir. Aynı zamanda alt katlarını ticarethane olarak kullanan Çukur Han gibi bazı hanların üst katlarının otel ve pansiyon odaları olarak kiralandığı görülmektedir (Keleş, 1971).

19. yüzyılın sonlarına doğru demiryolunun şehre doğru bağlanmasıyla da şehir ovaya doğru gelişmeye başlamıştır. Günlük tüketim malları ve tarımsal malların ticaretinin yapıldığı kısımlar Tahtakale ve Karaoğlan Çarşıları olmuştur. Demiryoluna ve yeni oluşan idari merkezlere yakınlığı nedeniyle Karaoğlan çarşısı en fazla gelişme gösteren ticaret merkezi olmuştur. 20.yüzyılın başlarında da Taşhan, büyük mağazalar ve idari yapılar bu bölgede yer almaya başlamışlardır. Daha sonra Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise bu bölge Ulus Merkezi'nin yönetim ve ticaret işlevlerinin çekirdeği olmuştur (Tunçer, 2001).

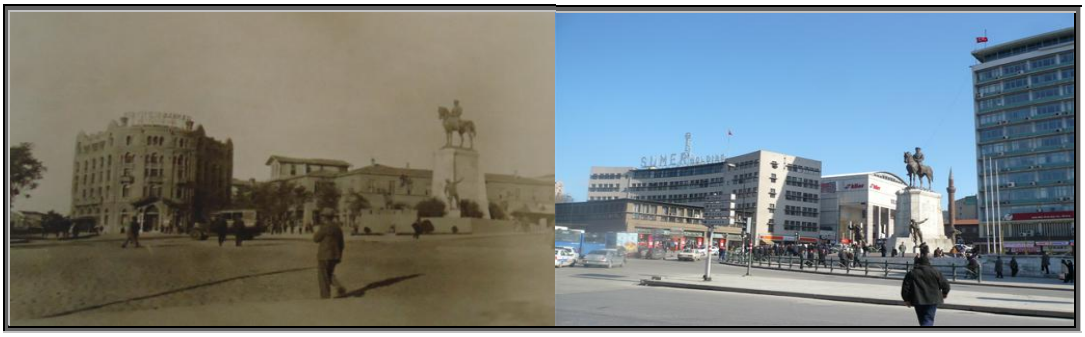
Eski Ankara'da iş yeri sahipleri yüksek kiralara hava parası ekleyerek iş yeri bulabilmektedirler. Bu talep yüksek ve modern işhanları inşa etmeye diğer yandan ise mevcut yapıları iş yeri olarak değiştirmek için inşaat ve emlakçıları da özendirici etki olmaktayken ana caddelerde başlayan bu hızlı istila olayı konutların varlığına da son verdiği görülmektedir (Keleş,1971).

4.3.2 Planlama Sürecinde Ticaretin Gelişimi (1923–1980)

Eski Ankara, tarihinin hiçbir döneminde bir sanayi şehri olmadığı gibi Cumhuriyet sonrasında da büyük sanayi şehrinin bir parçası durumunda değildir. Bu yüzden yeni Ankara kendi sınırları dışında gelişen ve çoğunlukla hizmet üreten, toptan ve perakende ticaret ile ihtiyaçlara cevap veren ve de çok küçük çaptaki imalat faaliyetlerinin bulunduğu bir yer olma niteliğini koruyabilmiştir (Keleş, 1971). Ankara'nın başkent olmasıyla sanayi alanındaki kıpırdanmalarına rağmen, savaş nedeniyle, ticarette durgunluk olmuş ve herhangi bir gelişme olmamıştır. 19.yüzyıl

sonlarına doğru ise başkent olmasından dolayı bir çekim noktası haline gelen Ankara da, kamu ve özel kuruluşlarda çalışmak için gelen insanlar hızlı bir nüfus artışına neden olmuştur. Bu süreçte üretim, ticaret, hizmet işlevlerinin artmasıyla gerek gelişmelere müsait boş alanları gerekse İstasyona yakınlığı ile Ulus bir odak noktası haline gelmiştir (Konur, 1997).

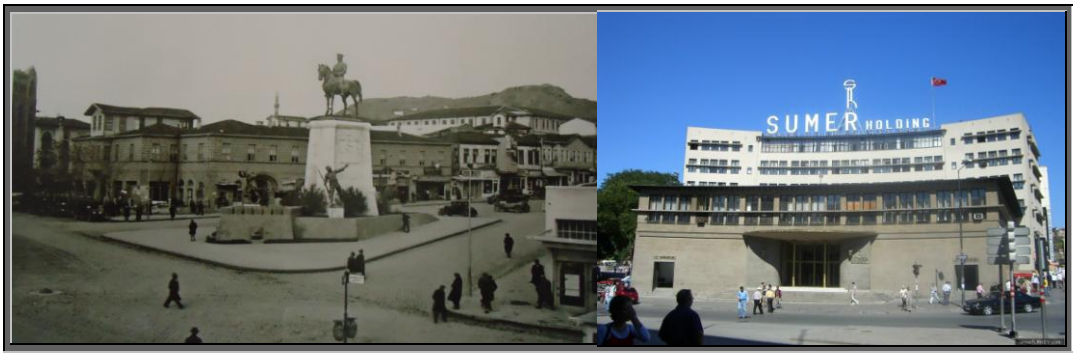
Önceleri Kaleiçi ve yakınlarında gelişen yerleşim, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında demiryolunun gelmesiyle kentte tren garına doğru kaymıştır. Tren garından başlayan istasyon caddesinin diğer ucunda cumhuriyetin ilk yıllarında kentin ana merkezi olan Ulus Meydanı yer alır. Meydandan kaleye doğru çıkan Karaoğlan Çarşısında yer alan dükkânlar, lokantalar, pastaneler ve hatta sinema erken cumhuriyet döneminin hareketli merkezini oluşturmaktadır (Madran ve diğerleri, 2005). Ayrıca 1895–1902 yılları arasında, şehirde 200'den fazla dükkân olması ve Taşhan'nın açılmış olması, dükkân ve mağaza sayısında ki önemli artışla birlikte kentin bu kesiminin hızlı gelişim içinde bulunduğunu göstermektedir (Balım,2005).

Şekil 4.19. Ulus Meydanı eski (Cangır, 2007) ve yeni

1923'te cumhuriyetin ilanından sonra Ankara başkent seçilmişti. Sınırları giderek genişlemeye başlayan Ankara'da idari merkez yapılanmasından sonra sanayi ve ticaret alanlarında büyük hamleler gerçekleşmiştir. Cumhuriyet'in hedeflediği modern toplum yaşantısının ihtiyaçlarına yönelik bu ticari yapılar kentin yeni merkezinde yerlerini almaktaydı. 1930'lu yıllarda Sümerbank Genel Müdürlük Binası bünyesindeki satış mağazası, dükkân ve pasajlar dışında kent içi alışveriş merkezi niteliğinde ilk örnektir. 1950'li yıllarda emekli sandığı tarafından yaptırılan Ulus İş ve Çarşı Merkezi, Kızılay Emek İşhanı ve Anafartalar Çarşısı ise Sümerbank Mağazasından sonra hizmete giren önemli kent içi alışveriş merkezleridir. 1950'lerden sonra Atatürk Bulvarı'nın Sıhhiye ile Kızılay Meydanı arasındaki çoğu iş hanları olan binaların zemin katlarında mağaza veya pasajlar oluşmuştur (Konur, 1997).

Cumhuriyetin ilanından sonra gelişimi hız kazanan, istasyon caddesi ile Karaoğlan Çarşı Caddesinin (Anafartalar Caddesi) kesiştiği nokta olan meydan Taşhan Meydanı olarak adlandırılmaktaydı. Daha sonra bu meydanın adı önce Hâkimiyet-i Milliye ardından Ulus Meydanı olarak değiştirilmiştir.1927'de heykeltıraş Heinrich Krippel tarafından yapılan ve cumhuriyetin ilk anıtı olan 'Ulus Heykeli' Taşhanın önündeki bu meydana konumlanmıştır (Tuncer, 2001) (Şekil 4.19). Görüldüğü gibi Ankara'nın başkent oluşundan sonra kentleşmeden en çok etkilenen alan, Taşhan Meydanı ve Çevresi ve Karaoğlan çarşısı olmasına karşın diğer geleneksel çarşılar ve Tahtakale çarşısı, kendini çevreleyen ana cadde kenarları hariç eski kullanımlarını sürdürüyor olmalıdır (Tuncer, 2001). Karaoğlan Çarşı Caddesinin her iki tarafı şehrin sosyal kültürel gereksinimlerine karşılık veren han, otel, mağaza, pastane gibi yapılar bulunmaktadır. Böylece Taşhan Meydanı ile Karaoğlan Çarşı'sına modern ticaret merkezi,1929 yangınına kadar anayol kenarları hariç Tahtakale Çarşısı'da geleneksel ticaret merkezi özelliğini sürdürmüştür (Tuncer, 2001) (Şekil 4.20.).

Şekil 4.20. Taşhan görünüşü (Cangır, 2007) ve Sümerbank görünüşü

1920–40 yıllarında Taşhan yıkılarak yerine Ankara'nın modern tarzdaki alışveriş merkezi olan Sümerbank Genel Müdürlüğü binası; Karaoğlan Çarşıları üzerindeki yapılar yıkılarak yerine Anafartalar Çarşısı, Ulus işhanı inşa edilmiştir. 1929'da Suluhan çevresinde meydana gelen yangınla Tahtakale Çarşısı, Tahtakale Hamamı, Haseki Cami ve Arastalar yanmış ve bu kısım tamamen yok olmuştur. Bu bölgede bugün Ankara Hali bulunmaktadır (Tunçer, 2005).

Ulus Meydanı ve çevresinde, Ankara kentinin korunması gerekli taşınmaz varlıkları mevcuttur. Bu bölgede Osmanlı dönemi ve erken Cumhuriyet döneminin toplumsal, ekonomik, kültürel dönüşümlerini yansıtan yapılar yer almaktadır. Bunların

çoğu modern Ankara'nın mimarlık ürünleri olmalarından dolayı tescillenmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra yönetim merkezi olma özelliğini gösteren yapıların tescillenerek koruma altına alınması önemlidir. Ancak, yapı ve kentsel mekân ölçeğinde bakıldığında bölgenin iş ve ticaret merkezi olarak günümüze kadar süren karakterini yeterli ölçüde korumamaktadır (Madran, 2005).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kızılay, Ulus- Sıhhiye arasını atlayarak ve Jansen Planı'nda hedeflenenin üstüne ulaşan gelişme ile üst gelir grubuna hitap eden yeni bir ticaret merkezi olmuştur (Konur,1997). Bu yıllarda, Sıhhiye'den Kızılay'a kadar bahçeli evler şeklinde olan konut bölgesi 1930'lu yıllardan sonra, önce apartmana dönüşmüş daha sonra bu apartmanlar yıkılarak yerlerine zemin katları dükkân ve pasajlar olan iş yerleri yapılmıştır (Baydar, 1992). Ulus, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki öneminin Ankara'nın diğer semtlerine kaptırsa da belirli sektörel faaliyetleri gösteren ticari merkez olması ve ulaşım akslarının kavşak noktası olması özelliğini günümüzde halen korumaktadır.

1950'li yıllar ve sonrasında tarımda makineleşmenin başlamasıyla kırsal kesimden göçler hız kazanmıştır. Ankara en çok göç alan kentlerden biri olmuştur ve bu akım önlenememiştir. Kentte yaşayış özellikleri bakımından tamamen farklı bir grup olan gecekondu toplulukları ortaya çıkmıştır (Konur, 1997). Kırsal kökenli göçlerin artması ile Ulus çevresinde düşük gelirli grupların artmasına neden olmuştur. Bu da prestij ticaret işlevlerini Ulus'a saplanan merkez uzantılarından yeni şehre yöneltmeye başlamış ve Kızılay'ın önemi artırmıştır. Böylece Çankaya doğrultusunda gelişmeye başlayan Ankara'da, Kızılay bir alt merkez olmaktan çıkıp MİA özelliklerini göstermeye başlamıştır. Bu durum Ulus'tan bazı hizmet işlevlerinin taşınmasına neden olmaya başlamış ve banka merkezi gibi önemli MİA işlevlerini bile yapamaz hale gelmiştir. Öyle ki 1960'da TBMM'nin de Kızılay tarafına gelmesi bu eğilimi daha da güçlendirmiştir. Kızılay, Ulus merkez bölgesi dışında bir 2.MİA olarak hızla gelişmeye başlamıştır. Bu durum Ulus'un ise eski önem ve prestijini yitirmesine ve fakir gruplara yönelik bir merkez görünümü olmasına neden olmuştur (Bademli, 1987).

1970'lerde Ulus'a yakın ve Anafartalar civarında ki iş yeri yoğunluğunun arttığı, Kale civarının ise ticaret önemini yavaş yavaş yitirmekte olduğu ve daha çok bir oturma semti niteliği kazandığı görülmektedir (Keleş,1971). Kentin ticaret merkezinde eski ve yeni merkez olarak farklılaşmalar doğmuştur. Bu iki merkez arası ikilik doğmasına karşın yeni ticaret merkezi geleneksel ticaret merkezinin ucu olarak gelişen lineer bir ticaret merkezidir (Bademli,1987).

Eski Ankara'da yaşayan ailelerden büyük bir kısmı (%34,4) ; konut, çalışma, alışveriş ve eğlenme alanları Yeni Ankara diye tanımladığımız Yenişehir, Bakanlıklar ve Kavaklıdere'ye hiç gitmezlerdi. Yeni Ankara'ya devlet dairelerine işi düştüğü ve orada çalıştığı için giderlerken Eski Ankara'ya özellikle alışveriş için giderlerdi (Keleş, 1971). Kızılay ise Bakanlıklar sitesinin etkisi ve üst gelir grubunun dönük ticaret ve hizmet işlevleriyle önemli yeni bir alt merkez olmuştur. 1954'de Ankara İmar Müdürlüğü yaptığı bir saplamaya göre Ulus ve merkezi uzantıları sistemi içindeki ticaret ve küçük imalat iş yerleri sayısı ve kent yüzdesi şekil 4.21'de belirtilmiştir (Bademli, 1987).

Atatürk Bulvarı'nın Sıhhiye ile Kızılay Meydanı arası ve Kızılay Meydanı'ndan Bakanlıklara kadar olan kısımlar ile buraya açılan sokaklar ticari açıdan oldukça yoğun kısımlardır. Sıhhiye ile Kızılay arasında her iki kenarda, Kızılay Bakanlıklar arasında ise doğu kenarında görülen dükkân ve mağazalar görülmektedir. Zemin katlarında giyim, zücaciye, mefruşat, kuyumcu, ayakkabıcı, çantacı, döviz büroları vb. perakende alışverişine hizmet ederken, üst katlarda ise terzihaneler, kuaför, fotoğraf atölyeleri, sigortacılık ve emlak acenteleri vb. gibi ticari işlevli birimler mevcuttur. Kızılay bölgesindeki ticaret, mal kalitesi, vitrinleme ve müşterilerin alım gücüne bakıldığında Ulus'takinden daha üst düzeydedir (Konur, 1997).

	İşyeri Sayısı	**%**
Ulus Merkez Bölgesi Toplamı	**3651**	**65.4**
-Ulus MİA (Ulus, Hal, Anafartalar)	1365	24.5
-İtfaiye Meydanı Çevresi	219	3.9
-Samanpazarı ve Çevresi	406	7.3
-Koyunpazarı ve Atpazarı	426	7.6
-Talatpaşa Bulvarı	302	5.4
-Cebeci, Dörtyol, Hamamönü	307	5.4
-Bentdersi Caddesi	332	6.0
-Çankırı caddesi	294	5.3
Kızılay Merkezi Bölgesi Toplamı	**693**	**12.4**
-Atatürk Bulvarı, Meşrutiyet	325	5.8
-Maltepe	89	1.6
-Necatibey	92	1.6
-Ziya Gökalp, İç cebeci	187	3.4

Şekil 4.21. 1954'te Ulus ve Kızılay Merkez Bölgelerinde İşyeri sayıları (Bademli, 1987 yararlanılarak yeniden düzenlenmiştir.)

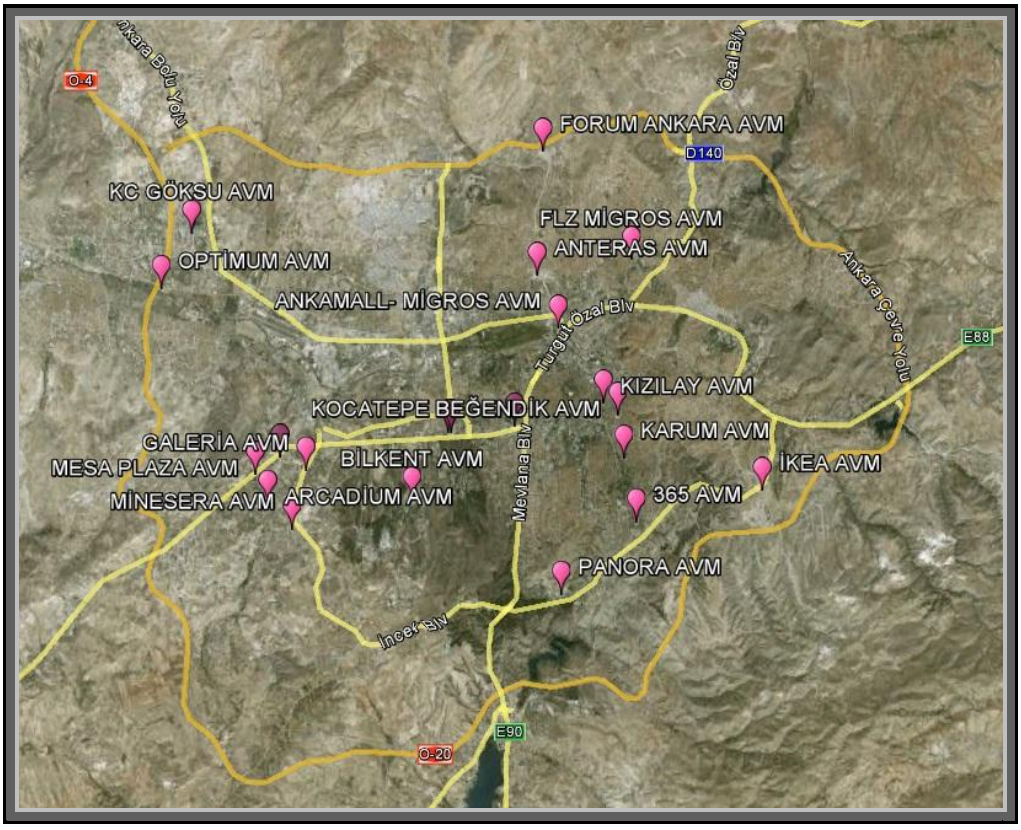
1970'li yıllarda Ulus bölgesel Pazar niteliği taşırken Kızılay ticaret merkezi olmuştur. Farklı gelir düzeyine hizmet eden Ulus ve Kızılay bölgesinde eğlence ve dinlenme sektörüne de yansıyan sınıflaşmalar olmuştur. Ticari fonksiyonlar Kızılay'da Tandoğan alanına ve Akay caddesine doğru yayılmış buradan da Kavaklıdere'ye sıçramıştır. Böylece 1960'lar da sakin konut bölgesi olan Kavaklıdere'de ki Tunalı Hilmi caddesinde yeni bir alt merkez oluşmuştur. Kuğulu Park'ın yanında yer alan pasaj ve alışveriş merkezleri, sanat galerileri, lokanta ve pastaneleri ile bu cadde önem kazanmaya başlamıştır. Kavaklıdere'de açılan çarşı sinema gibi merkezlerin desteklenmesiyle bu gelişim Çankaya' ya ulaşmıştır. 1980'lerde son sıçramanın Atakule ve çevresinde olması ile ve burada ki Büyük alışveriş merkezleri, gece kulüpleri, barlar, sinema salonları ile Çankaya Ankara'nın yeni yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır (Balım, 2005). Ticari faaliyetler 1970 ve 80 yılları arasında özellikle varlıklı kesimin günlük ihtiyacını karşılayan bir bölge olan Tunalı Hilmi Caddesinde yoğunlaşmaya başlamıştır.1980'lerin sonuna doğru Tunalı Hilmi ve Köroğlu Caddeleri tercih edilen yeni ticari merkezler olmaya başlamıştır (Tunç, 2003).

4.3.3. Alışveriş Merkezlerinin Oluşumu Sonrası Ticaret Gelişimi (1980 sonrası)

1970'lerde Kızılay'da Soysal Çarşı ve İşhanı, 1980'lerde Moda Çarşısı, Onur Çarşısı, Gama Çarşısı ve İş Merkezi ve 1990'lara gelindiğinde Karum Ankara'daki kent içindeki alışveriş merkezlerinden birkaçıdır. Kent içinde konumlanan alışveriş merkezleri zamanla merkezdeki arsa fiyatlarının yükselmesi ve arsa stoklarının tükenmesinden dolayı kent merkezinin yakınına ya da kentin gelişmesiyle oluşan ticari alt merkezlerde konumlanmaya başlanmıştır. Bu alışveriş merkezleri Çankaya'daki Atakule, Kavaklıdere'deki Karum, Maltepe'deki Migros gibi örneklendirilebilir (Konur, 1997). Ticari işlevler geçmişte çarşılarda, hanlarda, bedestenlerde yapılırken planlama süreci sonrası çok katlı yapılarda ve günümüzde ise kent içi ve kent dışı alışveriş merkezlerinde gerçekleşmektedir.

1980'li yıllarda Ankara'daki işlev dağılımına bakarsak düşük gelir grupları ve kırsal bölgeye hitap eden ticaret işlevlerinin Ulus Merkez Bölgesinde; karar merkezleri, prestij ticaret ve hizmetlerinin ise Ulus'tan koparak Kızılay'da yer aldığı görülmektedir. Ulus Ticaret Merkezinin kenar kesimlerinde salaş binalarda heterojen ve düşük kalitede ticaret görülmektedir. Bu kesimler Denizciler Caddesi'nin batısında Bitpazarı'nın

bulunduğu bölge, Anafartalar Caddesi'nin kuzeyinde ise Bentderesi'ne kadar uzanan zanaatçılar ve fakir perakendecilik yapan dükkânların olduğu alanlardır (Konur, 1997). 1985'lere gelindiğinde bu eğilimler sonuçlanmış; Kızılay bölgesinde prestij ticaret ve seçkin hizmetler yoğunlaşırken, Ulus merkez bölgesinde düşük gelir gruplarına dönük ticaret ve hizmet işlevleri ile toptan ticaret ve depolamaların yer aldığı gözükmektedir (Bademli,1987).

Şekil 4.22. Ankara'da ki Alışveriş merkezlerinin dağılımı

1980 sonrası devletin üretim konusunda özel sektörü desteklemesi, ihracat ve ithalat hacminin genişlemesi ile piyasadaki ürün sayısı ve çeşitliliği artmıştır. Dolayısıyla alışveriş merkezlerinde de artış görülmektedir. Yenilenen veya yeni yapılan bu binalarda giydirme cepheler ve renk kullanılarak dikkat çekme ve reklâm yapma çabalarına gidilmiştir. Ankara için bu yılların prestijli yapılarına Gama İş Merkezi iyi bir örnektir. 1980'li yılların sonlarında yapılan ve 90'lı yılların başında hizmete giren Çankaya'daki Atakule, Kavaklıdere'de Karum İş Merkezi işlevi ve simgesel olarak kentle bütünleşmiş ve çekim merkezi haline gelmiştir.1990 sonrasında perakende mal satan büyük mağaza işletmeciliği hızla gelişmiştir. Başta Alman firması olan Metro Gross Market daha sonra birkaç yıl içerisinde Kocatepe Camisi'nin altında açılan

Beğendik Mağazası (1993) ve Maltepe'de yapılan Migros (1994) gibi yerli-yabancı sermayeli birçok büyük mağaza açılmıştır. Ankara'nın merkez bölgelerinde bahsettiğimiz gelişmeler yaşanırken kentin dış kısımlarında kalan Batıkent, Eryaman, Ümitköy gibi semtlerde konut bölgeleri artmıştır. Önceleri temel gereksinimler dışında merkeze bağlı durumda iken artan nüfusun etkisiyle tüketim potansiyeli de artmıştır (Konur,1997). Bu gelişme ile Ümitköy'de yapılan Galeria, Gordion, Minesera alışveriş merkezi Ankara- Eskişehir yolu üzerindeki Kentpark, Cepa, Armada ,Via Life gibi alışveriş merkezleri, Ankara- İstanbul yolu üzerindeki Acity Outlet, Carrefour,Ankamal (2006 yılında migros alışveriş merkezine ek bölümün yapılmasıyla bu adı almıştır.) gibi alışveriş merkezleri,Keçiören'de Anteras,FLZ Migros gibi alışveriş merkezleri,Çankaya'da Atakule, Karum, Panora, 365 Avm gibi alışveriş merkezleridir. Son olarak 2011'de açılan Kızılay alışveriş merkezi bu gelişmelerin sonucu oluşmuştur.

AVM İSMİ	AÇILIŞ YILI	KONUMU	TASARIMCI	KULLANILAN AVM ALANI	OTOPARK	MAĞAZA SAYISI
Atakule	1989	Çankaya	A. Ragıp Buluç	24.000 m²		145
Karum	1991	Çankaya	Van Gerken Mark and Partner	62.000 m²	412	
Ankuva	1995	Bilkent	A. Güleyen E. Sahinbas	15.000 m²	1000	85
Galeria	1995	Ümitköy		20.000 m²		
Carefour SA	2001	İstanbul Yolu	Carefour SA.	34.000 m²	1346	58
Armada	2002	Sögütözü	A Tasarım	32.000 m²	2800	156
Arcadium	2003	Çayyolu		40.000 m²	1000	85
FLZ Migros	2003	Keçiören	MLM Yönetim	31.000 m²	550	42
Optimum	2004	Eryaman	Öncüoğlu Mimarlık	70.000 m²	2500	167
Mesa Plaza	2005	Çayyolu		70.000 m²	2500	167
Ankamall	2006	Akköprü	ECE Group	108.000 m²	6000	300
Cepa	2007	Eskisehir Yolu	MESA	14.000 m²	500	55
Minasera	2007	Çayyolu		22.000 m²	1500	42
A City	2008	İstanbul Yolu	Ugur Proje	30.000 m²	1450	121
Anteras	2008	Etlik	Metro Group	85.000 m²	4000	184
Forum Etlik	2008	Keçiören	Multi Corporation	80.000 m²	3000	
Panora	2008	Oran	A Tasarım	68.000 m²	2500	
365 Avm	2008	Çankaya	Corio Yönetim	54.000 m²	1500	109
Gordion	2009	Ümitköy	Redevco	49.950 m²	2300	150
Kentpark	2009	Eskisehir Yolu	Öncüoğlu Mimarlık	42.500 m²	3500	191
Via Life	2009	Eskisehir Yolu	A Tasarım	31.350 m²	750	60
Kızılay Avm	2011	Kızılay		20.000 m²	300	110

Şekil 4.23. Alışveriş sitelerinin internet sayfalarından düzenlenerek hazırlanmıştır.

Görülüyor ki, 1990'lı yıllarda ticaret birimleri ve prestij hizmetleri Kızılay dışında yer seçmiştir. 2000li yıllarda ise eğlence ve kültür ağırlıklı alt işlevleri de ele geçireni ulaşım arterleri üzerine kurulan alışveriş merkezleri tercih etmeleriyle Ulus ve çevresi giderek unutulmaya terk edilmeye başlanmıştır (Gültekin Turgut, 2007) (Şekil 4.22, Şekil4.23). Günümüz Ankara'sında ise ticaret birimleri genellikle Kızılay'da bulunsa da Ulus ve çevresi; özellikle inşaat, elektrik, elektronik, giyim vs. ticari faaliyetlerinde yürütüldüğü ticari merkezdir. Daha sonra insanlar ürüne daha ucuz, daha kolay ve çabuk ulaşabileceği mağazaları tercih etmeye başlamışlardır. İnsanların çoğu otoparkı bile olmayan kent içi katlı çarşı ve büyük mağazalara gitmektense uzun yolu göze alıp birçok aktivitenin ve ürünün bir arada bulunduğu bu alışveriş merkezlerini tercih etmektedir.

5.ULUS TARİHİ KENT MERKEZİ TİCARET BİNALARI VE MEKÂNSAL ANALİZİ

5.1.Mekân Kavramı ve Mekânsal Analiz Yöntemi

5.1.1. Mekân Kavramı

Mekânın sözlük anlamı: ‘İnsanı çevreden belli ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk, boşun ’’ demektir (Hasol, 1998).

‘Kevn’ yani olmak kökünden türemiş mekân kelimesinin sözlük anlamı yer, mahal, ev, oturulan yer, olarak da geçmektedir. Somuttan soyutta çok geniş anlamda düşünülebilecek mekân, bir bakıma var olmaktır. İnsan mekânla bir bütünü teşkil etmekte, mekânla anlam kazanmaktadır. Mimari mekân ise içinde yaşayan kullanıcının fizyolojik, psikolojik ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılayan bir boşluk olarak tanımlanmaktadır. Mimar ise mekânı fiziksel mekân yani bir odanın duvarları döşemesi ve tavanı ile sınırlandırılan hacim olarak değerlendirirken görülebilen algısal mekân olarak da değerlendirebilir (Sever, 2008).

Mimarlıkta mekân ise gereksinim duyulan işlev veya işlevleri karşılamak üzere fiziksel çevrenin içinde bir bölümün belirlenmesi, sınırlanması, örtülmesi, düzenlenmesi v.b. yollardan hepsi ya da bir kısmı kullanılarak yeni yapay çevre oluşturulmasıdır. Bir başka deyişle ise amaçlanan eylemlerin gerçekleşmesi için bir boşluğun üç boyutlu olarak sınırlandırılmasıdır (İzgi, 1999).

Varlığımızı sarmalayan mekân, biçim ve nesneleri içinde yaşatmakta ve mekânsal hacim boyunca hareket etmektedir. Mekânın kavranıp çevrelenmesiyle ve bir kalıba sokulup biçimlenmesiyle mimarlık varlık kazanmaktadır (Ching, 2002). İzgi (1999)’ye göre mekânın biçimlenmesi;

-İşlevselliğe bağlı verilerin yönlendiriciliğine

-Mekânı sınırlayan yüzeylerin düzenlenmesine

-Mekânın tümel açıdan kurgulanmasında estetik düzeye ulaşmasına

-Sanatsal bir çevre yaratma olayına dayanmaktadır.

Mekânı sınırlayan öğelerin biçimlenişine göre mekânın geometrisi oluşmaktadır. Bu öğelerin niteliği birbirleri ile olan ilişkileri, mekânın algılanmasında rol oynayarak değişik mekân tiplerinin oluşmasını sağlamaktadır. Mekânları oluştukları bu sınırlayıcılar açısından ele alırsak Doğal mekân, Yapay mekân, Karma mekân olmak

üzere 3'e ayrılmaktadır (Altan, 1992). Norberg-Schulz (1971) mekânı görsel mekân, cisimsel mekân, kavramsal mekân, varoluşsal mekân, mantıksal mekân olmak üzere beş ana başlık altında toplamıştır.

Sınırlayıcı elemanların yerleşim düzenine göre mekân 2 ayrılmaktadır. Sınırlayıcı öğelerin bir düzen kaygısı içinde, birbirine dik açılı şekilde düzgün yerleşiminden doğan mekân düzenli mekân, rastgele yerleşmenin organikliğin hakim olduğu kendi içinde tutarlılığa sahip mekânlar ise düzensiz mekânlar olarak tanımlanmaktadır (Çakmaklı, 1992). İzgi (1999)'ye göre mekân kurgusu farklı yollardan elde edilmektedir. Bunlar:

-Yapı kütlesi içinde çevrelenmiş bir/ birden çok boşluk oluşturma(odalar, holler vs.)

-Yapını tümü/bir bölümünü belli oranda örterek çevreleme dışı bırakma (eyvan, arkad vs.)

-Yapı iç ya da dışında üstü açık çevreleme yoluyla alan oluşturma (atrium, avlu vs.)

-Yapı dışında çevresini yapıdan bağımsız düzenleme, çevreleme

-Birden çok yapının bitişik ya da ayrık düzende yan yana gelerek topluma açık bir alan oluşturma (Kentsel Alan)

-Kent ölçeğinde bir boşluğun merkezine anıtsal öğe yerleştirerek kentsel mekân oluşturma

5.1.2. Mekânsal Analiz Yöntemi

Mekânda yön bulmayı etkileyen mekânın yerleşimi ve çevresel bilginin kalitesi olmak üzere iki fiziksel etken vardır. Mekânsal içerik, mekânın formu, mekânsal organizasyon ve sirkülasyon mekânın yerleşimi olarak tanımlanırken çevresel bilgi ise bilginin ne kadar iyi yön bulmaya yansımasının mimari ve grafiksel düzenlemelerle ilişkisidir (Passini, 1998). Bütünün parçalarını kolaylıkla anlamayı ve algılamayı sağlayan, tasarım sırasında problemin çözümü için çok fazla öneri üretimi morfolojik yaklaşım yöntemiyle sağlanmaktadır. Bu yöntemler Morfolojik alan, morfolojik kart ya da morfologram, morfolojik kutu, AIDA (Analysis of İnterconnected decisionareas), Yalın Morfoloji, Birleşik fotoğraf çözümlemesi, görev taksonomisi olarak gruplandırılmaktadır (Moltay, 1974). 2 ya da 3 boyutlu elemanlar mekânların oluşumunu sağlamaktadır. Bu oluşumlar mekânı tanımlayan yatay ve düşey elemanlarla olmaktadır (Ching, 2002).

Morfolojik kart tekniğini araştırmacının bilgiyi daha iyi değerlendirebileceği biçime sokmayı ve bunlara bakarak neyi nasıl araştıracağına daha kolay karar vermeyi amaçlar. Ayrıca yapısal ya da biçimsel olarak benzeyen tipleri gruplandırmayı sağlamaktadır (Gür, 1996). Morfolojik analiz çalışması, mekân ve kütlenin oluşum, biçimlenme ve birimlerin birbirleriyle ilişkisini fiziksel, biçimsel ve yapısal özellikleri açısından analiz edildiği çalışmalardır (Usta Keleş, 1994).

Çalışmanın analiz aşaması bilgi toplama, saptama, analiz ve değerlendirmeden oluşmaktadır. Bilgi toplamada seçilen binalarla ilgili genel bilgiler toplanarak anlatılmıştır. Mekânsal özellikleri saptanmış ve analiz aşamasında da elde edilen bilgiler morfolojik çizelgelere yerleştirilerek değerlendirilmiştir. Mekânsal organizasyon ilkelerini, mimarinin bütününden parçaya doğru incelenmesini sağlayan mekânsal analiz yöntemi kullanılarak biçimsel, yapısal ve fonksiyonel özellikleri görsel algıya dayanılarak analiz edilecektir.

5.1.2.1.Genel Yerleşim analizleri

Yerleşim alanı özellikleri, binanın inşa edildiği alanın konumu yönelimi vb. fiziksel özelliklerini, biçimlenişini, dış çevreyle (araç ve yaya yolu ile bağlantıları) ilişkisini ele alınarak incelenmektedir.

Yapı Kimliği: Çalışma alanındaki binaları adı, yeri, mimarı, yapım yılı, ada/parsel ve toplam alan metrekareleri ve kat âdeti gibi bilgileri tanımlanması yapılmaktadır.

Bina yönelimi: Binaları tarif etmekte ortak bir tanımlama aracı ve binanın yerleşim alanında ki biçimlenişini etkileyen en önemli ölçüttür. Binaların vaziyet ve kat planları kuzey yön esas alınarak yapılmakta ve buna göre hazırlanmaktadır (Uysal, 2004).

Bina biçimlenişi: Binaların yerleşim alanında ki biçimlenmesine simgesel, işlevsel, kültürel özellikler etki ederken bu biçimlenişler bina yerleşim yön ve girişlerini de belirlemektedir (Usta Keleş, 1994; Uysal, 2004).

Şekil 5.1. Binanın yerleşim alanındaki biçimlenişi (Uysal, 2004)

Bina girişleri: Bina girişleri, binayı tarifleyici ve simgesel özellik taşıyan önemli elemanlardandır. Girişler, bina işlevlerine, konumlarına ve dış çevre özelliklerine göre farklılaşmaktadır (Uysal, 2004). Bina girişlerini ana ve tali girişler olarak iki gruba ayrılmaktadır. İnsanların yoğun olarak kullandığı birincil olan girişler ana girişlerdir. Tali girişler ise genellikle destek ve servis imkânı sağlayan ikincil girişlerdir.

Dış Çevreyle İlişkisi: Binaya yaklaşımlarda dış çevre ile ilişkilerde binaya yaya ve araç trafiğinin yaklaşımı önemlidir.

5.1.2.2. Mekân Organizasyonu Analizleri

İnsanların sosyal ve özel yaşantılarına uygun alanlar yaratmayı sağlayan mimaride mekân organizasyonu, mimarlığın amaçladığı bir sonuçtur. Mekânın benzer biçimlerde yaratılmış olsa bile durağan ya da hareketli olmak üzere birbirine göre zıt duygusal anlamlar kazanabilmektedir. Mekânın konumu, genel kompozisyonunda verilen roller, duvarlar, döşeme, tavan gibi tektonik çeperleri ve mekânın özellikleri ile mekân organizasyonu belirlenmektedir (Markuzon, 1973). Mekan organizasyonların da binalar için odalar vb. kentler için yapı adaları vb. mekan elemanları olarak ele alınırken, binalar için duvarlar ve kentler için bina blokları malzeme elemanları olarak ele alınmaktadır (Leupen ve ark., 1997). Mekânsal organizasyon mekân ve mekân elemanlarının kompozisyonları ile oluşurken mekânı oluşturan çeşitli bileşen ve öğeler ise mekânsal örgütlenmede farklı roller üstlenmektedir. Bu roller sınırlayıcı, süreklilik sağlayıcı, belirleyici yönlendirici odaklayıcı, anlam taşıyıcı, birleştirici, ayırıcı rollerden oluşmakta ve o mekânın kavranabilmesinde ipucular vermektedir (Gür, 1996).

Alışveriş binalarında giriş çıkış yerleri, merdiven ve asansörlere göre ilişkileri, mağazaların gruplanması, yiyecek ve eğlence mekânlarının başka bir bölümde toplanması ve dolaşım sağlanabilecek şekilde konumlandırılması mekân organizasyonunda dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunun yanında tuvalet ve acil çıkışların kolay erişilebilir yerlerde olması ve katlar da hep aynı noktalarda düzenlenmesi gerekmektedir (Saltan, 2007).

Ticaret binalarının plan kurgusu açısından kartezyen, dallanma, halter, melez olmak üzere dört tiptir. Kartezyen plan tipi şemasına geleneksel ticaret mekânları olan bedestenlerde rastlanmaktadır. Bu şemaya sahip binalar, ızgara yapıdaki alışveriş blokları ve birbirini takip eden ritmik olarak kesen akslardan meydana gelen sirkülasyon alanlarından meydana gelen, ticaret eyleminin devam ettiği mekân organizasyonlarıdır. Dallanma veya ağaç olarak karşımıza çıkan plan şeması ise giriş mekânından diğer mekânlara ulaşımda sirkülasyon alanlarının gövdeden ayrılan bir dala benzemesi ile sağlandığından bu adla tanımlanmaktadır. Çekim sistemi oluşturan öğelerin ticaret binalarının köşelerinde veya dip noktalarına oturtulmuş mağazalarla oluşan plan şeması ise Halter tipidir. Bu tipe günümüz alışveriş merkezlerinde sıkça rastlanmaktadır. Bu üç tipide bünyesinde aynı anda bulunduran ise melez plan şemasıdır (Verdil, 2007).

Mekân organizasyon Biçimi: Bina mekânları biçimlenirken fonksiyon, boyutsal gereksinim, dış çevre şartları, kullanılabilirlik ve mahremiyet gibi istekler ile biçimlenmektedir (Ching, 2002). Belirli gereklilikleri karşılamak üzere oluşturulan bina programı içerisinde fonksiyonel ve boyutsal gereksinimler, kullanılabilirlik, esneklik, dış çevre koşulları, gizlilik vb. istekler hiyerarşik bir düzende yer almaktadır. Mekânların biçimlenmesi bu gereksinimleri karşılamak için farklılaşmalar göstermektedir. Mekân organizasyonları düzenlenme biçimine göre Merkezi, Lineer (Doğrusal), Radyal (ışınsal), Kümesel ve Izgara olmak üzere 5 gruba ayrılmaktadır (Usta Keleş, 1994) (Şekil 5.2).

Mekân organizasyonu analizlerinde mekânlar arası ilişkiler ve mekânların oluşum sistemleri incelenmektedir. Binaların farklı fonksiyonlarını içeren kat planları çizilerek mekân organizasyonunu oluşturan mekânlar ve mekânlar arasındaki ilişkilere göre analizler yapılmaktadır.

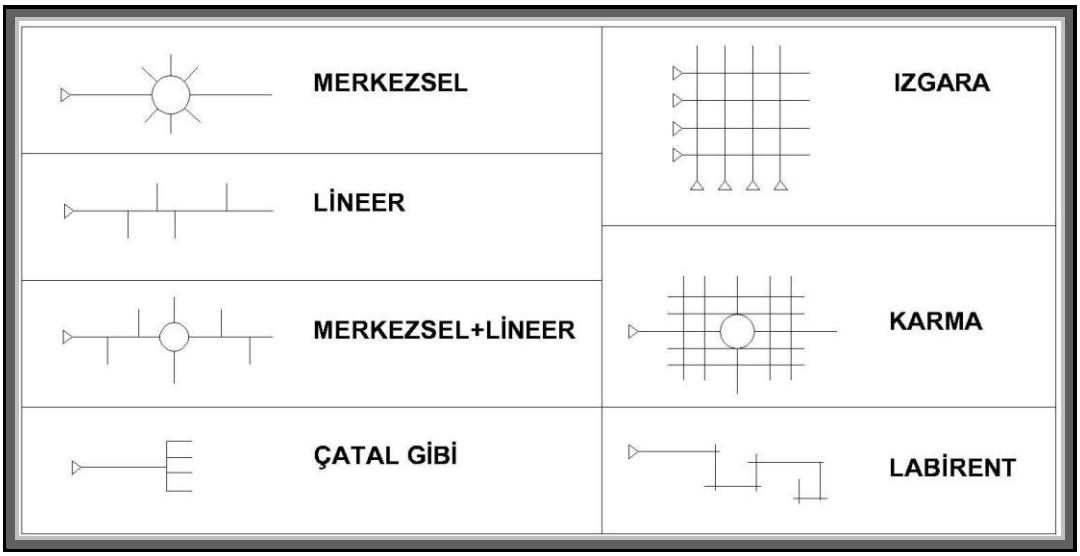
Şekil 5.2. Mekan Organizasyon Biçimleri (Ching, 2002; Usta Keleş, 1994)

Sirkülasyon sistemi: Mekansal organizasyon içinde bir yapıda fonksiyonel birimleri birbirine bağlanmasını ve bir noktadan diğer bir noktaya yönlenmeyi sağlar. Bu sistemle meydanlar, mahallelerde ki sokaklar ve bina içindeki koridorlar ortaya çıkmaktadır (İnceoğlu, 1990). Sirkülâsyon alanlarında, merdiven ve bina öğelerinin kullanıcıyı yönlendirici nitelikte olması, çekirdek çözümlerinin girişe yakın ve acil durum ihtiyaçlarına cevap vermesi tasarım kriterleri açısından önemlidir. Bir başka kriter ise servis mekânları ve satış birimleri arası ilişkinin doğru kurgulanmasıdır. Bunun için de ana giriş ve servis girişinin birbirine uzaklığı iyi kurgulanması ile sağlanmaktadır (Canbakal, 2003).

Binalar içerisinde 2 tür sirkülasyon mevcuttur. Bunlardan ilki mekânları yatayda birbirine bağlayan koridorlar ve holler, diğeri ise düşeyde katlar arası mekânları birbirine bağlayan merdiven, yürüyen merdiven, rampa ve asansörlerdir. Çalışmada yatay ve düşey sirkülasyon alanlarının yerlerini tespit edilerek bunların biçimlenişleri analiz edilmiştir. Ayrıca yatay ve düşey sirkülasyonların ana ve tali girişler ile bağlantıları da analiz edilmektedir.

Mekânlar fonksiyon özelliklerine göre yerleşirken mekânlar arası bağlantı sirkülasyonla sağlanmaktadır. Bu yüzden yatay ve düşey sirkülasyon mekan organizasyonlarında ki yerleri önemlidir. Ticaret binalarında yatay sirkülasyonların dağılımı ve genişliği önemli iken düşey sirkülasyonlarında zemin katın diğer katlar ile bağlantısının iyi sağlanması açısından önemli olmaktadır.

Fonksiyon Şeması: Mekânlar fonksiyonlarına göre bir binada tekil fonksiyonlar ve tekrarlanan fonksiyonlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Mimari mekân fonksiyonel amaç çerçevesin de fiziksel ve duygusal özelliklere yönelik kurgulanmaktadır (Usta Keleş, 1994) (Şekil5.3).

Şekil 5.3. Fonksiyon organizasyon biçimleri (Krier, 1988)

Fonksiyon özellikleri olarak mekânların birbirleri ile olan ilişkileri ve biçimlenişleri ele alınmaktadır. Mekanların birbirleri ile ilişkileri, bina girişleri ve bunların sirkülasyon bağlantıları ile irdelenmektedir.

5.1.2.3. Cephe ve Üçüncü Boyutta Analizler

Cephenin sözlük anlamı; bir binanın yüzlerinden herbiri; özellikle ön yüz ve bina yüzüne dik doğrulruda sonsuzdan bakılan görünüş, görünüş resmi olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1998).

Cephe, başta duvar ve duvar yüzeyindeki pencere,kapı gibi boşaltmalar olmak üzere kolon-kiriş vb. yapı elemanlarının bir araya gelerek oluşturduğu bir organizasyondur. Cephe organizasyonunda yer alan duvar, strüktür ve malzeme, renk, doku gibi yüzey özellikleri ile cephe üzerinde söz sahibi olan en önemli elemanlardan biridir (Elmalı, 2005).

Modül (Kütle)Analizi: İç mekanı sınırlandıran duvarlar,taşıyıcılar ve kolonlar gibi yapı bileşenleri aynı zamanda yapıyı dış mekandanda ayırmaktadır. Mekan doluluk ve boşlukları ile yatayda ve düşeyde diğer mekanlar ile ilişki kurmaktadır. İnsanların

hareketleriyle bağlantılı olarak bu ilişkiler ‘süreklilik kavramını ’ ortaya çıkarmıştır. Mimaride süreklilik kavramının varolması ise mekansal düzenlemede iç-dış arası ilişkinin saydamlıkla sağlandığını göstermektedir.Mimarlıkda saydamlık kavramı mekansal düzenlemeleri içermesine rağmen çoğunlukla cephe ile eşdeğer biçimde yer almıştır (Elmalı, 2005). Ayrıca ticaret mekanlarında gelişen vitrin olgusu iç mekan ve dış mekan arasına giren şeffaflık sağlayan mimari bir bölücü elemandır. Böylece dükkan içindeki fonksiyonlar dış mekandada devam etmektedir (Uysal, 2005).

Ticari binalarda zemin katlardaki ticaret mekanları yaya bağlantısının güçlü olmasından dolayı yoğun kullanılmaktadır. Düşey bağlantıların iyi sağlanmasıyla ise bodrum ve birinci katlarda kullanım yoğunluğu artabilmektedir.Ancak daha yüksek katlarda mekanlar ticaret işlevli kullanılmaktan çok depolama, ofis vb. fonksiyonlar için kullanılmaktadır (Uysal, 2005). Rant için yapılan yüksek katlı binalarda bu kullanımlar daha çok görülmektedir. Yatayda ve düşeyde yaya bağlantılarının güçlü olması mekanlar arası ilişki kurarak sürekliliğide sağlamaktadır.

Dönem Mimarisinin Cephe Biçimlenişi İle İlişki Analizi: 1700’lü yıllarda buharlı makinenin kullanımı ile başlayan Endüstri devriminin getirdiği yenilikler, sanayinin gelişmesi, yeni malzemelerin keşfi ve yeni tekniklerin denenmesi mimarinin ilerlemesine ve bu alanda birçok yeniliğin dünyada denenmesine imkân vermiştir. Ülkemizde ise Osmanlıdan beri devam eden batılılaşma hareketleri ile dünya mimarlığının etkileri gözlenmeye başlamıştır. Cumhuriyet döneminde görülen mimarideki bu değişimlerin kaynağı bu batılılaşma sürecidir. Dünya da Mimarlık alanındaki gelişmeleri ülkemize getirmek düşüncesiyle yurt dışından mimar ve planlamacılar getirilmiştir.

Yabancı mimarların etkisi ile eserlerin büyük bir bölümü doğu romantizmi içinde yer alırken bir yandan Türk-İslam mimarisinin diğer yandan ise neo-gotik, neo-barok akımların belirgin biçimlerinin etkisinde olduğu görülmektedir. İstanbul’daki eserler başta olmak üzere ülkemizde birçok eserde Art Nouveau akımının etkisinde yapılar tasarlanmıştır (Sözen, 1996).Cumhuriyet döneminde yurtdışından ülkemize gelen mimarlar, Türkiye’de batılı akımı yansıtan binalar üretmişlerdir. Bunun sonucunda da ülkemizde batı stil ve akımlarının etkisi ile inşa edilen binalar ve geleneksel mimarimizden alınan öğeler ile batı stilinin kullanılması ile oluşan binalar olarak eğilimli binalar kendini göstermiştir (Kaprol ve Minez, 2006).

Dünyadaki bu gelişimleri takip eden diğer ülkeler de ki mimarlar cephe düzenlemekten, yoğun bezemecilikten ve süslemeden uzaklaşmış, işlevsel, toplumsal gereksinimleri karşılayan, teknolojik gelişmeleri mimarlığa yansıtan eserler vermeye başlamışlardır. Türk mimarlar ise geçmişe yönelmekte ve geçmiş değerleri ağırlıklı olarak kullanarak ulusal bir mimari oluşturmaya çalışmaktadırlar (Sözen, 1996).

I. Ulusal Mimarlık Dönemi (1908–1927): Mimari öğelerin biçimlenmesinde bölgesel ve ulusal öğelere önem veren bu dönem, mimarlık tarihçileri tarafından sonraları 'Birinci Milli Üslup', o dönemde yaşayanların 'Milli Mimari Rönesansı' olarak adlandırılmıştır. Bu dönemin ana fikri, klasik Osmanlı mimarisinden alınan dekoratif unsurlarını yeni inşaat teknikleri ile birleştirmektir (Bozdoğan, 2002). Yeni inşaat tekniklerinin ve tasarım ilkelerinin kullanılması ile ilk kez Türk mimarisinin 'modern' dönemi başlamıştır. Bu dönemin mimarları Selçuklu ve Osmanlı döneminin mimari öğelerini inceleyip bunlardan yararlanma yoluna giderek ağırlıklı olarak cepheler üzerinde yoğunlaşmışlardır.

I. Ulusal Mimarlığının biçimsel kurgusu cepheler zemin kattan sonra dışarı taşırılarak çıkmalar yapılmış, bu çıkmalarda zaman zaman değişik biçimli konsollar kullanılmıştır. Köşe arsalara yapılan yapılarda ise köşeler yuvarlatılmış ve bunlar çatıları çoğu kez bir kubbe ile sonlandırılmıştır (Sözen, 1996). Kütleler simetrik olup kornişlerle bölümlere ayrılan cepheler, dışarı taşırılan orta, yan ve köşe aksları, bu aksların yükseltilip ayrı çatılarla sonlandırılmıştır. Giriş aksları ve ana cephe aksları çakıştırılmış ve cephelerde girişlere özen gösterilmiş, 'Osmanlı dönemi portikleri' şeklinde düzenlenmiştir (Kaprol, 2002).

Akımın biçimlenme anlayışında, plan ve cepheler simetrik yapılmakta esas giriş simetri eksenine getirilmektedir. Arsa elverişli değilse sadece ön cephede simetri anlayışı uygulanmaktadır. Bina dış yüzeylerinde kesme taş kullanılmakta ya da bu izlenimi verecek şekilde derzlenmektedir. Cephelerde Rönesans mimarisinde olduğu gibi, her bölüm kendi içinde bir bütün oluşturacak şekilde yatay üç bölümden düzenlenmektedir. Bu bölümlerde ise ayrı pencere biçimleri kullanılmaktadır (Yavuz, 1973). Ankara'da bu döneme ait cumhuriyet öncesi dönemde inşa edilmiş olan ilk Büyük millet Meclisi binası; Cumhuriyet sonrasında ise Osmanlı Bankası (Mongeri,1926), Ziraat Bankası (Mongeri,1926–1929), Tekel Başmüdürlüğü (Mongeri,1928) ve İş bankası (Mongeri, 1929) vb. binalarda bu akımın yansımaları görülmektedir.

Geçiş Dönemi (1927–1940): Dünya da 1920'li yıllarda mimarlık alanında uluslararası ortak bir dil oluşturma çalışmaları başlamış ülkemize ise bunların sonuçları 1930lu yıllarda ulaşmış fakat farklı bir biçimde yansımıştır. Yeni biçimlenmede geçmişe yönelmenin yetersiz olmasından Birinci ulusal mimarlık dönemindeki temel noktalardan kaçınılmaktadır. Bu dönemde binalar cephesinden çok fonksiyonuna önem verilerek biçimlenmektedir. Böylece süsten arındırılmış sade cephelerle plana önem veren bir anlayış ortaya çıkmıştır. Ayrıca uluslar arası üslubun gereği olan kübik kütle anlayışı, yalın cephe anlayışında geniş cam cepheler, serbest bir tasarım, düz çatılar biçimlenmede dikkat çekmektedir. Bu kütle ve cephe anlayışları iç-dış ilişkisinin yansıması olarak karşımıza çıkmıştır (Sözen ve Tapan, 1973).

II. Ulusal Mimarlık Dönemi (1940–1950): 1930'lu yıllarda Avrupa'da yaygın olan görüşten etkilenerek II. Ulusal Mimarlık Akımı oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde simetriye önem veren anıtsal yönü ağır basan büyük boyutlu, betonarme yerine taş malzeme kullanılan binaların yapılması gündeme gelmiştir. Binaların anıtsal yapılmasındaki amaç devletin gücünü vurgulamak ve mimarlığın siyasi amaçla için kullanılmaya başladığını göstermektir (Sözen, 1996). II. Ulusal Mimarlık akımında binalar simetrik plan şemaları ve birkaç kat yüksekliğinde anıtsal sütunlara rağmen fonksiyonellik geçerliliğini sürdürmüştür (Alsaç, 1976). Ayrıca bu dönemde Mies'in strüktür kullanımı, Wright biçimselliği, Khan'ın gizlemeden kullandığı strüktür elemanları ile meydana getirdiği ışık-gölge ahengi esinlenilen biçimsel kurgular ile dünya ki gelişmelere benzer paralellik göstermektedir (Kaprol, 2002).

Yaklaşık 10 yıl sürecek olan bu uygulama döneminde Ankara'da (Onat,1941), Ankara Fen Fakültesi (Onat, Eldem),Saraçoğlu Mahallesi (Bonatz,1945) vb. yapılarda dönemin yansımaları görülmektedir. Dönemin yapılarına bakıldığında biçimlenme anlayışının saçak ve pencere detaylarında kesme taş kullanımının olduğu, mimari elemanlar arasındaki oranın biçimci olduğu görülmektedir (Sözen ve Tapan, 1973).

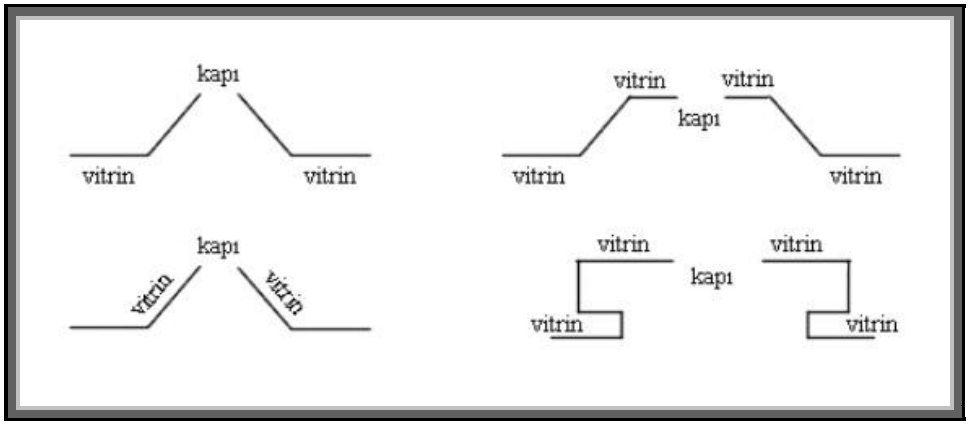
Rasyonel-Uluslararası Akım (1950'den İtibaren): 1950'lere gelindiğinde ülkemizde mimarlık anlayışı batıda giderek yaygınlaşan Modern Mimarlık'ın etkisi altına girilmiştir. Bu dönemde yeni biçimler aranmaya ve teknik olanaklar denenmeye başlanmıştır. Uluslararası üslubun kullandığı malzemelerden olan çeliğin ülkemizde pahalı ve uygulama tekniği bilinmeyen bir malzeme olmasından dolayı betonarme kullanımına ağırlık verilmiştir (Sözen, 1996). Türkiye de mimarlık 1950'li yıllarla beraber çağdaş mimarlık hareketinden gelen bu akımın etkisine girer. Bu akımla beraber çatı ve saçağın yeniden kalktığını belirten Eldem (1973) bu akımı şöyle anlatır:

‘Alüminyum doğrama, büyük cam yüzeyleri, asma akustik tavanlar, gömme lambalar ve o tarihte Avrupa’da bile bilinmeyen daha birçok yenilikler, uluslar arası çapta klasik ve hareketsiz bir kılık içinde mimarimize girdi… Bina siluetleri birer kutu, çekmece veya radyoyu andırdı. Artık binalar dar ve iki yanı sağır olmalı, direkler üstüne oturmalı idi. Yan cepheler en güzel manzaraya dönük bile olsalar, kapalı ve sağır olacaklardı… Değişiklikte görülen nedenler daha çok estetik ve teoriktir.’’ bu akımın ilk örnekleri Ulus İşhanı çarşısı (Bolak, Bozkurt, Beken,1955–1964), Etibank (Devres, Özsan; 1950–1960),Kızılay emek Büro ve Çarşısı (Tokay, Tayman,1958–1966) vb. binalardır.

Mekansal Birim (Dükkan) Analizi: Mağaza iç dolaşım plan şemaları grid düzenleme ve serbest düzenleme iki şekilde incelenmektedir (Berman ve Evans, 1992). Grid plan düzeninde teşhir elemanlarının belirlediği yol izlenmektedir. Bu düzenleme genelde büyük marketler için geçerlidir. Serbest düzenlemede ise belli bir yol izlenmemekte, istenildiği gibi hareket edilmektedir. Burada ürünün sergilenmesi önemlidir (Ertaş, 2006). Mağaza içindeki yaya aksı mağazanın girişinden çıkışına kadar olan birimlerin, müşterinin psikolojisine göre takip edilmesiyle oluşmaktadır.

Mağazaların şeffaf yüzeyini oluşturan üniteler vitrinlerdir. Vitrinler aynı zamanda cephe tasarımının önemli elemanlarıdır. Vitrinler önünden geçen insanın ilgisini çekmeli ve tasarımıyla mağazanın kimliğini yansıtmalıdır. Mağaza vitrinlerini oluşturan camekânların boyutları satışı yapılan ticari ürüne göre değişmektedir. Mücevherat gibi ürünleri satan mağazaların vitrinlerinde çerçeve kısmı daha geniş olurken, giysi gibi sergileme esaslı ürünlerin satıldığı mağazaların vitrinlerin cam yüzeyleri daha geniştir (Mun, 1981).

Mağazalarda iç ve dış mekân arasındaki ilişkiyi sağlayan diğer bir elemanda giriş kapısıdır. Ayrıca mağaza cephesindeki mağazaların kimliğini yansıtan grafik elemanları önemlidir (Ertaş, 2006). Vitrinlerin geniş olması için dükkânlara girişler genellikle köşelerden olmaktadır. Dükkânlarda mimari eleman olarak raf, dolap, tezgâhlar yer almakta ve bunların tefrişleri vitrinlerin şeffaflaştırılması sağlanarak yapılmaktadır. Bu mimari elemanlar sergileme amaçlı kullanılmaktadır. Dükkân iç ve dış mekân arasında ilişki şeffaflığın artmasıyla sağlanmaktadır. Dükkân iç mekânlarında ve cephelerinde görsel etkileyici malzemeler kullanılmaktır.

Şekil 5.4. Gizli mağaza girişinden örnekler (Bolen, 1982)

Mağaza giriş kapısı, dış cephe ve vitrinle beraber düşünülüp tasarlanması gereken bir unsurdur. Giriş müşterinin dikkatini çekmeli ve içeriye davet etmelidir. Açık girişler (şeffaf) müşteriyi içeriye çekmekte başarılı olurken, kapalı girişlerde (opak) başarılı sonuç alınamamaktadır. Mağaza girişleri; dışa doğru girişler, tente veya gölgelikler ile çıkıntı sağlanırken, içe doğru gizli girişler genellikle cadde üzeri girişlerde kullanılarak güneş ışığından ve kötü hava şartlarından korunmayı sağlamaktadır. Bu vitrinler dükkân önündeki yaya trafiğine karışmadan vitrini rahatlıkla incelemeyi de sağlamaktadır (Okten, 2004) (Şekil 5.4).

Cephe ve üçüncü boyuttaki analizlerini yaparken modül (kütle) ve mekânsal birim (dükkân) analizi olarak iki aşamada analizleri yapılmıştır. Modül (Kütle) analizinde özellikle dükkânların yoğun olduğu ya da bina ana giriş yönleri seçilerek cephe modülleri incelenerek cephedeki doluluk-boşluk-şeffaflıkları belirlenmektedir. Şeffaflıklarla beraber yatay ve düşey düzlemdeki sürekliliklerde analiz edilmektedir. Ayrıca binaların cephe modüllerinin biçimlenişleri yapıldıkların dönem mimarisinin belli özellikleri belirlenerek analizleri yapılmaktadır**.** Mekânsal birim (dükkân) analizinde ise dükkânın ticaret binası içindeki konumu belirlenerek dükkânın plan şeması- formu, sirkülâsyonu ile mekân kurgusu ve dükkânın kesit ve görünüşleriyle de iç-dış mekân ilişkisi analiz edilmektedir.

5.2. Çalışma Alanındaki Ticaret Binaları ve Mekânsal Analizleri

Yaklaşık 110 hektarlık geleneksel kent merkezindeki bu alan, tarihi ve kültürel değerleriyle birlikte kentin merkezi iş ve ticaret bölgesini barındıran; tarihi, kentsel ve arkeolojik sitler üzerinde bulunan kentin en karmaşık yapısına sahip alanıdır (Günay ve Diğerleri, 2005).

Tümden gelim yöntemi kullanılarak Ulus tarihi kent merkezinin gelişimi ve ticaret hayatı incelendikten sonra analizleri yapılacak binalar tespit edilmiştir. Seçilen binalar özellikle Ulus heykeli etrafındaki Cumhuriyet sonrası yarışma projeleri ile elde edilen ve 2005 yılında Büyükşehir Belediyesi meclis kararı ile Ulus Çarşısı Projesi kapsamında yıkılacak binalardır. Özellikle ticari fonksiyonlu bu binalar Sümerbank Holding a.ş, Ulus Meydanı İşhanı, Anafartalar çarşısı, 100. Yıl Çarşısı, Ulus Şehir çarşısı, Ankara Hal Binası ve Modern Çarşı'dır. Bu binalar yapıldıkları dönemin mimari özelliklerini yansıtmalarına karşın Ulus Tarihi Kent Merkezi bütününde ele alındığında ise tarihi dokunun algılanmasını zorlaştırmaktadır (Şekil 5.5).

Şekil 5.5. Genel Yerleşim (Altındağ Belediyesi Arşivinden yararlanılarak çizilmiştir)

Çalışmada ilk olarak bölgede bulunan ticaret yapılarının projeleri Altındağ Belediyesi, Büyükşehir Belediyesi ve Koruma Kurulu Arşivlerinden elde edilen çizimler ve belgeler doğrultusunda bilgisayar ortamında yeniden çizilmiştir. Daha sonra bu binaların yapı kimlikleri, vaziyet planları doğrultusunda genel yerleşim özellikleri, mekan organizasyon biçimi, fonksiyon şeması, sirkülasyon sistemi ve cephe analizleri başlıkları altında fotoğraflarla incelenerek analizleri yapılmıştır.

5.2.1. Sümerbank (1937–38)

Bulunduğu bölgeye uzun süre ismini veren Taşhan oteli 1933'te Sümerbank'a satılmış ve yapı yıkılarak yerine Genel Müdürlük Binası yapılmıştır (Balım, 2005). 1888'de yapımına başlanan iki katlı yapı olan Taşhan, 100 odalı ve hanın caddeye bakan tarafında dükkânlar yer almaktaydı. Dış cephesi Hıdırlık Tepesinden elde edilen pembe kalkerlerden yapılmasından dolayı Taşhan ismini almıştır. İçyapısı ise kerpiçtendir (Darka, 2003).

Özel kişilere ait Cumhuriyet öncesi yapılmış olan Taşhan Oteli, Cumhuriyeti ilanından sonra geçici konaklamanın sağlandığı bir yapı olmuştur (Bilgen,1985). 1924'de değişen koşullara ayak uydurmak amacıyla birçok değişiklik geçirmiştir. Lüks hale gelen otelde Kalorifer ve banyo tesisatı ve telefon bağlantısının olduğu bilinmektedir (Tunçer, 2002).

1936 yılından Arkitekt dergisinde 'Sümerbank Proje müsabakası' yazısı altında, yarışmaya birçok önemli Türk ve bazı yabancı mimarların katıldığı ve Seyfi Arkan'nın tasarımının birinci geldiği görülmektedir. Fakat yapının daha sonra yarışmada adı geçmeyen Martin Elsaesser tarafından tasarlandığı görülmektedir (Anonim, 2011).

Trapez biçiminde bir yapı adası üzerinde eliptik giriş holüne paralel olarak tasarlanmıştır. Planı arkaya doğru genişleyerek açılmakta ve Sümerbank satış mağazası ve banka kısmı alçaktır. Bu alçak yapı dıştan Ankara taşı ile kaplanmıştır. Binada uluslar arası yaklaşımlar gözlenirken alçak bloğun ahşap kirişlemeli geniş saçağı II. Ulusal Mimarlık akımındaki yapıları anımsatmaktadır. Arkada yükselen blok zemin üzerinde beş büro katından ve dikey yönde 3 bölümden oluşmaktadır. Üst katı önceleri üç büyük deliği olan örtüsüyle yarı açık bir teras durumunda iken günümüzde kapalıdır. Pencereler tekli, üçlü ve dörtlü olarak yerleştirilmiştir (Aslanoğlu, 1980).

-Genel Yerleşim Analizi (Çizelge 5.1.a): Sümerbank Binası, Ulus Meydanında Çankırı Caddesi ile Anafartalar Caddesinin köşesinde Ulus heykelinin kuzeyinde yer almaktadır. Binanın yönelimi Çankırı Caddesine doğrudur. Bina doğu batı aksı yönünde enine olarak konumlanmaktadır. Binanın mağaza ve banka kısmı olarak kullanılan alçak kısmı Bodrum +Zemin+ 1 kattan oluşurken arkada yükselen büro bloğu Zemin+5 kattan oluşmaktadır. Binanın toplamda 4 girişi vardır. Bunlardan mağaza kısmına ait 2 ana girişi ile şuan kullanılmayan banka ana girişi batı yönünde yer almaktadır. Ayrıca mağaza kısmının güneyinde bir tali girişi bulunmakla birlikte büro katlarına binanın kuzeyindeki girişten ulaşılmaktadır.

-Mekân Organizasyonu Analizi (Çizelge 5.1.b): Çankırı Caddesinden arkaya doğru genişleyen parsel üzerindeki binamızın batı aksı üzerinde 3 tane ana girişi bulunmaktadır. Banka bölümünde yer alan eliptik giriş holü binanın en etkileyici bölümüdür. Banka girişinin kuzey ve güneyindeki diğer girişlerden de mağaza bölümlerine girilmektedir. Bu mağaza girişlerinin önündeki rüzgârlıklardan geçilerek satış bölümüne ulaşılmaktadır. Kuzeydeki mağaza girişinin sağında ve güneydeki mağaza bölümünün solunda bulunan merdivenle bodrum kata inilmekte ve alt katta mağaza bölümü birleşmektedir. Ayrıca güney bölümdeki mağazanın Anafartalar Caddesine bakan cephede birde tali giriş yer almaktadır.

Binanın büro katlarına ulaşımı Çam Sokak tarafındaki girişten sağlanmaktadır. Zemin katta koridorla düşey sirkülasyonlara ulaşılarak yukarıdaki bürolara ulaşılmaktadır. Normal katlarda büro mekânları kuzey-güney aksına karşılıklı olarak dizilmiştir. Büro bloğunda en üst kata geldiğimizde ise yapının güneyinde yemekhane ve mutfak yer almaktadır.

Sirkülasyon sistemi: Mekanlar arası bağlantıyı sağlayan sirkülasyonları incelediğimizde mağaza bölümünde bodrum ve zemin kat arası bağlantı düşeyde merdivenlerle sağlanmaktadır. Yatay sirkülasyonu ise satış tezgahları arasında kalan serbest dolaşım alanları oluşturmaktadır. Banka bölümünde yer alan dairesel merdivenlerle de üst kata ulaşım sağlanarak merdiven etrafında dolanan yatay sirkülasyonla da mekanlara ulaşılmaktadır. Büroların bulunduğa bölüme gelindiğinde ise girişte yer alan merdiven ve asansör ile üst katlardaki bürolara ulaşılmaktadır. 1. Kattan itibaren ise büro bloğunun güneyinde yer alan diğer bir merdiven ve asansörle de üst katlara ulaşım sağlanmaktadır.

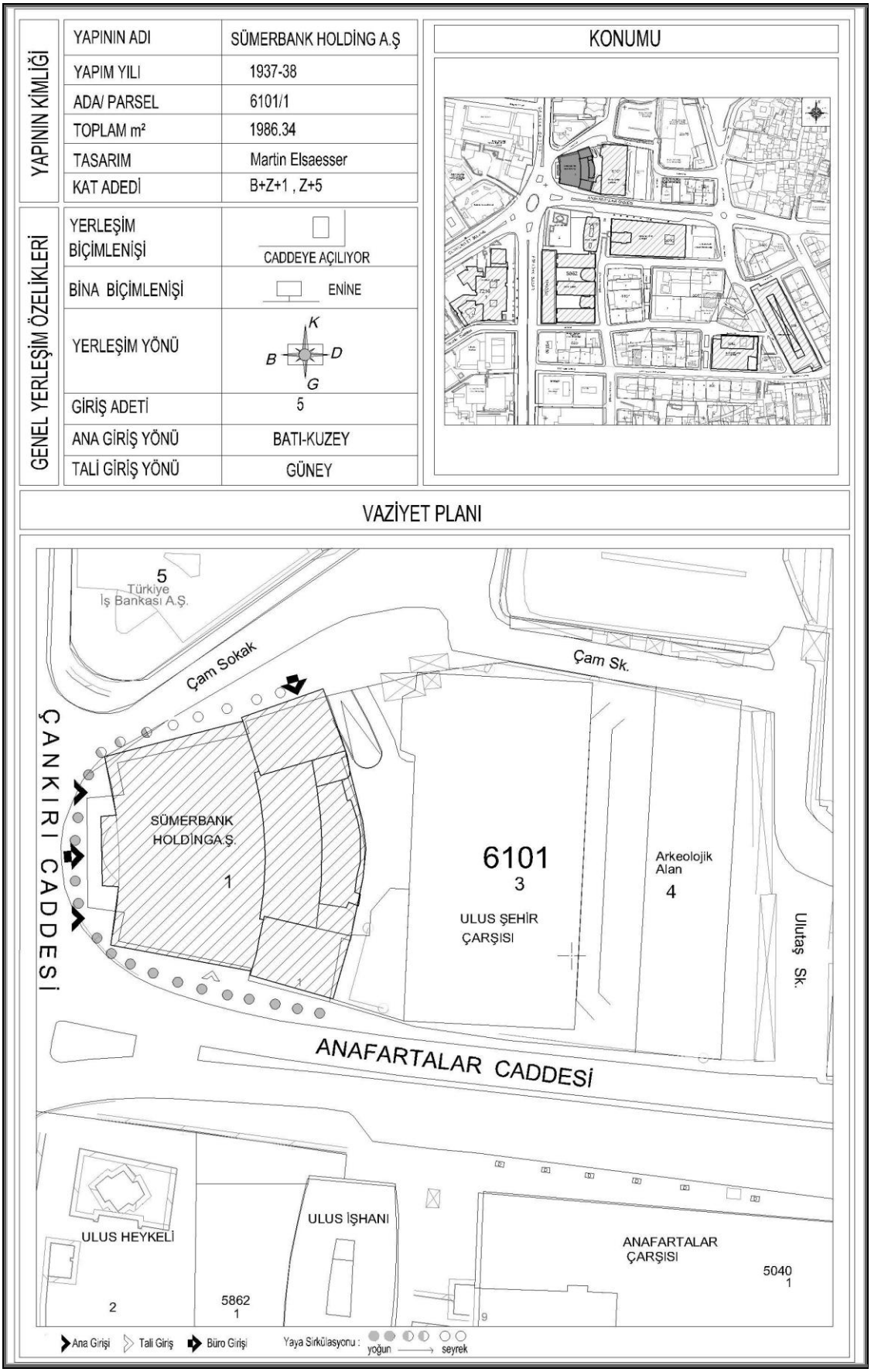
-Cephe ve Üçüncü Boyut Analizi (Çizelge 5.1.c): Modül (kütle) olarak incelediğimizde binanın batı cephesinde yer alan merdivenlerle yükselmiş girişin

üstündeki dairesel giriş saçağı ve pencerelerde yer alan o dönemde yaygın olarak kullanılan güneş kırıcılar dikkat çekmektedir. Batı cephesinde zemin katta, mağaza ve banka giriş kapıları dışında taş kaplama mevcuttur. Binada doluluk boşluk oranlarına bakıldığında zemin kat cephelerinin mağaza vitrinlerinde dolayı ofislerin bulunduğu üst katlara göre daha şeffaf olduğu görülmektedir. Bina içi ve çevresinde; yatayda ve düşeyde yaya sürekliliği görülmektedir. Bina çevresinde özellikle banka ve mağaza girişlerinin bulunduğu Çankırı caddesi ve Anafartalar caddesinde yaya sirkülasyon yoğunluğunun fazla olduğu görülmektedir. Yatayda bina içerisinde de yaya sürekliliği devam etmektedir. Yatay sirkülasyonların yanında düşeydeki süreklilik banka binası içindeki merdiven, mağaza birimindeki merdiven ve büro kısmındaki asansör ve merdivenlerle sağlanmaktadır.

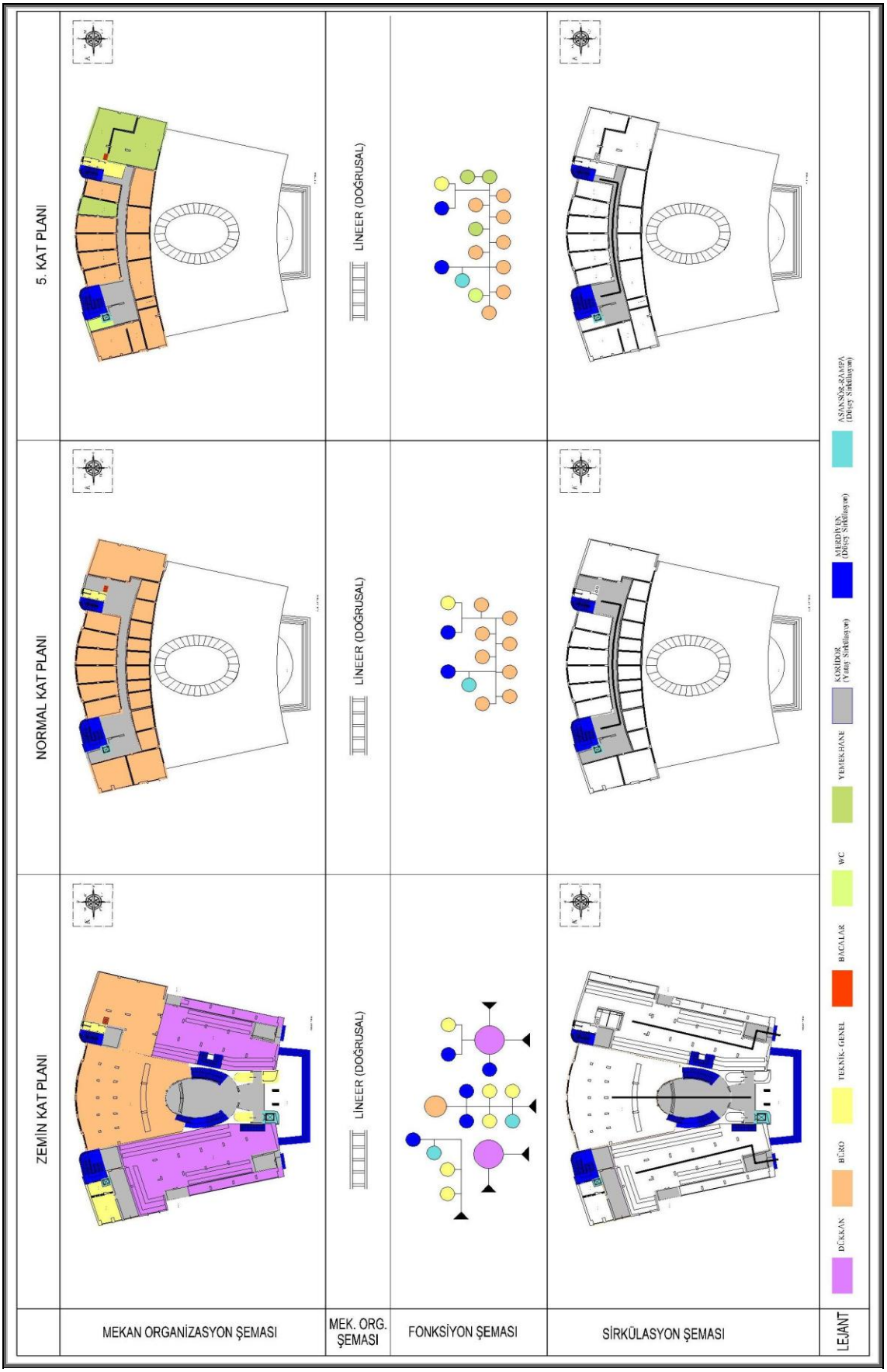
Geçiş döneminde yapılmış olan Sümerbank binası, cephe biçimlenişiyle yapıldığı döneme ait olan izler taşıyan bir binadır. Sade cephe, geniş camların kullanılması, düz çatıya sahip olma gibi mimari özelikleri, yapıldığı dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Ayrıca kendinden önceki dönem olan I Ulusal Mimarlık dönemi özelliği olan simetrik kütle anlayışı, cephede taş malzeme kullanımı ve giriş-ana aksın çakışması gibi özellikleri de taşıdığı görülmektedir.

Binanın mekânsal birim (dükkân) analizi yapılırken bodrum ve zemin kattaki ticari işlevli birimleri analiz edilmiştir. Çalışma konumuzun ticaret mekânları olması ve üst katta büro mekânları olduğundan diğer katların analizi yapılmamıştır. Analizler yapılırken mağazaların binadaki konumu belirlenmiş, mekân kurgusu ve iç-dış mekân ilişkisi analiz edilmiştir. Sümerbank binasının banka girişinin kuzey ve güneyinde lineer olarak biçimlenmiş bodrum ve zemin katta konumlanmış giyim mağazası incelenmiştir. Bu mağazanın ana girişleri Çankırı Caddesinden olurken Anafartalar Caddesi üzerinde de bir tane tali girişi bulunmaktadır. Mağaza içerisinde satış tezgâhlarının konumundan kaynaklanan serbest dolaşım düzeni mevcuttur. Bodrum katla bağlantısı merdivenlerle sağlanırken yukarıda iki ayrı bölümden oluşan mağaza (kuzey-güney) alt katta birleşerek tek bir mekân olmuştur. Mağazanın bodrum katının dış mekânla ilişkisi değerlendirildiğinde direk bağlantısının bulunmadığı görülmektedir. Zemin kat bölümünde iç-dış mekân ilişkisi mağaza girişleri ile sağlanırken; cephede bulunan vitrinlerle oluşan şeffaflıklar da bu ilişkiyi desteklemiştir.

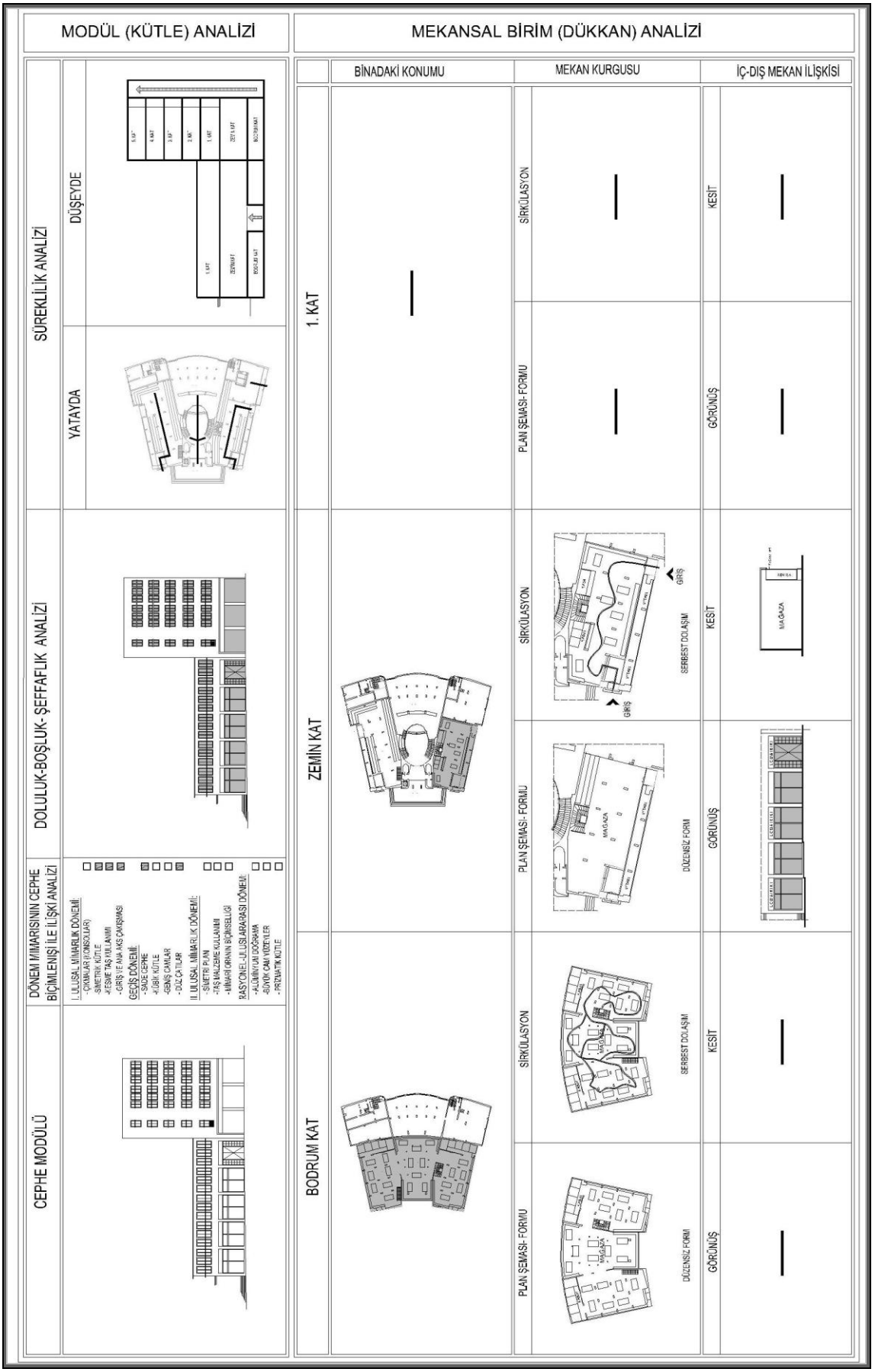
Çizelge 5.1. a Sümerbank genel yerleşim analiz çizelgesi

Çizelge 5.1. b Sümerbank mekân organizasyon- fonksiyon analiz çizelgesi

Çizelge 5.1. c Sümerbank cephe ve üçüncü boyutta analiz çizelgesi

5.2.2. Ankara Hali(1937)

Ankara hali, 1929 Tahtakale yangınından sonra 1937'de Robert Orley tarafından tasarlanmış binadır. Yapıldığı yıldan bu yana Ankara halkının ucuz alışveriş yaptığı işlevselliğini koruyan bu binanın, lineer düzen ve güçlü göğe doğru açılan geniş betonarme saçaklara sahip olması döneminin tasarım anlayışını göstermektedir (Anonim, 2011).

-Genel Yerleşim Analizi (Çizelge 5.2.a): Hal Binası, Şehit Teğmen Kalmaz caddesi, Hal Sokak ve Alsancak Sokakları arasında yer almaktadır. Bina kuzeybatı-güneydoğu aksı üzerinde boyuna bir şekilde biçimlenmektedir. Tek katlı görünen binanın Alsancak Sokak ve Şehit Teğmen Kalmaz Caddesi tarafından olmak üzere 2 ana girişi mevcut olup bu kısımlarda yaya sirkülasyon yoğunluğu fazladır. Hal sokak ve Yakut sokakta ise yaya yoğunluğu az olmakla birlikte daha çok dükkânların servis girişleri yer almaktadır.

-Mekân Organizasyonu Analizi (Çizelge 5.2.b): Lineer bir biçimde konumlanan binaya kuzeybatı ve güneydoğu yönlerinde bulunan girişlerden ulaşılmaktadır. Halin içine girdiğimizde orta aks üzerinde ve kuzey-güney yönlerinde yan yana dizilmiş dükkânlar yer almaktadır. Dışa bakan dükkânların iç mekânlarında ise birer asma kat ile birlikte genellikle depo olarak kullanılan bodrum katıda mevcuttur. Orta aks üzerindeki dükkânlar ise koridora dönük ve sırt sırta lineer bir şekilde dizilmiş kepenkli dükkânlardır. Yine bu dükkânların üzerinde halin gün ışığını alması için çatıda çelik bir ışıklık yer almaktadır.

Sirkülasyon sistemi: Yapı tek katlı olduğu için düşey sirkülasyonu bulunmamakta ve bina girişleri yol kotu seviyesindedir. Kuzey-güney yönlerinde dizilmiş dükkânların asma kat ve bodrum katlarına mekân içerisinde bulunan merdivenlerle ulaşılmaktadır. Yatay sirkülasyonlar ise orta akslar ve kenarlarda sıralanan dükkanlar arasında kalan koridor gibi alanlardan oluşmaktadır. Ayrıca hem dış cepheye açılan dükkanlar önünde hem de bina etrafındaki cadde ve sokaklarda yaya yoğunluğunun az olduğu yatay bir sirkülasyon bulunmaktadır.

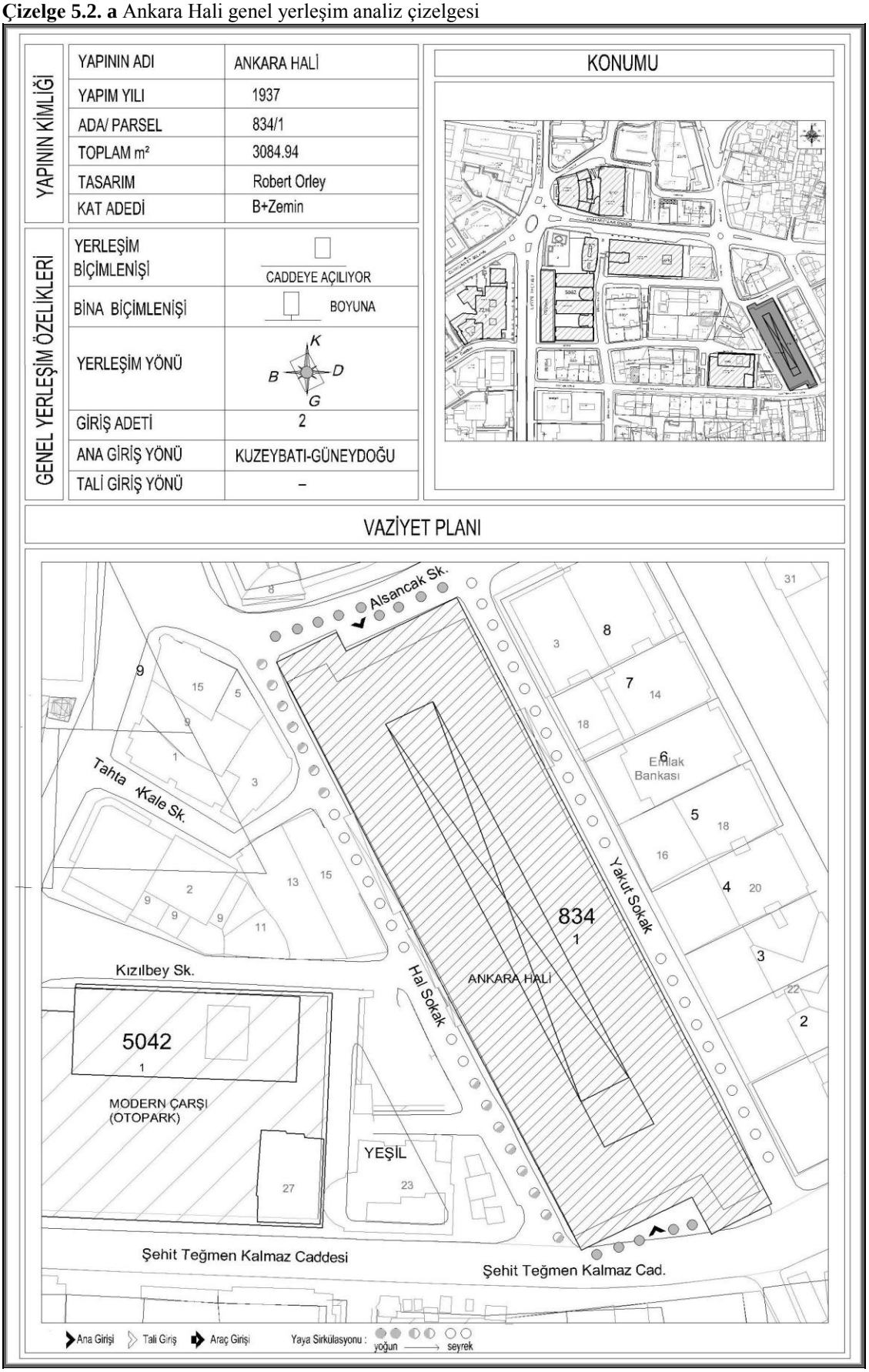
-Cephe ve Üçüncü Boyut Analizi (Çizelge 5.2.c): Cephe Modülünü incelediğimizde dikdörtgen formdaki binanın girişlerinin bulunduğu cephede dışa açılan dükkanlar mevcuttur. Bu dükkânlardaki geniş vitrinlerle kütlede şeffaflık sağlanmıştır. Bina içerisinde ise uzun kenarlara doğru dizilen dükkânların çoğu içe dönüktür.

Bazılarının dış mekânla bağlantısı (özellikle köşelere yakın olanların) dükkân cephesi ile sağlanırken bazılarının ise servis kapılarıyla sağlanmıştır. Ayrıca dükkânların üst katlarında sokaklara açılan dikdörtgen aydınlanma pencereleri mevcuttur.

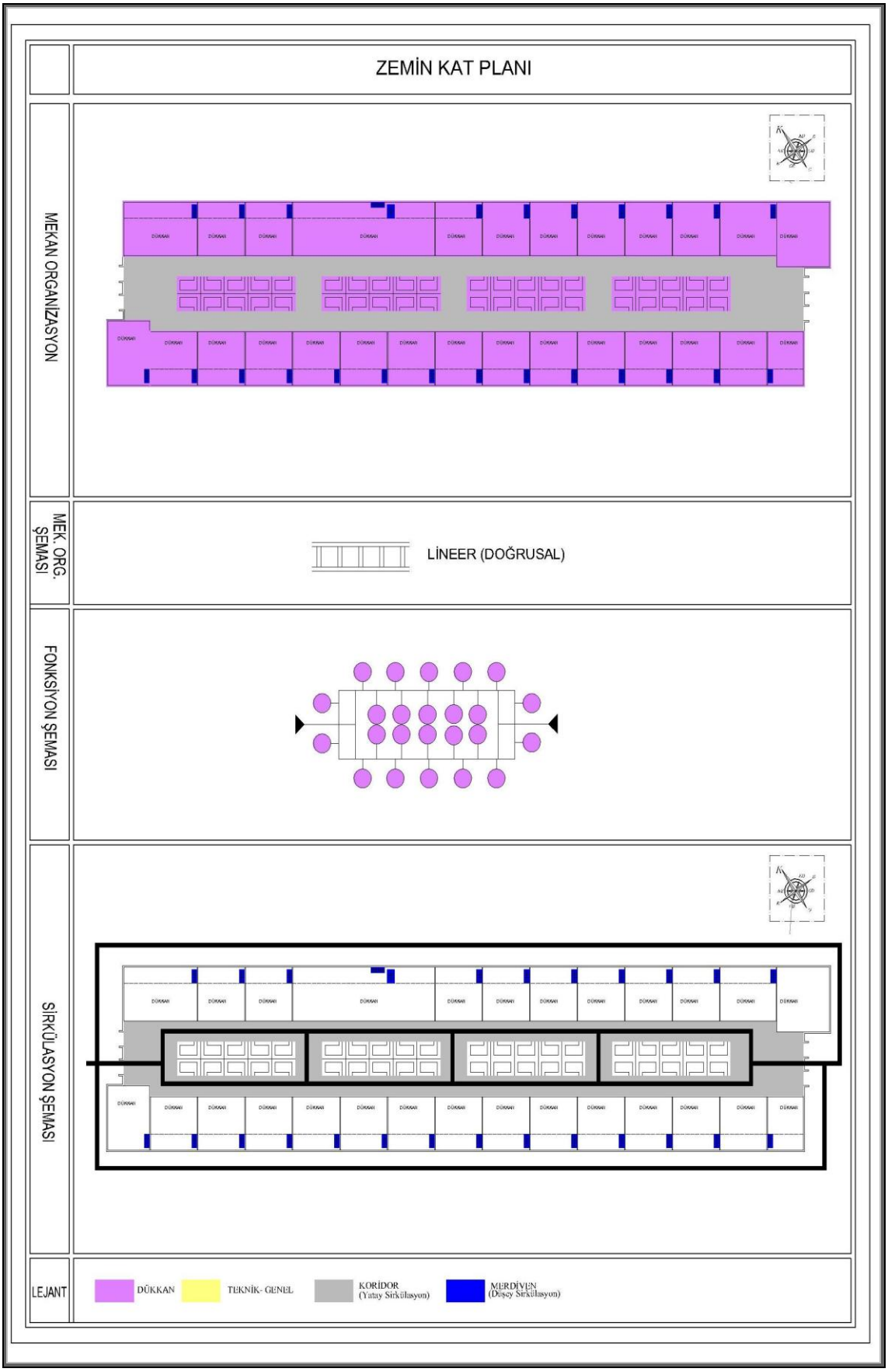
Ankara hali cephe biçimlenişinde yapıldığı döneme ait olan geçiş döneminin mimari özelikleri olan sade cephe, kübik kütle, betonarme saçaklar gibi özellikleri taşırken I. Ulusal Mimarlık dönemi özelliği olan simetrik kütle ve giriş-ana aksın çakışması gibi özelliklere de sahiptir.

Mekânsal birim (dükkân) analizinde seçilen dükkânın binadaki konumu belirlenerek mekân kurgusu ve iç-dış mekân ilişkisi analiz edilmiştir. Seçilen dükkânın geniş vitrinleri ile bina içinde koridora açılarak ve bina dışında ise sokağa açılan servis girişi ile dış mekânla ilişkisi sağlanmaktadır. Dükkânların geneli düzgün formda ve sirkülasyonunun ise serbest dolaşım şeklinde olduğu görülmektedir.

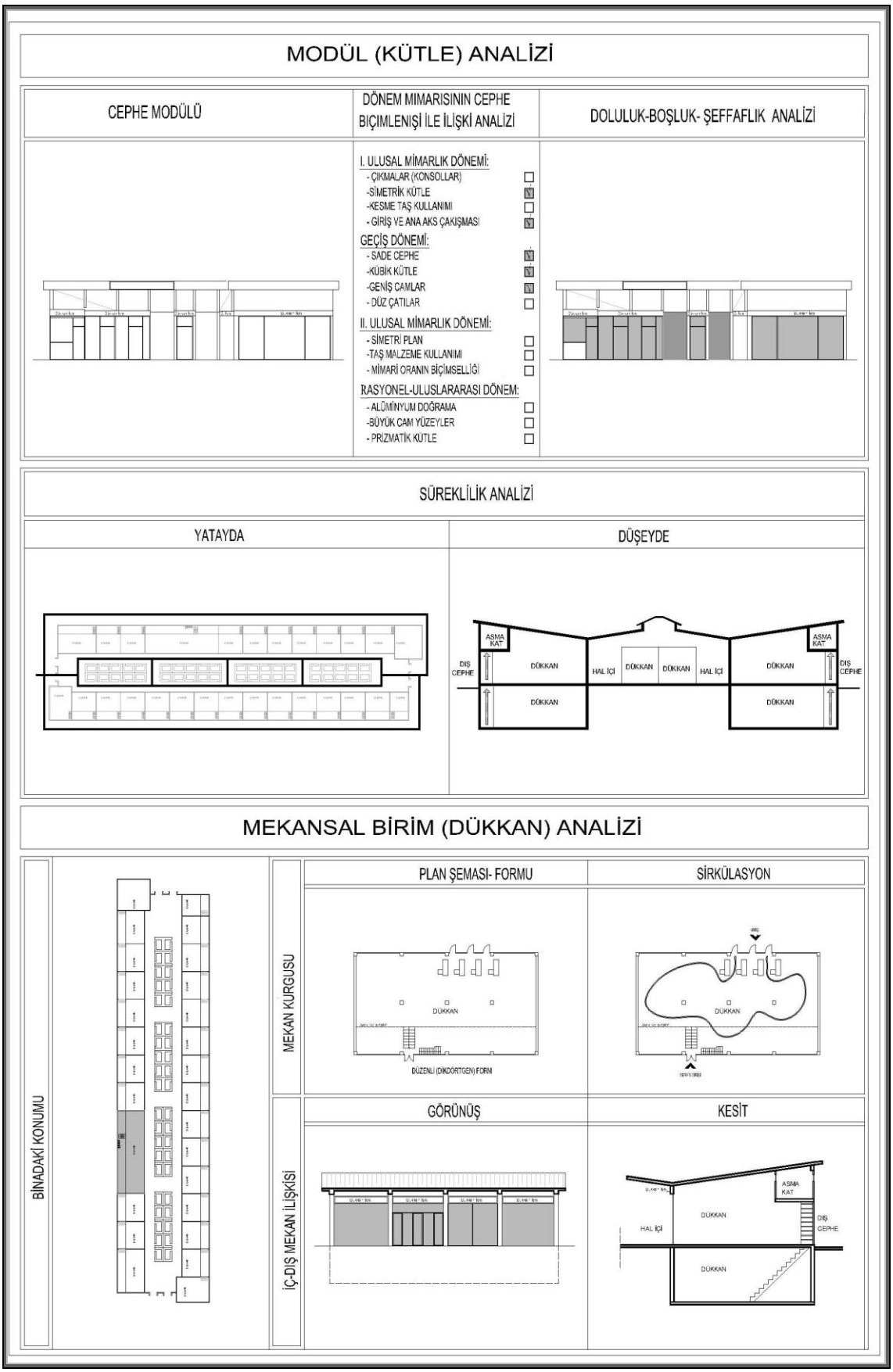
Çizelge 5.2. a Ankara Hali genel yerleşim analiz çizelgesi

Çizelge 5. 2. b Ankara Hali mekân organizasyon- fonksiyon analiz çizelgesi

Çizelge 5. 2. c Ankara Hali cephe ve üçüncü boyutta analiz çizelgesi

5.2.3 Ulus İşhanı Çarşısı (1954)

Emekli sandığının 10.08.1952 / 9.2.1953 tarihleri arasında İş Hanı ve Ulus Meydanı'nın tanzimi için açtığı yarışmayı Orhan Bozkurt, Orhan Bolak ve Gazanfer Beken'nin projeleri kazanmış ve 1927'de yapılan heykel ile beraber Ulus Meydanını 'meydan' yapmışlardır. Üç tarafı yollarla çevirili olan bina, oluşturduğu iç avlular, sokaklarla kurduğu ilişki, Heykel'e karşı tavrı, Yüksek büro bloğunun hafif gerilimli yapısı gibi unsurları ile kentsel yapı statüsü kazanmaktadır. Ayrıca günümüzde halen kullanılmasından dolayı işlevseldir (Anonim, 2009). 1952 yılında yarışma ile elde edilen Ulus İşhanı 1889'da Dar'ül Muallimin Mektebi ve cumhuriyet döneminde Maarif Vekâleti olarak kullanılan bina 1946'da ki bir yangınla kullanılamaz hale gelmiştir. 1955 yılında yapımına başlanan toplam 7 bloktan oluşan yapının, avlulara bakan alçak blokları 1960 yılında kullanıma açılmış, yüksek bloğun inşası ise 1963 yılında tamamlanmıştır. Bu yüksek blok bugün Gençlik ve Spor Müdürlüğü tarafından kullanılmaktadır. (Cengizkan ve Kılıçkıran, 2009).

Ulus İş ve Çarşı Merkezi; Sümerbank Mağazası'ndan sonra yapılmasına rağmen ondan daha kapasiteli ikinci alışveriş merkezidir. Emekli Sandığı'nın Ankara Özel İdaresi ile açtığı yarışma sonucu yapılan bu bina zemin ve zemin altı katlarda dükkânları bulunan, üst katlarda büroların yer aldığı iki avlu etrafında alçak bloklar ile iki geniş cephesi dış bükey olan yüksek büro binasından oluşmaktadır (Aslanoğlu, 1994). Dükkânlara yollardan ve meydandan rahatlıkla ulaşılması, hem yolların, hem de avlu ve meydanın birbiriyle iyi bir şekilde bağlanmış olması, avluların havalı ve ferah tasarlanmış olması projenin övgüye değer bulunan mimari değerlerini oluşturmaktadır. (Cengizkan ve Kılıçkıran, 2009).

-Genel Yerleşim Analizi (Çizelge 5.3.a): Ulus iş hanı Atatürk Bulvarı ve Anafartalar Caddesinin köşesinde yer alan Ulus Heykelini de çevreleyecek şekilde konumlanmaktadır. Binanın yönelimi bu caddelere açılmakta ve doğu-batı doğrultusunda kümesel olarak biçimlenmektedir. Ulus iş hanı kuzeyde zemin+8 katlı yüksek blok ve heykelin güneyinde tarak şeklinde tasarlanmış zemin+4 katlı alçak bloklardan oluşmaktadır. Binanın ana giriş aksları doğu ve batı yönlerinde yer alırken kuzeydoğu yönünde ise otopark girişi yer almaktadır.

-Mekân Organizasyonu Analizi (Çizelge 5.3.b): Ulus iş hanını oluşturan binanın kuzeyinde yer alan yüksek katlı blok ofis bloğu olarak kullanılırken, güneyinde yer alan alçak katlı bloklar ise ticari amaçlı kullanılmaktadır. Binanın genelinde mekânların dizilimi lineer biçimde sıralanmaktadır. Blokların tamamının zemin katında ticari yoğunluğu fazla olan dükkânlar yer almaktadır. Bu dükkânlara ulaşım Ulus Meydanı ve alçak bloklar arasındaki avlulardan sağlanmaktadır. Üst katlara sanayi caddesi tarafında bulunan ana girişlerden ulaşılmaktadır. Sanayi caddesinden girilen alçak bloklarda genellikle terzi, imalathane gibi ticari yoğunluğu az mekânlar ve bürolar yer almaktadır. Yüksek katlı dış bükey formdaki binanın üst katlarının tamamı ise ofis mekânlarından oluşmaktadır. Kümesel olarak biçimlenen binada bloklar arasında Ulus Meydanı ve Atatürk Bulvarından da ulaşımı sağlanan 2 adet avlu mevcuttur. Bu avlularda ise yeme-içme fonksiyonunu karşılayan sosyal tesisler yer almaktadır.

Sirkülasyon sistemi: Bina yerleşimindeki yükseklik farklılıklarından dolayı katlar arasındaki girişler farklı kotlardan sağlanmıştır. Blokların zemin katlarında yer alan dükkânlara ulaşım avlu ve meydandaki yatay sirkülasyonlarla sağlanmaktadır. Ayrıca bu dükkanlarda asma katlar ile bağlantının sağlandığı düşey sirkülasyon elemanı olan merdivenler yer almaktadır. Binanın üst katlarına ulaşım doğu yönündeki girişlerde bulunan merdiven ve asansörlerle sağlanmaktadır. Katlarda ise lineer bir dolaşım mevcuttur. Güneyde yer alan alçak bloğun bodrum katına giriş ise Atatürk Bulvarı yönünden avluya ulaşan aksta yer alan merdivenlerle sağlanmaktadır. Yine bodrum katta dükkânlar arası lineer bir dolaşım mevcuttur.

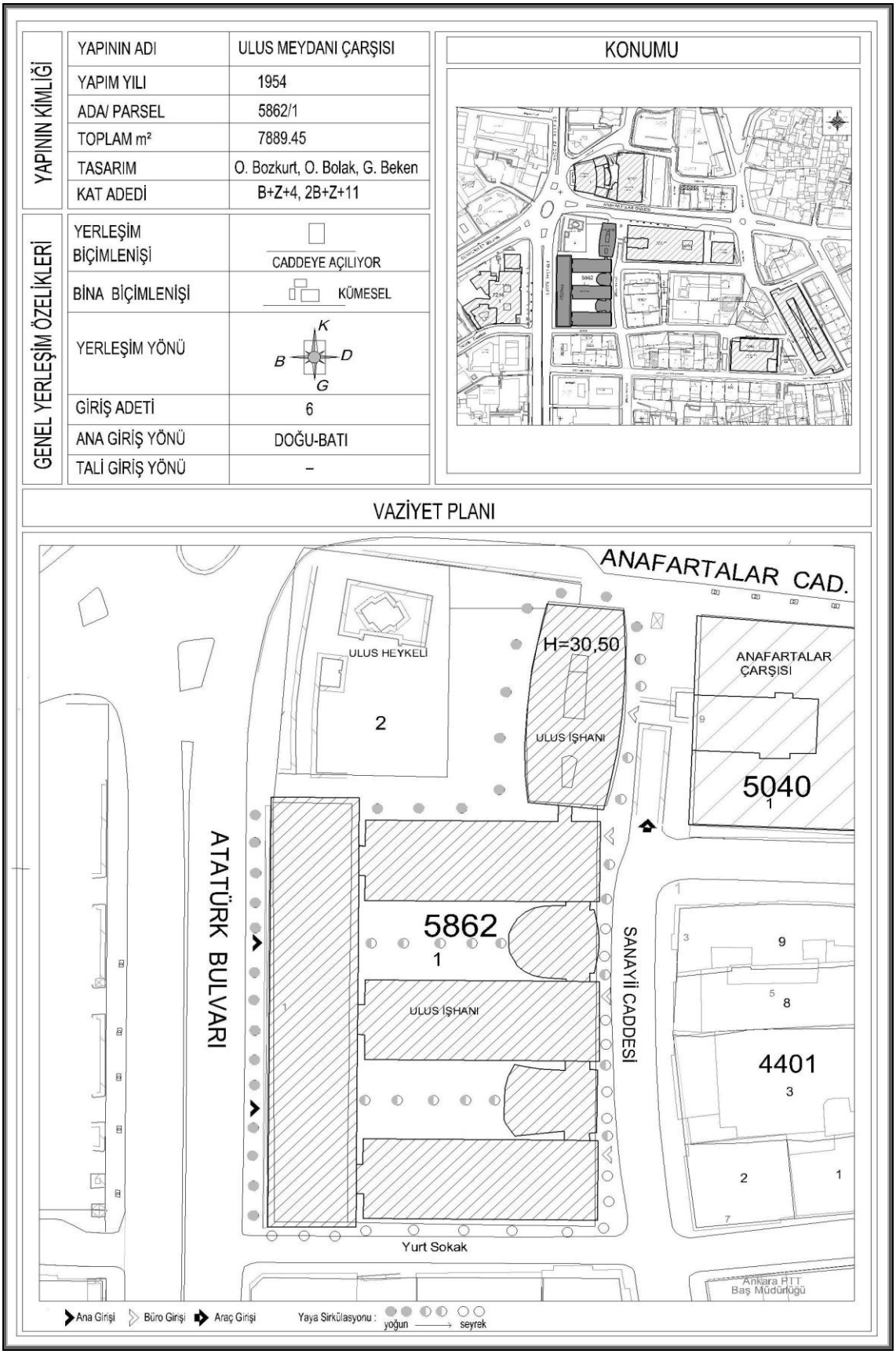
-Cephe ve Üçüncü Boyut Analizi (Çizelge 5.3.c): Cephe modülünü incelediğimizde ilk olarak Ulus Heykelinin doğusunda yer alan dış bükey biçimde oluşmuş ofis bloğu dikkatimizi çekmektedir. Ulus iş hanını oluşturan blokların zemin katlarında yer alan dükkânların tamamı dışa açılmaktadır. Bu dükkânlardaki geniş vitrinlerle iç ve dış mekân arasındaki şeffaflık sağlanmaktadır. Blokların üst katlarında yer alan mekânlarda ise dikdörtgen modülündeki geniş pencerelerle şeffaflık sağlanmaktadır. Binanın çevresinde kot farklılıklarıyla beraber yatay bir süreklilik mevcutken bina içerisinde de düşey süreklilik özellikle sanayi caddesi yönündeki girişlerde yer alan merdiven ve asansörlerle sağlanmaktadır. Ayrıca alçak blokların birleşim noktalarında da yer alan çekirdeklerle de düşey süreklilik devam etmektedir.

Ankara'nın yapısal tarihinin her döneminde önemli örneklerinin yoğunlaştığı bölgede yer alan Ulus İşhanı Uluslararası Modernizm yaklaşımının Türkiye'deki ilk örneklerindendir. Ulus İşhanı, cephe biçimlenişinde yapıldığı Rasyonel-Uluslararası

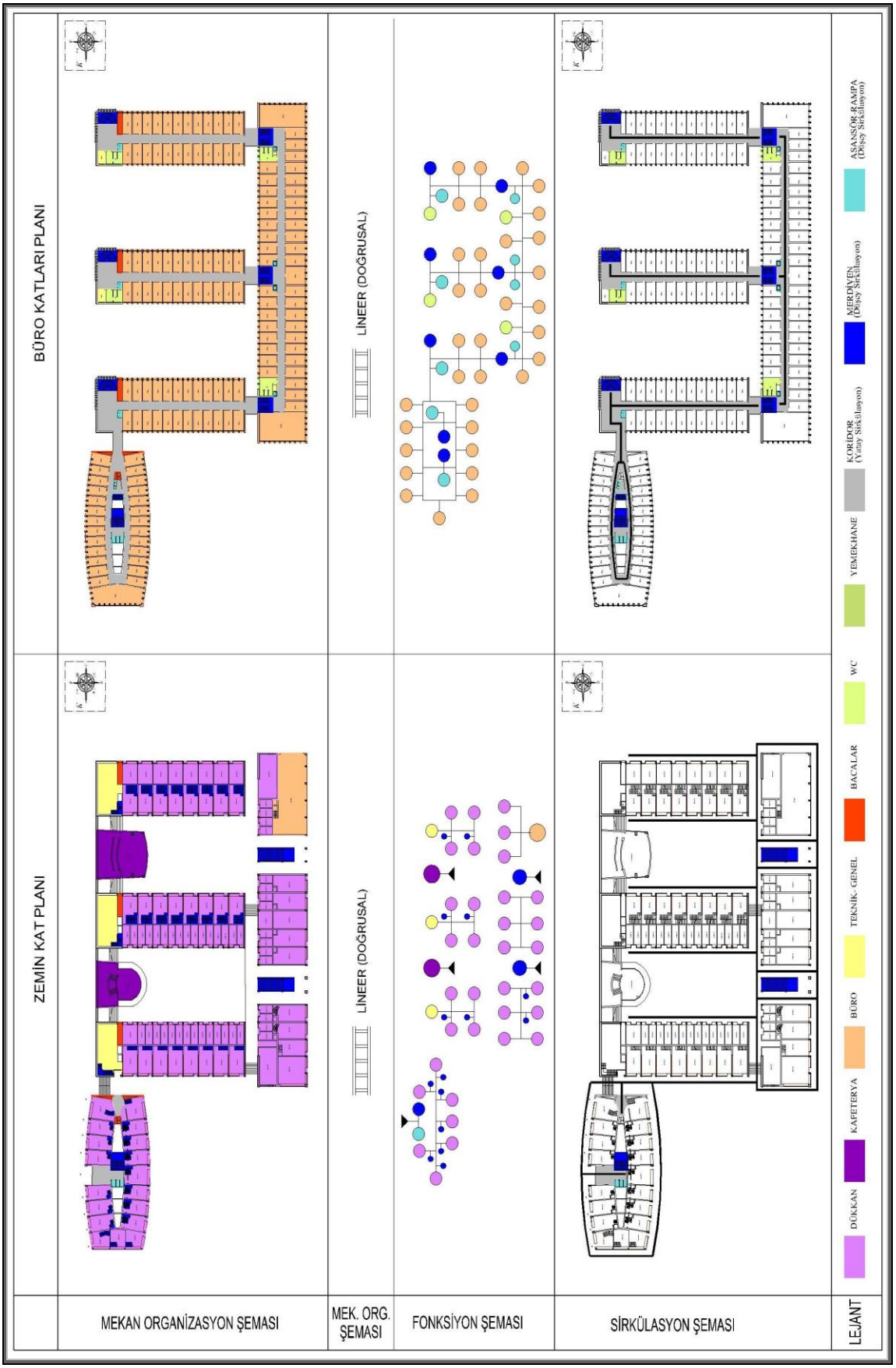
döneme ait olan Alüminyum doğrama, büyük cam yüzeyler, prizmatik kütle gibi mimari özellikleri taşımaktadır. Ayrıca Geçiş Dönemi özelliği olan sade cephe, düz çatı kullanımı özelliğini ve II. Ulusal Mimarlık dönemi özelliği olan simetri plan ve mimari orandaki biçimsellik gibi dönemlerin mimari özelliklerine de sahiptir. Cephede alçak bloklarda özellikle güneş kırıcılar ve cam yüzeyler BTB(cam mozaik) ile kaplamalar kullanılmıştır.

Mekânsal birim (dükkân) analizi için ticari yoğunluğun fazla olduğu dışa dönük olarak kurgulanan zemin kattaki dükkânlar seçilmiştir. Bu dükkânların binadaki konumları belirlenerek mekân kurgusu ve iç-dış mekân ilişkisi analiz edilmiştir. Seçilen dükkânların içerisinde asma kata ulaşımı sağlayan merdivenler yer almaktadır. Ayrıca zemin katta yer aldığından ve geniş vitrinlere sahip olduğundan dolayı dükkânların doğrudan dış mekânla bağlantısı bulunmaktadır. Dükkânlarda grafik elemanları ise vitrinlerin üstüne gelecek tabelalardan oluşmaktadır. Seçilen dükkânlarda Ulus meydanına bakan dükkân düzensiz formda ve satış tezgâhlarından kaynaklanan serbest bir dolaşıma sahiptir. Atatürk Bulvarına bakan bloğun köşesinde yer alan dükkân ise kare formda ve yine satış tezgâhlarından kaynaklanan serbest dolaşıma sahiptir. Ayrıca bu dükkânın ticari fonksiyonu yönüyle ve katlanabilir vitrine sahip olması nedeniyle dış mekânla irtibatı direk sağlanmıştır. Avlu kısmında seçilen dükkân ise dikdörtgen formda olup lineer bir dolaşıma sahiptir.

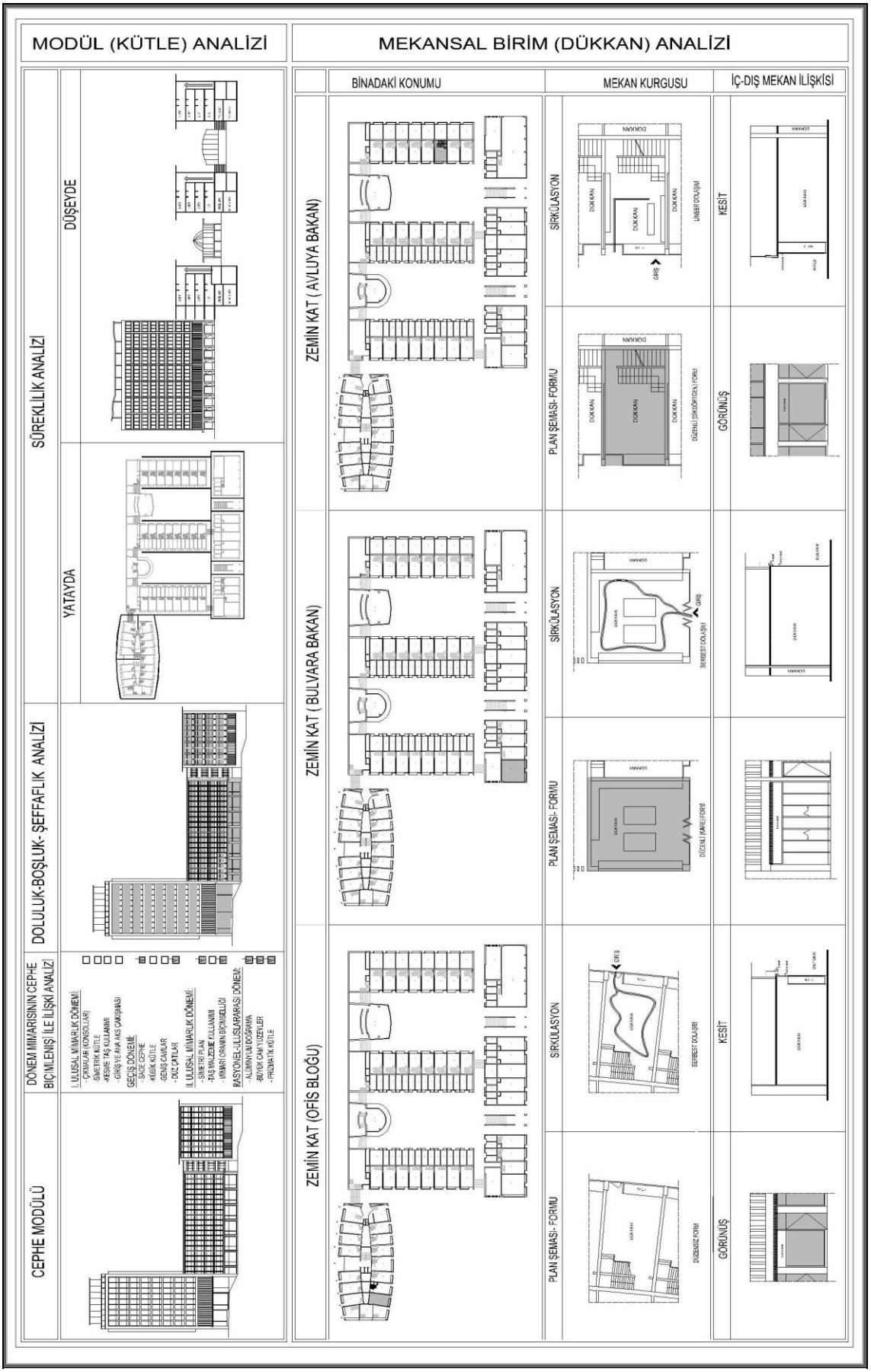
Çizelge 5.3.a Ulus İşhanı Çarşısı genel yerleşim analiz çizelgesi

Çizelge 5.3.b Ulus İşhanı Çarşısı mekân organizasyon- fonksiyon analiz çizelgesi

Çizelge 5.3.c Ulus İşhanı Çarşısı cephe ve üçüncü boyutta analiz çizelgesi

5.2.4. Modern Çarşı (1957)

Ankara Valiliği ve Serbest Tüccarlar Anonim Ortaklığı ile 1957 yılında açılan sınırlı kişinin katıldığı yarışmayı Rıza Aşkan'ın projesi kazanmış ve Ulus'ta Şehit Teğmen Kalmaz, Kızılbey ve Hal Sokak arasında bina inşa edilmiş yedi kattan oluşan bir ticaret yapısıdır. 1967 yılında yapımı tamamlanan bina Ankara'nın belki de Türkiye'nin yürüyen merdivenli ilk yapısıdır. Ankara Hali ve Posta Caddesi arasındaki konumu nedeniyle de hırdavat, beyaz eşya, halı, kırtasiye ve ambalaj malzemesi vb. satan dükkânların bir arada bulunduğu bir çarşıdır. Ayrıca en üst katta yer alan teras çayevi de kentsel bir niş oluşturmaktadır (Cengizkan ve Kılıçkıran, 2009).

24 Aralık 2003'de geçirdiği büyük yangından sonra boşaltılmış ve yangından sonra binanın beton yapısının sağlam raporu almasına rağmen onarıma gidilmeyerek rant hesapları yüzünden yıkılmıştır. 2006 yılında yıkılan Modern çarşının yerinde bugün otopark işletilmektedir (Anonim,2009-b).

-Genel Yerleşim Analizi (Çizelge 5.4.a): Modern Çarşı, Şehit Teğmen Kalmaz Caddesi ve Hal Sokağın birleştiği yerde Ankara Halinin batısında yer almaktadır. Binanın yönelimi Kızılbey Sokağa açılmakta ve kuzey-güney doğrultuda enine biçimlenmektedir. Binanın kuzey ve doğuda da ana girişler güneyde ise tali bir giriş yer almaktadır. Bu alan günümüzde 2003 yangını sonrasında yıkılarak otopark olarak kullanılmaktadır.

-Mekân Organizasyonu Analizi (Çizelge 5.4.b): Yangın sonrası yıkılan bu binanın belediyeden elde ettiğimiz proje ve belgeler sayesinde mekan organizasyon analizi yapılmıştır. Bu planları incelediğimizde mekân organizasyonu olarak merkezi ve lineer organizasyon şemalarının kullanıldığı görülmektedir.

Binanın bodrum, zemin, bir ve ikinci katlarında mağazalar, servisler, lokanta, sergi salonu yer alırken çarşı bloğunun terasında pastane ve oyun salonlar, yüksek blokta ise bürolar yer almaktadır (Aşkan, 1957).Zemin katta dükkânlar dış mekânla bağlantılı şekilde binayı çevreleyecek biçimde yan yana dizilmiştir. Binanın güneybatı köşesinde ise bodrum katla bağımsız bağlantısı bulunan banka yer almaktadır. Birinci katta ise orta kısımda kafeteryanın oturma birimi yer almakta ve bu mekân etrafında dükkânlar merkezi olarak dizilmiştir. Yine çarşı bloğunun teras katında kafeterya ve oturma alanı yer almaktadır. Bu teras katından sonra ise kütlenin kuzeyinde ofis bloğu yükselmektedir.

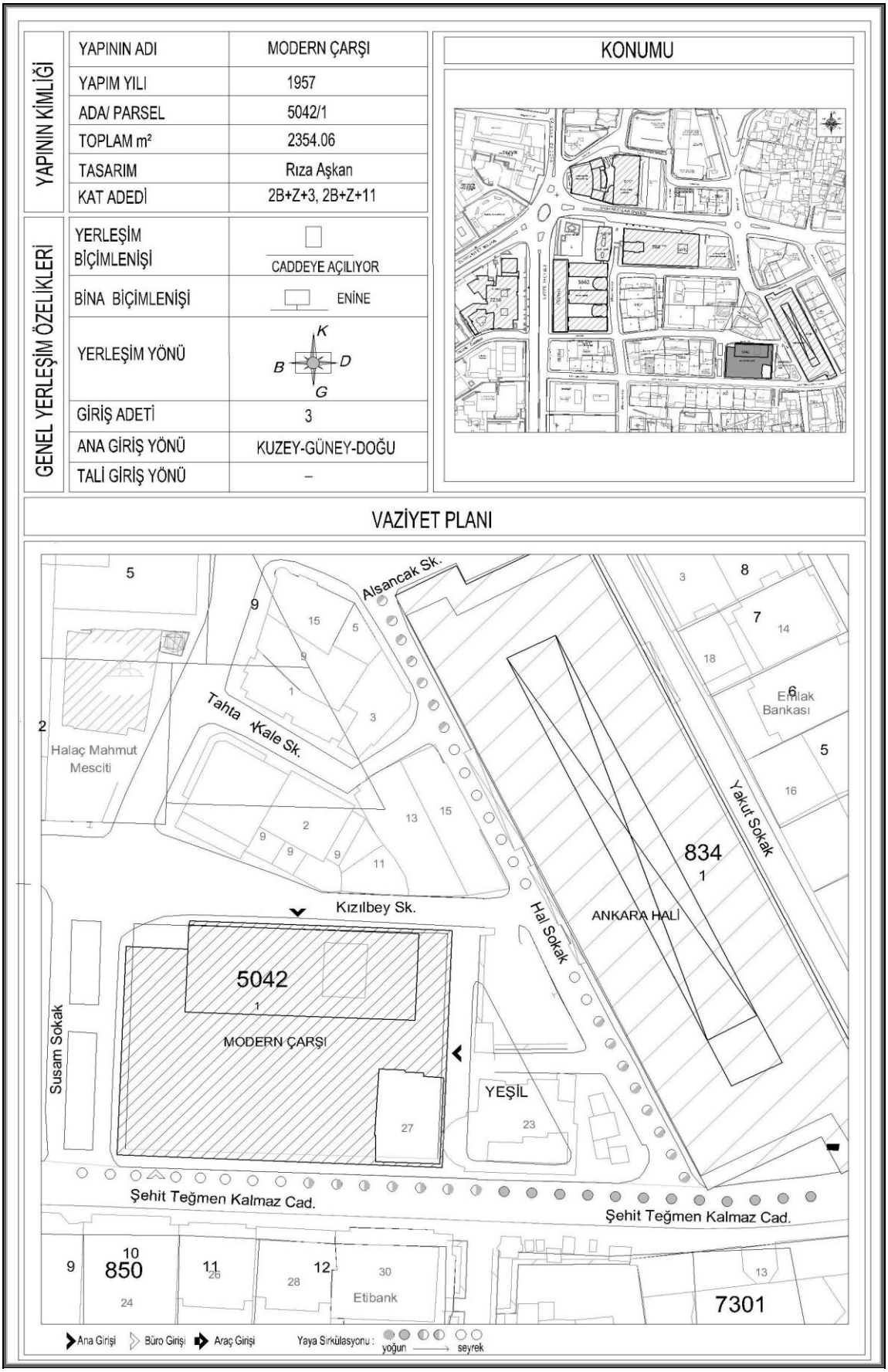
Sirkülasyon sistemi: Merkezi ve lineer dizilen dükkanlar arasında kalan koridorlarda bu dizilimlere uygun yatay sirkülasyonlar yer almaktadır. Ofis bloğunda ise mekânların lineer yerleşiminden kaynaklanan lineer bir dolaşım mevcuttur. Düşey sirkülasyon ise binanın kuzeyinde yer alan ana girişin doğusunda yer alan merdivenle üst katlara ofis katları dahil ulaşım sağlanırken çarşı katında kütlenin ortasında yer alan ikincil diğer merdivenlerle de katlar arası ulaşım sağlanmaktadır. Ayrıca binanın güneydoğu kısmında yer alan merdiven ve asansör ile teras katına kadar ulaşan düşey bir sirkülasyon mevcuttur.

-Cephe ve Üçüncü Boyut Analizi (Çizelge 5.4.c): Cephe modülünü incelediğimizde çarşı bloğunun üstünde kuzeyde ofis bloğunun yükseldiği görülmektedir. Zemin kattaki dükkânlar binayı çevreleyecek şekilde konumlanmış ve geniş vitrinleri sayesinde dış mekânla irtibatlarının sağlandığı görülmektedir. Zemin kat üstünde ise dükkânlarda yer alan dikdörtgen forma sahip geniş pencerelerin şeffaflık sağladığı görülmektedir. Zemin katta dışa açılan dükkânlardan kaynaklanan bina çevresinde yatay süreklilik mevcutken düşeyde ise iç mekândaki merdivenlerle ve orta kısımda yer alan galeri ile düşey süreklilik sağlanmaktadır.

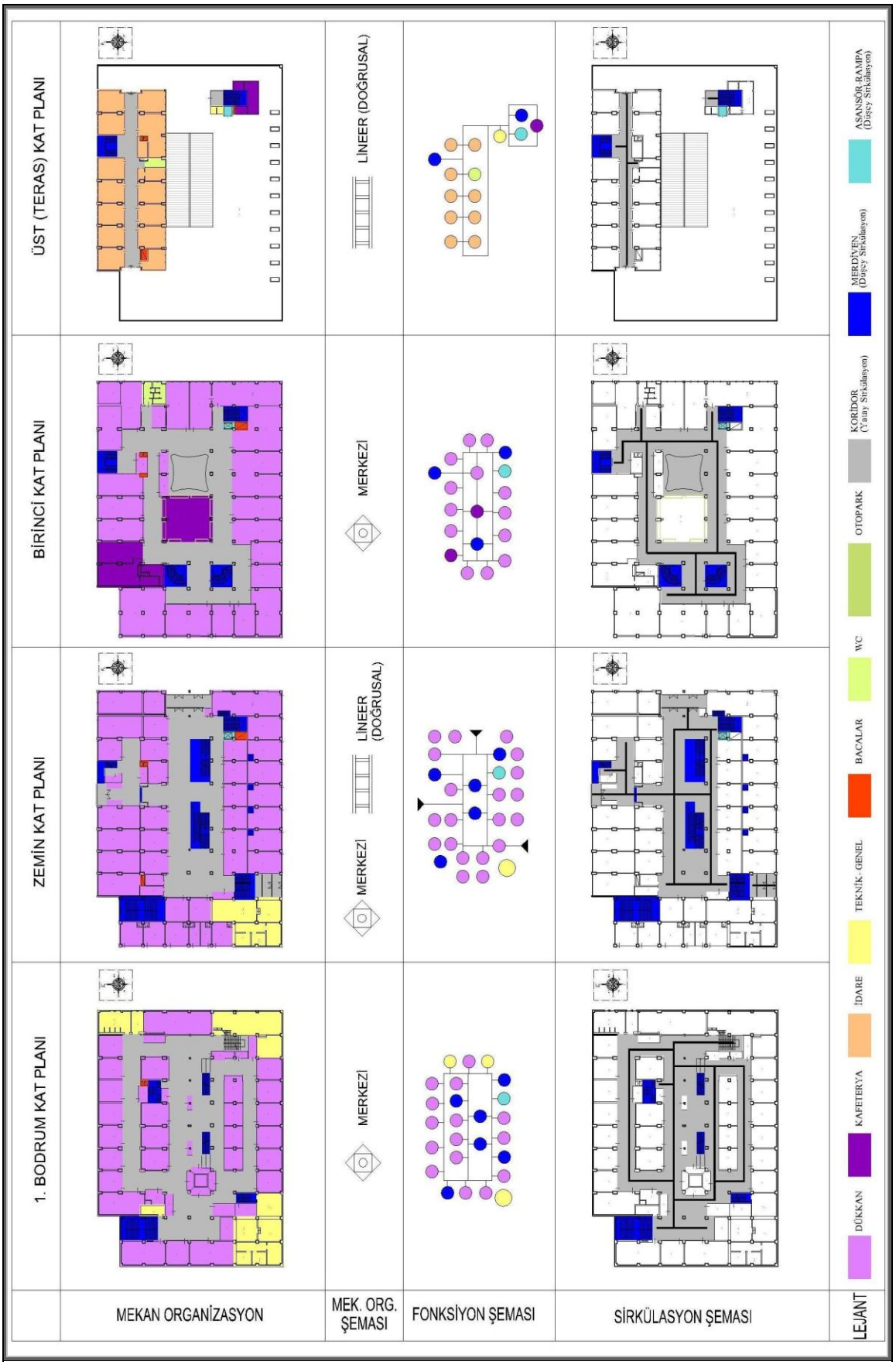
"Uluslararası Üslup" diye adlandırılan mimari üslubunun bir temsilcisi olan yapı, prizmatik kütlesi ile dikkat çeker. Modern Çarşı, alt kısımda yatay etki veren dört katın üstüne dikey diğer bir kütlenin yerleştirilmesiyle oluşmuştur. Alt kütlede yatay pencere düzeni varken üst katta grid cephe düzeni dikkat çekmektedir. İç avlulu plan şemasıyla yapı uzun yıllar fonksiyonunu aktif bir şekilde yerine getirmiştir. (Anonim, 2011-b).Modern çarşı, cephe biçimlenişi olarak analiz edildiğinde binanın yapıldığı Rasyonel-Uluslar arası döneme ait olan Alüminyum doğrama , büyük cam yüzeylerin kullanımı özelliklerini de taşırken aynı zamanda II. Ulusal Mimarlık dönemi ne ait olan mimari oranın biçimselliği ve cephede taş malzeme kullanımı özelliklerini de taşımaktadır.

Binanın yangın nedeniyle yıkılarak mevcutta yok olmasından dolayı mekânsal birim (dükkân) analizi yapılamamıştır. Ancak elde edilen projelerdeki plan ve görünüşlerden anlaşıldığı üzere dükkânların plan şemalarının düzgün dikdörtgen formda oldukları görülmektedir. Zemin katta binayı çevreleyen dükkânların dış mekânla bağlantısı geniş vitrinlerle direk sağlanırken iç mekandaki dükkanların bağlantısı koridora açılacak şekilde içe dönük olarak tasarlandığı görülmektedir.

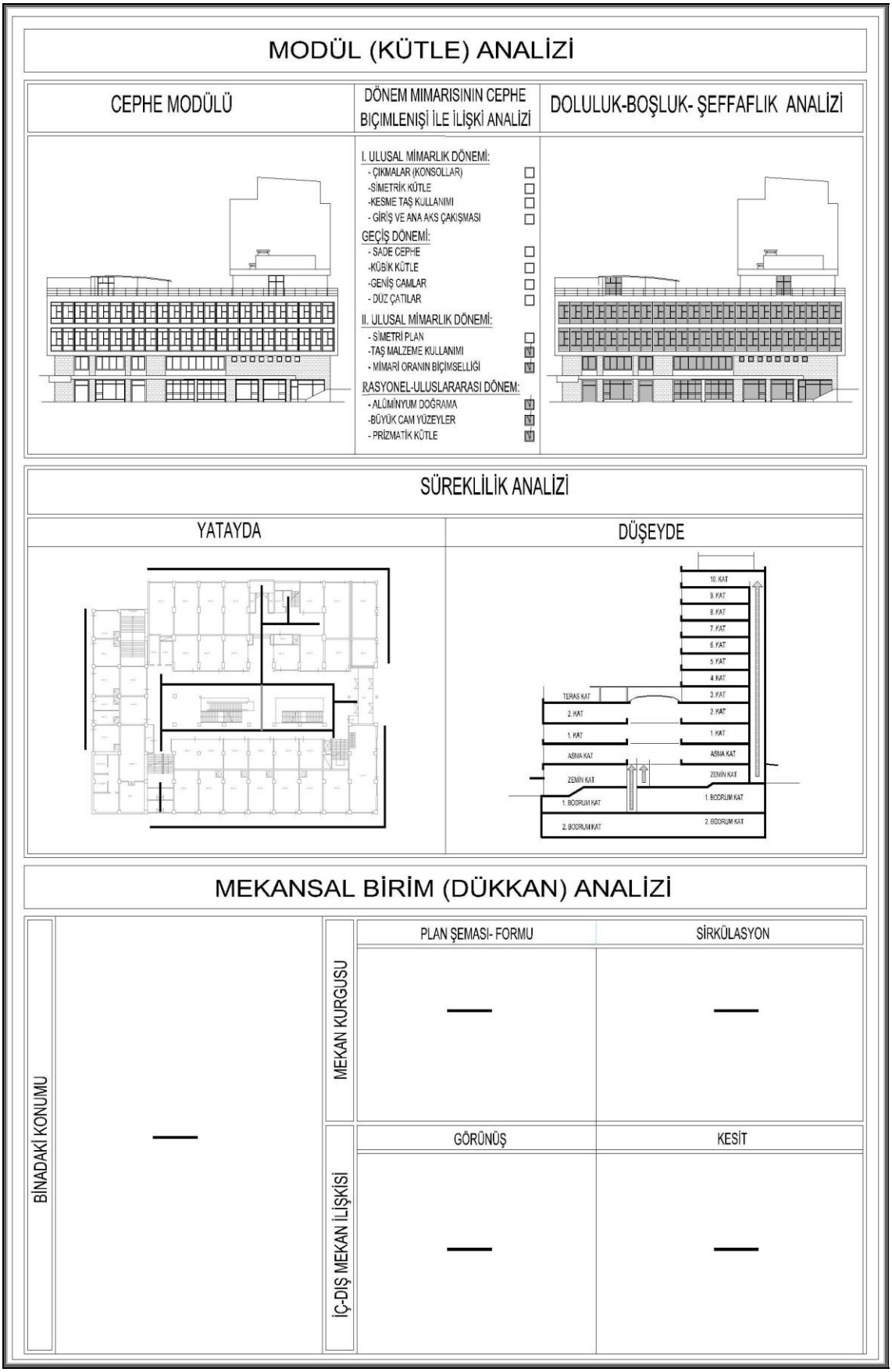
Çizelge 5.4.a Modern Çarşı genel yerleşim analiz çizelgesi

Çizelge 5.4.b Modern Çarşı mekân organizasyon- fonksiyon analiz çizelgesi

Çizelge 5.4.c Modern Çarşı cephe ve üçüncü boyutta analiz çizelgesi

5.2.5. Anafartalar Çarşısı (1967)

Anafartalar Çarşısı, 1960'lı yıllara gelindiğinde Ankara İmar ve Emlak İşletmesi T.A.Ş tarafından açılan bir yarışma sonucu, Ferzan Baydar, Affan Kırımlı, Tayfur Şahbaz'ın projeleriyle elde edilen bir binadır. Diğer yandan Ankara'nın ilk yürüyen merdivenli süpermarketine (Gima) ev sahipliği yapmış olması ve günümüz Alışveriş merkezlerinin ilk mihenk taşı olması sebebiyle de tarihi öneme sahip bir binadır (Anonim,2009).

Dörtgen prizma formu ile çok katlı çarşı olan Anafartalar Çarşısına Arazi eğiminden dolayı farklı iki kottan girildiği, çok katlı bu çarşıda üst katlara müşterilerin kolay ulaşması için yürüyen merdiven ve asansörlerin bulunduğu görülmektedir. Bu çarşıda mefruşatçı, hediyelik eşya, saatçi, kuyumcu vb. işlevli dükkânlar ve mağaza bulunmaktadır (Konur,1997).

-Genel Yerleşim Analizi (Çizelge 5.5.a): Anafartalar çarşısı, Anafartalar Caddesi ve Alsancak Sokağa paralel bir şekilde konumlanmaktadır. Bina yönelimi bu cadde ve sokağa açılmakta ve doğu-batı doğrultusunda boyuna olarak biçimlenmektedir.2 bodrum+zemin+3 kattan oluşan binanın batı cephesinde bir otopark girişi mevcuttur. Arsa eğiminden dolayı farklı kottan girişlere sahip olan bu binanın birbirini simetriği olan kuzeyinde 2, güneyinde 2 ana girişi bulunmaktadır.

-Mekân Organizasyonu Analizi (Çizelge 5.5.b): Dikdörtgen formdaki binanın güney ve kuzeyinde yer alan birbirinin simetriği olan 2 şer ana girişinden binaya girilmektedir. Zemin kattaki girişlerden binaya girdiğimizde merdiven ve asansörler karşılıklı konumlanırken merdivenin karşısında tek taraflı dükkânlar sıralanmaktadır. Bina girişlerinin ortasında kalan dükkânların girişleri cadde ve sokaktan sağlanmaktadır. Üst katlara çıktığımızda ise dükkânların doğu-batı doğrultusunda lineer bir biçimde dizildiği görülmektedir. Orta aksında ise binanın doğu ve batı ucunda sirkülasyon çekirdekleri ve ıslak hacimler konumlanmaktadır. Bu çekirdekler arasında ise sırt sırta yine lineer bir şekilde dizilmiş dükkânlar yer almaktadır.

Sirkülasyon sistemi Ankara'nın yürüyen merdivenli binası olan Anafartalar çarşısında günümüzde de katlar arası ulaşım öncelikli olarak bu yürüyen merdiven ve asansörler kullanılmaktadır. Asansörler arkasında bulunan kat merdivenleri ile de düşeyde katlara ulaşım sağlanmaktadır. Ana girişleri karşılayan yatay dolaşım alanları

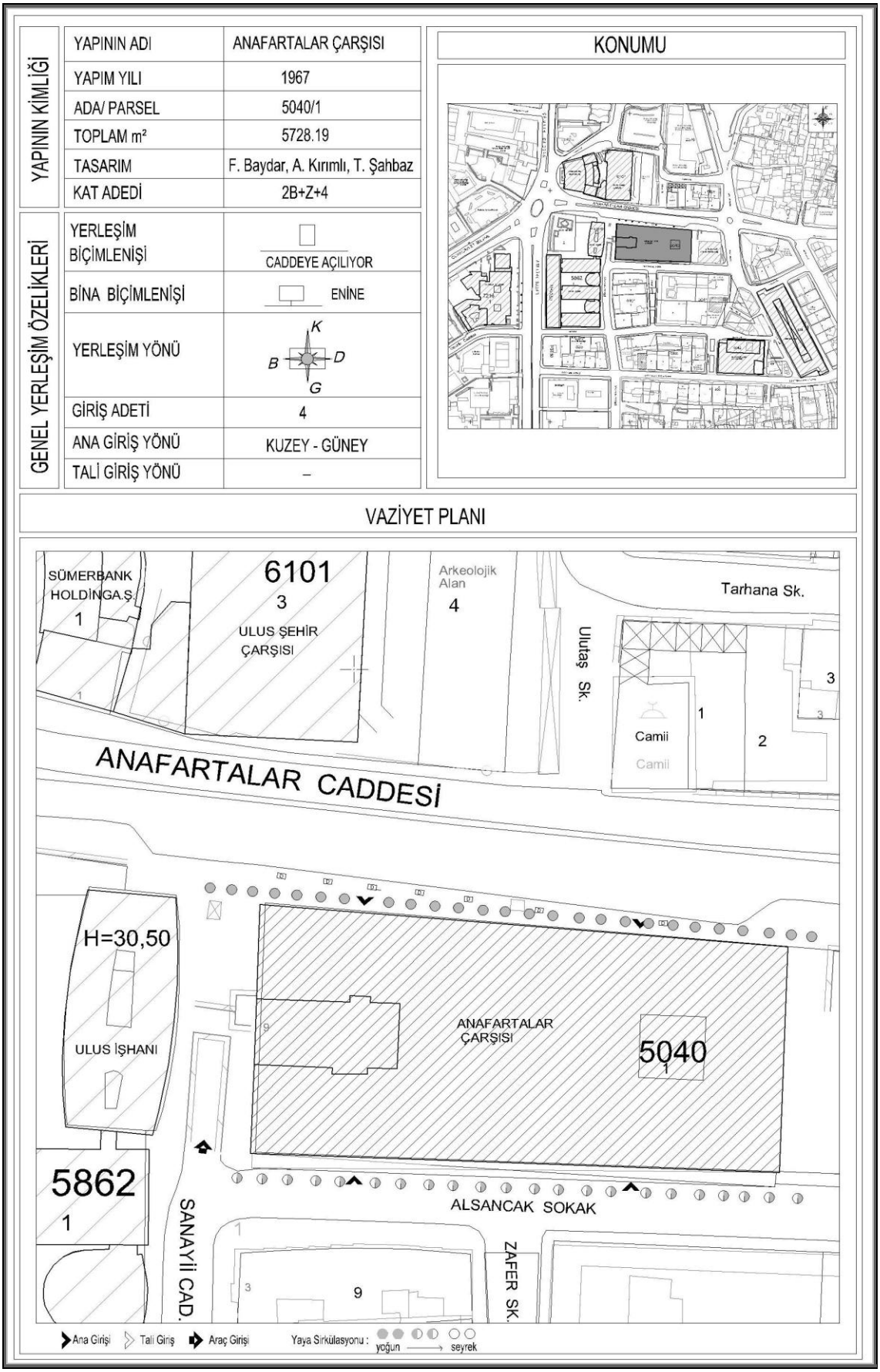
ile bu düşey sirkülasyonlara ulaşılmaktadır. Üst katlarda ise binanın doğu batısında yer alan bu düşey sirkülasyonlar karşılıklı ve lineer bir şekilde dizilmiş dükkanların önündeki geniş koridorlarla birbirine bağlanmaktadır. Ayrıca binanın doğusunda cephenin dışında yer alan bir yangın merdiveni de mevcuttur.

-Cephe ve Üçüncü Boyut Analizi (Çizelge 5.5.c): Cephe modülünü incelediğimizde özellikle doğu batı aksına yerleşen dükkânlardan kaynaklanan bir şeffaflık söz konusudur. Zemin katlarda da cadde ve sokağa açılan dükkânların dış mekânla irtibatı direk sağlanmaktadır. Üst katlarda ise dış cepheye doğru dizilmiş dükkânların gün ışığından yararlanmaları için dikdörtgen modülde pencereler mevcuttur. Ama bu pencerelerin çoğu dükkânların ticari işlevlerine göre önüne dolaplar ya da raflar getirilerek iç mekâna dönük kapalı olarak kullanılmaktadır. Doğu ile batı cephelerine baktığımızda ise yatay sirkülasyonun yeterince aydınlanması için cephede büyük çerçeveli pencereler yer almaktadır. Bina çevresinde dış mekanla direk bağlantısı bulunan dükkanlar sayesinde sirkülasyon olarak yatay bir süreklilik mevcutken, bina içerisinde dükkanlar arasında kalan koridorlarla da bir süreklilik mevcuttur. Düşeyde ise binanın doğu ve batısında yer alan çekirdeklerle süreklilik sağlanmıştır.

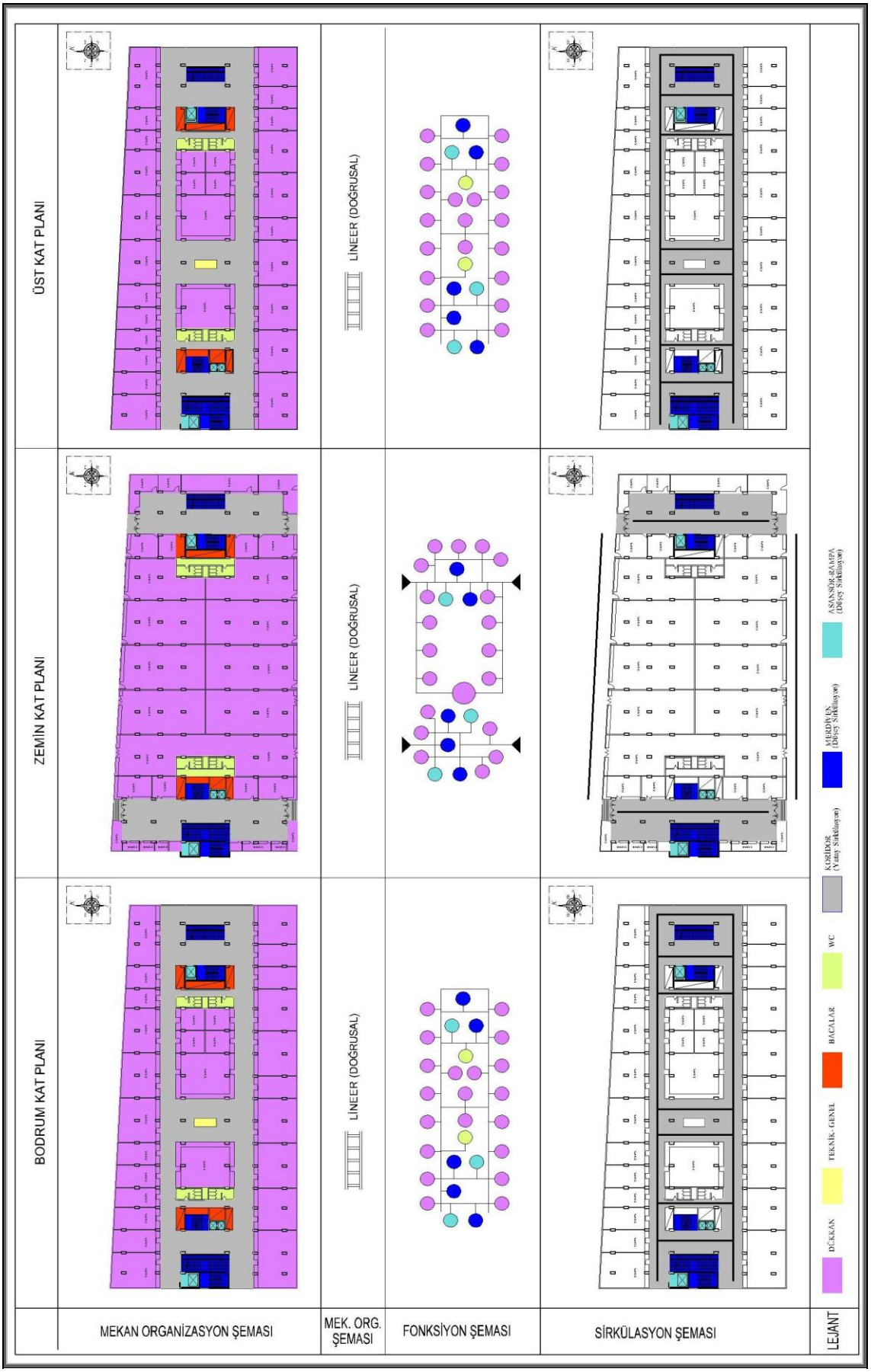
Anafartalar Çarşısı, cephe biçimlenişinde yapıldığı Rasyonel-Uluslar arası Döneme ait prizmatik kütle özelliği, alüminyum doğrama ve büyük cam yüzeylerin kullanımı gibi mimari özelikleri taşırken Mies Vander Rohe'ın tarzını yansıtan sade kübik yapıları ile o dönem için yeni olan giydirme cephe malzemesi ve tasarım anlayışını yansıtmaktadır.

Mekânsal birim (dükkân) analizi için zemin katta Anafartalar Caddesi ve Alsancak Sokaktan girişleri bulunan dükkanlar seçilirken, Üst katta ise dış cepheye ve koridora bakan dükkânlar seçilmiştir. Bu dükkânların binadaki konumları belirlenerek mekân kurgusu ve iç-dış mekân ilişkileri analiz edilmiştir. Dükkânları incelediğimizde düzgün formda olup zemin ve üst katta orta aks da yer alan dükkânın satış tezgâhlarının yerleşiminden kaynaklanan serbest dolaşıma sahipken, üst katta ise dışa bakan dükkânda lineer bir dolaşımın olduğu görülmektedir. Dükkânların cephesinde yer alan geniş vitrinlerle ise gerek dış mekân gerek koridor arasında şeffaflık sağlanmıştır Dükkânların grafik elemanları ise genelde vitrinlerin üstüne gelecek şekilde konumlanan tabelalardan oluşmaktadır.

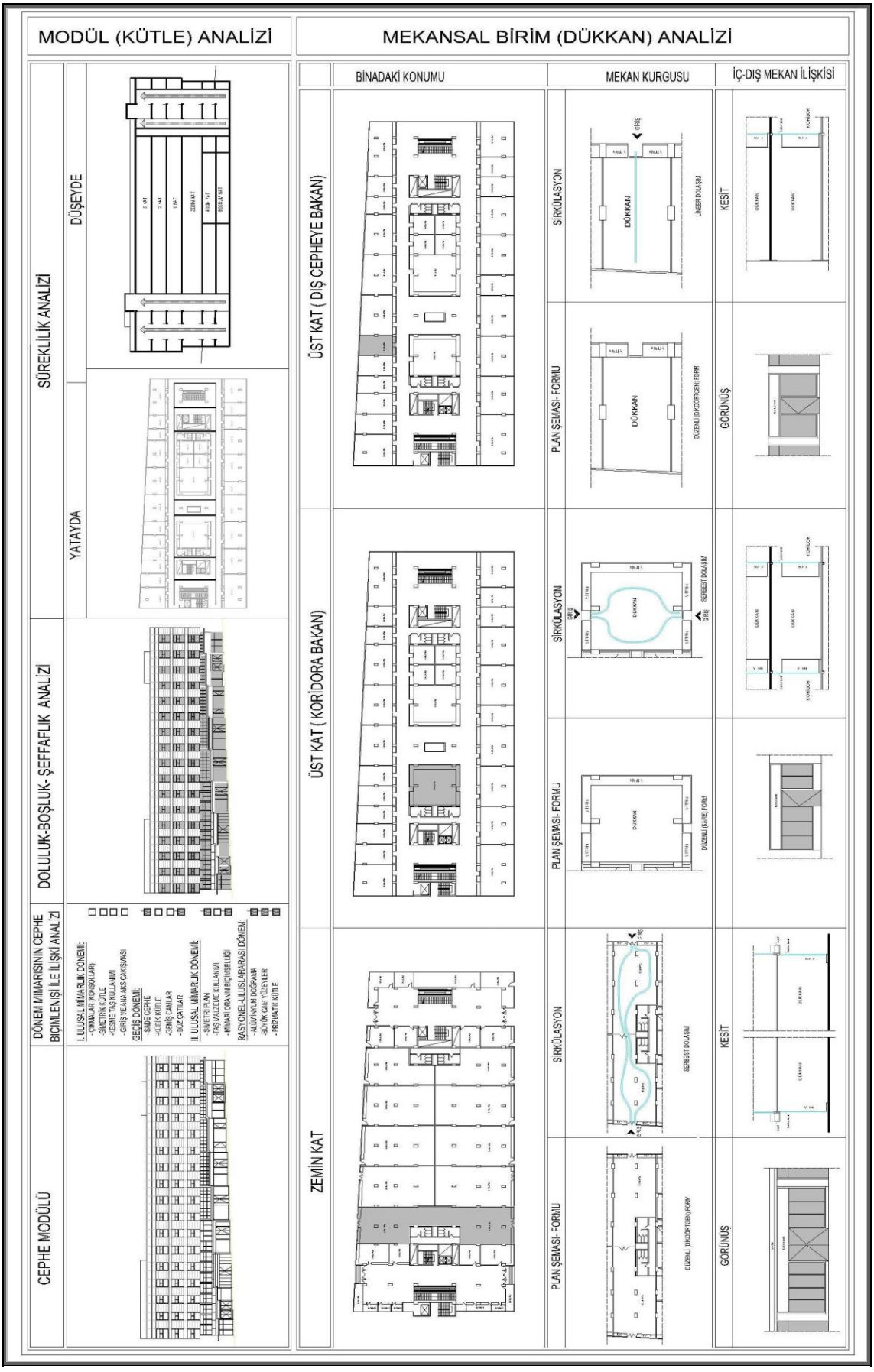
Çizelge 5.5.a Anafartalar Çarşısı genel yerleşim analiz çizelgesi

Çizelge 5.5.b Anafartalar Çarşısı mekân organizasyon- fonksiyon analiz çizelgesi

Çizelge 5.5.c Anafartalar Çarşısı cephe ve üçüncü boyutta analiz çizelgesi

5.2.6. 100. Yıl Çarşısı (1967)

1967 yılında Ulus Meydanının en kıymetli yerini değerlendirecek ve Özel İdareye gelir kaynağı sağlayacak bir şehir çarşısı ve büro binası inşa edilmesine karar verilmiştir. Bunun üzerine Ankara Valiliği tarafından açılan yarışmada Semra Dikel ve Orhan Dikel'in projeleri birinci seçilmiş ve Ulus Meydanı'nda Atatürk Bulvarı ile Cumhuriyet Bulvarı'nın köşesinde yapı inşa edilmiştir (Ölçer, 1968) .

Bina parçalanmış kütlelerin fonksiyon ve arsa sınırlarına göre bir araya gelerek 1960'ların değişen mimarlık yaklaşımının temsilcisi olduğu görülmektedir. Arsa üzerinde alçak bloklarla her iki caddeye sınır çizerken yüksek bloğu geri çekilmesi duyarlı bir yaklaşım sergilemektedir. Ayrıca orijinal tasarımında zemin katta açıklıklarla Ulus Meydanı'nın karakterini güçlendirecek şekilde tasarlanmış kamusal bir ortak kullanım alanları varken daha sonra bu açıklıklar kapatılmıştır. Bulunduğu bölgenin tarihsel, güncel karakterini temsil etmesi, dönemin mimarlık özelliklerini yansıtmasından dolayı örneklem olarak seçilen ticaret binalarındandır (Anonim, 2009).

-Genel Yerleşim Analizi (Çizelge 5.6.a): 100.yıl Çarşısı, Atatürk Bulvarı ve Cumhuriyet Bulvarı'nın köşesinde yer almaktadır. Binanın yönelimi bu caddelere açılmakta ve doğu-batı doğrultusunda kümesel olarak biçimlenmektedir. Binanın güneybatı yönünde ofis bloğu yer alırken kuzeyde çarşı bloğu yer almaktadır. Atatürk Bulvarı yönünde, binanın ana girişleri; Cumhuriyet Bulvarı yönünde ise tali girişleri yer almaktadır. Bodrum katta yer alan otopark girişi ise binanın güneybatı yönündeki İnebolu Caddesinden sağlanmaktadır.

-Mekân Organizasyonu Analizi (Çizelge 5.6.b): 100.yıl Çarşısı kuzey-güney doğrultusunda 2 katlı çarşı bloğundan ve binanın güneybatısında yer alan yüksek katlı ofis bloğundan oluşmaktadır. Çarşı bloğunun zemin katında ticaret yoğunluğu fazla ise de üst katlarda da ticaret yoğunluğu mevcuttur. Ayrıca binanın güneyinde girişi Atatürk Bulvarı yönünden olan bir markette bulunmaktadır. Çarşı bloğunun ana girişi Atatürk Bulvarından sağlanırken binanın bodrum katlarına Cumhuriyet Caddesi seviyesinden bağlanılmaktadır. Yine çarşının diğer girişi, sinema girişi ve üst bahçeye çıkış Cumhuriyet Caddesi yönündendir. Günümüzde düğün salonu, lokanta ve pastane gibi mekânların dış mekânla bağlantısı direk sağlanmıştır. Ofis bloğuna (bugünkü İl Özel İdare İl Genel Meclisi) çarşı bloğunun güneybatısında yer alan merdiven ve asansörlerle

ulaşılmaktadır. Çarşı bloğunda yer alan dükkânlar arasında mekan organizasyonu olarak merkezi ve lineer bir dizilim mevcuttur.

-Sirkülasyon sistemi: Arazideki kot farklılıklarından dolayı girişler farklı kotlardan sağlanmıştır. Çarşı bloğuna ulaşım Atatürk Bulvarı tarafında yer alan yatay sirkülasyonla sağlanmaktadır. Yayaların bu yönden çarşı içine alınması ticari bakımdan önemlidir. Kütle içerisine girdiğimizde ise üst ve alt katlara ulaşımı sağlayan girişlerde bulunan yürüyen merdivenler yer almaktadır. Zemin katta binanın batısında yer alan pastane ve kafeteryalara ulaşmamızı sağlayan kütlenin kuzeyinde yer alan ikinci bir merdiven yer almaktadır. Binanın içersinde merkezi ve lineer yerleşen dükkanlar arasında kalan koridorlarla yatay sirkülasyon sağlanırken bu dizilimlere uygun serbest bir dolaşım mevcuttur.

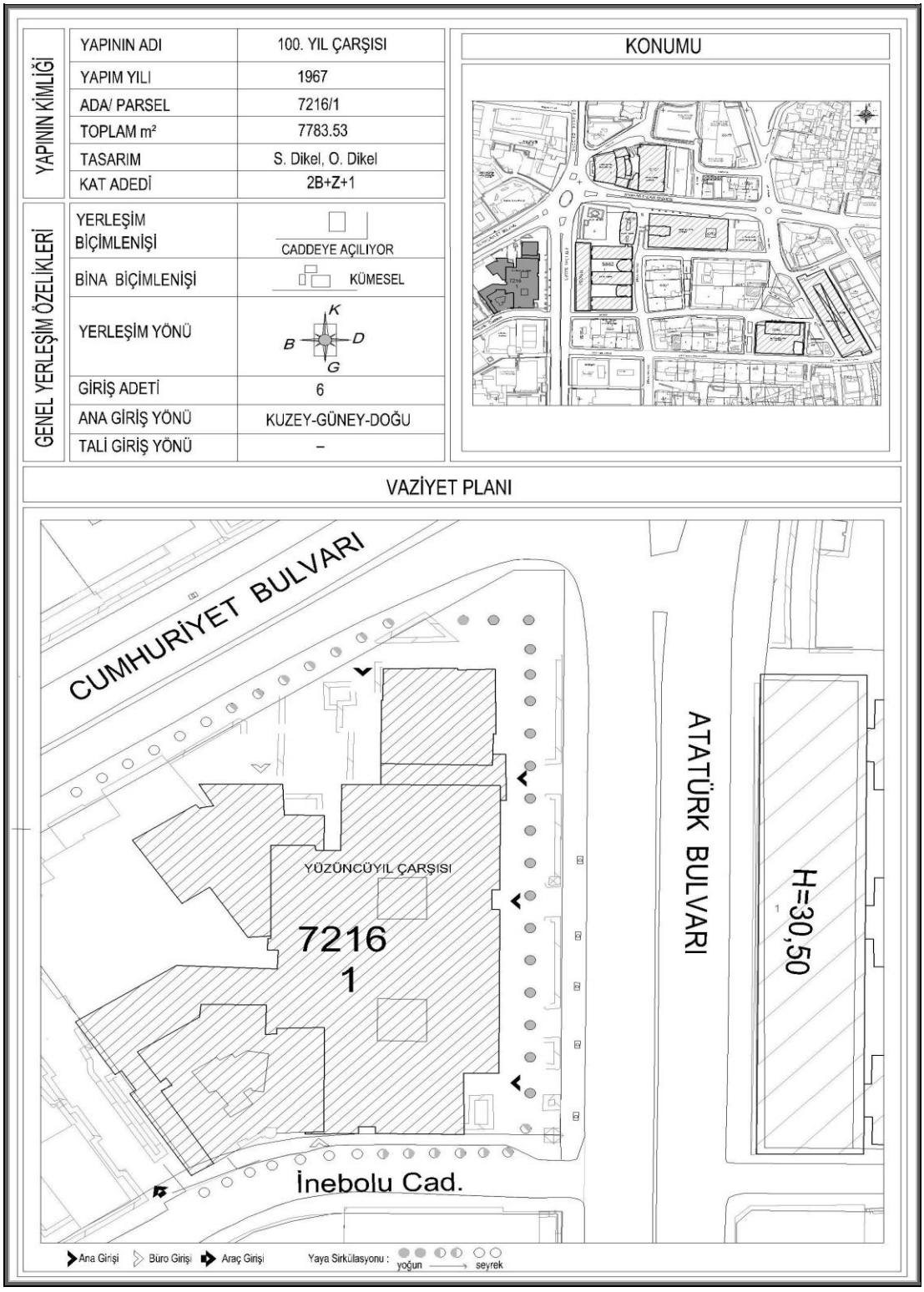
-Cephe ve Üçüncü Boyut Analizi (Çizelge 5.6.c): Cephe modülü olarak incelediğimizde çarşı fonksiyonunu üstlenen kütlenin zemin+1 katta yayıldığı görülürken, kuzeybatı yönünde yer alan ofis bloğunun ise yükseldiği görülmektedir. Çarşı bloğunda zemin katta dükkânlar dışarı dönük kurgulanırken kütlenin içerisine girildiğinde ise dükkânların içe dönük olarak kurgulandığı görülmektedir. Çarşı bloğunda yer alan dükkânların geniş vitrinleri sayesinde iç ve dış mekân arası şeffaflık sağlanmaktadır. Ofis bloğunda ise kütlede yer alan dikdörtgen modülünde ki pencerelerle şeffaflık sağlanmıştır. Kütledeki süreklilikleri incelediğimizde çarşı bloğu çevresinde dükkânlara ve kütleye ulaşımımıza yardımcı olan yatay bir süreklilik mevcuttur. Düşeydeki süreklilik ise çarşı bloğundan merdiven ve yürüyen merdivenlerle sağlanırken ofis bloğunda asansör ve merdivenlerle sağlanmıştır.

100.yıl Çarşısı, cephe biçimlenişi olarak analiz edildiğinde Rasyonel-Uluslar arası mimari döneme ait olan alüminyum doğrama kullanımı, büyük cam yüzeylerin varlığı gibi mimari özellikleri taşırken kendinden önceki dönemlere ait olan sade cephe anlayışı, düz çatılar ve mimari oranın biçimselliği gibi özellikleri de taşımaktadır.

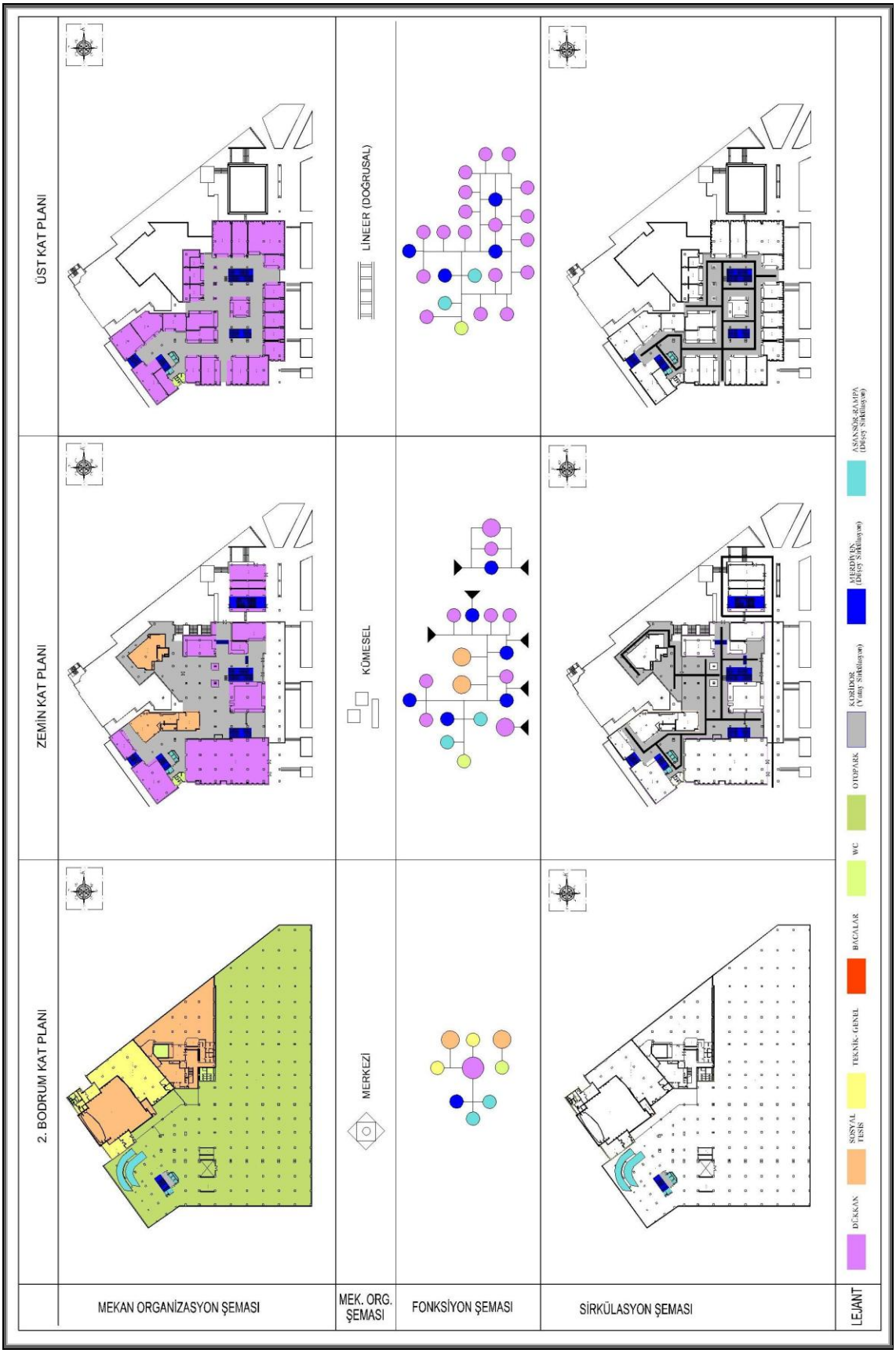
Kütlenin kuzeyinde yer alan tek katlı bloktan bir, çarşı bloğunun zemin ve birinci katlarından da birer tane dükkân seçilerek mekânsal birim (dükkân) analizi yapılmıştır. Bu dükkânların binadaki konumları belirlenerek mekân kurgusu ve iç-dış mekân ilişkileri analiz edilmiştir. Dükkânları incelediğimizde düzgün formda ve satış tezgâhlarının yerleşiminden kaynaklanan serbest dolaşımı olduğu görülmektedir. Dükkânlarda yer alan geniş vitrinlerle, avlu ve koridorlar arasında oluşturulan şeffaflıkla, iç-dış mekân kurgusu rahatlıkla sağlanmıştır. Bu dükkânlardan bağımsız olarak kuzeyde yer alan blok da seçilen dükkânın kendi bünyesindeki merdivenle

bodrum katındaki satış bölümü arasında bağlantı sağlanmıştır. Üst katta seçilen dükkânın dış mekânla ilişkisi koridora açılarak, zemin kattaki diğer iki dükkânın ise dış mekânla ilişkisi bulvara açılarak sağlanmaktadır.

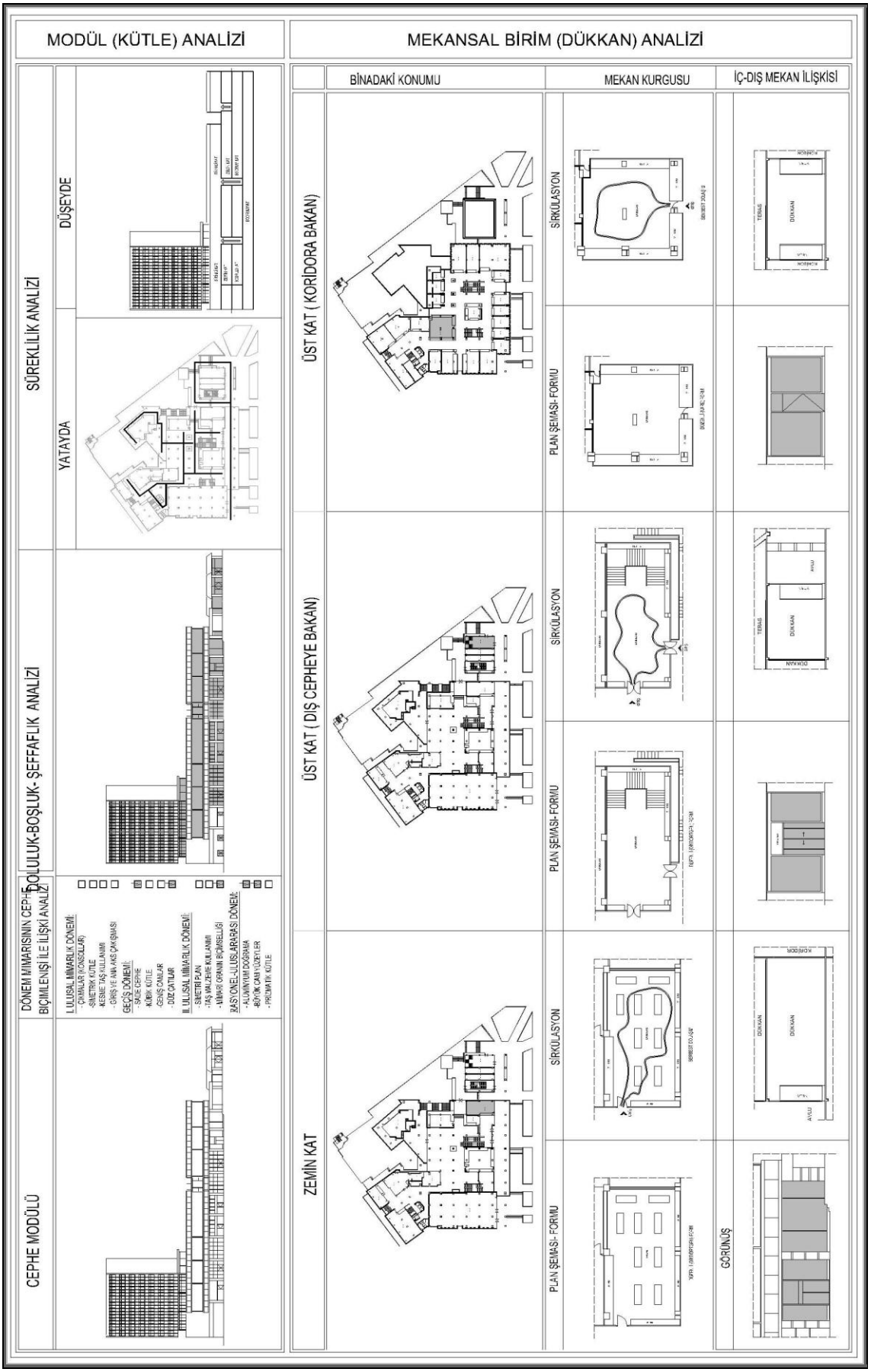
Çizelge 5.6.a 100. Yıl Çarşısı genel yerleşim analiz çizelgesi

Çizelge 5.6.b 100. Yıl Çarşısı mekân organizasyon- fonksiyon analiz çizelgesi

Çizelge 5.6.c 100. Yıl Çarşısı cephe ve üçüncü boyutta analiz çizelgesi

5.2.7. Ulus Şehir Çarşısı (Yeni)

Tarihte Ulus'un bulunduğu alanda bir Roma Şehrinin var olduğu bilinmektedir. 1998 yılında Sümerbank binasının yanına inşa edilen Ulus Şehir Çarşısı kazıları esnasında Roma dönemine ait eserlere rastlanmıştır. İnşaat faaliyeti Koruma Kurulu tarafından ortaya çıkan eserlerin koruma altına alınması amacıyla uzun süre durdurulmuş ve daha sonra inşaatına devam edilmiştir (Anonim, 2005).

Ulus Şehir Çarşısının yanındaki parselde bulunan eserler Roma dönemi 'odeon'u olduğundan ve üstünün hemen örtülememesinden dolayı Sit alanı ilan edilip kamulaştırılmıştır. Roma Dönemi tiyatrosunun da muhtemelen bu bölgede olduğu bilinmektedir (Tunçer, 2005). Yaklaşık 7.60 m genişliğinde ve kazılan kısmıyla yaklaşık 50 m. uzunluğunda olan bu alan genel yerleşim planlarında arkeolojik alan olarak da görülmektedir.

-Genel Yerleşim Analizi (Çizelge 5.7.a): Ulus Şehir Çarşısı, Anafartalar caddesi üzerinde Sümerbank binasının doğusunda yer almaktadır. Binanın yönelimi Anafartalar caddesine açılmakta ve kuzey-güney doğrultusunda boyuna olarak biçimlenmektedir. Bina 4 bodrum+zemin+5 kattan oluşurken mağaza girişleri güney ve doğu yönünde, otopark girişi ise kuzeybatı yönünde yer almaktadır.

-Mekân Organizasyonu Analizi (Çizelge 5.7.b): Anafartalar caddesine doğru yönelimi olan binanın bu cadde tarafında yüksek kolonlarla vurgulanan ana girişi güney yöndedir. Binanın son 2 bodrum katı otopark olarak kullanılmakta ve otoparka girişi Çam Sokak tarafından sağlanmaktadır. Yine bodrum katta güney yönünden yürüyen merdivenlerle aşağı inilerek ulaşılan bir Süpermarket (Kiler) yer almaktadır. Binanın güneydoğu ve kuzeydoğu yönünde dışarıdan merdivenlerle ulaşılan doğu aksı üzerinde bir tali girişi mevcuttur. Bu doğu cephesinde zemin+1 kattaki dükkân cepheleri dış mekâna açılmaktadır. İç mekânda özellikle Mağazaların yönelimi kuzey-güney doğrultuda lineer bir şekilde biçimlenmektedir. Günümüzde genellikle zemin +2 kat'ın yoğun olarak kullanıldığı binada üst katlarda yoğunluk azalmakta ve binanın en üst katında da binanın yönetim kısmı yer almaktadır. Binanın bünyesinde tuhafiye, giyim, elektronik… vb. ağırlıklı satış yapan ticari birimler yer almaktadır.

Sirkülasyon sistemi: Binada bulunan mekanlara ulaşım iç ve dış mekanda yer alan düşey ve yatay sirkülasyonlarla sağlanmaktadır. Market bölümüne dışarıdan güney cepheden yürüyen merdivenle ulaşılırken market içerisinde yatayda satış raflarına göre

gridal bir dolaşım bulunmaktadır. Mağazaların bulunduğu bölümlere ulaşmak için yine güneyden orta aksın sağ ve solunda yer alan merdivenlerle ulaşılan giriş holünden ulaşılmaktadır. Ayrıca doğu yönünde dış mekânla ilişkili mağazalara da güneydoğu ve kuzey doğuda bulunan merdivenlerle ulaşılırken yatayda ise teras görünümündeki dolaşım alanı ile sağlanmaktadır. Binanın içerisine girdiğimizde ise güney cephesinde girişi karşılayan galerinin batısında yer alan üst katlara ulaşımı sağlayan yürüyen ve normal merdiven bulunmaktadır. Zemin katta galeri etrafına dizilmiş sağlı sollu dükkanlar önünde serbest dolaşıma sahip dükkanlar varken üst katlara geldiğimizde galeri boşluğu etrafındaki koridorlarla yatay sirkülasyon sağlanmaktadır. Ayrıca üst katlara ulaşım binanın kuzeyinde bulunan dairesel merdiven ve merdivenin yanımdaki batı yönündeki koridorda bulunan asansörlerle sağlanmaktadır. Binanın kuzeybatı köşesinde yine bir merdiven ve asansörde katlar arası düşey sirkülasyonu sağlamaktadır. Bu merdiven ve asansörlerle otoparklara da ulaşılmaktadır.

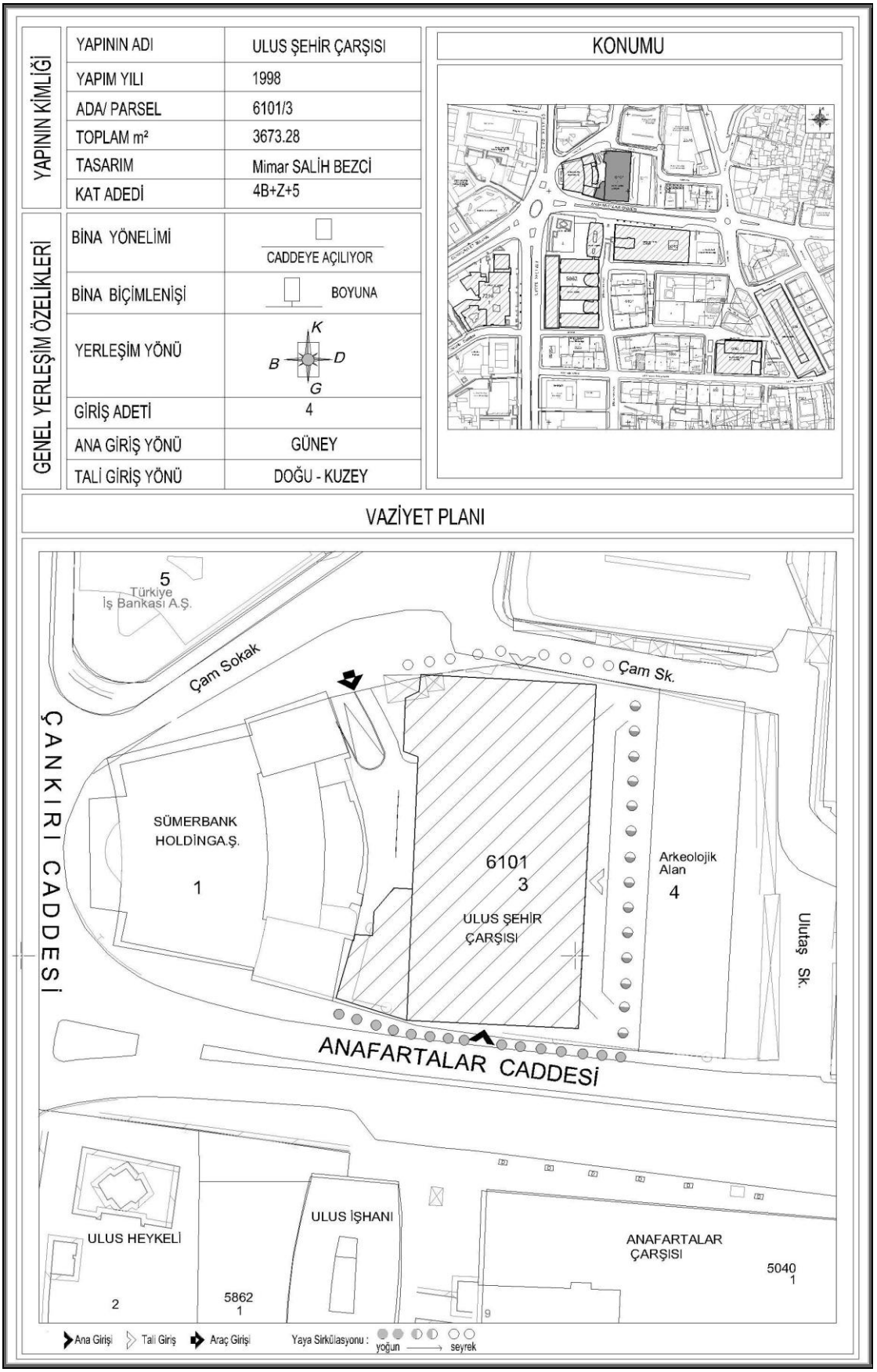
-Cephe ve Üçüncü Boyutta Analizi (Çizelge 5.7.c): Binaya modül olarak baktığımızda Anafartalar Caddesi üzerinde bulunan yüksek kolonlarla ana girişin vurgulandığı cephe dikkatimizi ilk çeken unsurdur. Bina çevresinde özellikle güney ve doğu yönlerindeki zemin ve 1.kattaki bina dışına açılan dükkânlara ulaşımı sağlayan merdivenler bulunmaktadır. Binanın cephelerinin çoğunlukla kaplama malzemesi oluşturulduğu ve binadaki mağazaların genelde içe dönük olduğu görülmektedir. Ancak doğu cephesinde zemin ve 1. katta baktığımızda dış cepheye açılan mağazalardan dolayı dükkân vitrinleri şeffaflık sağlamaktadır. Aynı şekilde güney cephe girişinde ve çatı katında galerileri aydınlatmak için şeffaflıklar mevcuttur.

Batı cephesi tamamen kaplama malzemesi ile kaplı iken kuzey cephesinde merdivenin ışık alması için dikdörtgen modüldeki pencerelerle şeffaflık sağlanmıştır. Bina çevresinde yaya sirkülasyonu özellikle Anafartalar Caddesi üzerinde ve doğu cephesindeki avluda yoğunlaşmıştır. Bina içerisinde lineer dizilmiş dükkânlar arasında kalan koridorlar ve galeri ile yatayda süreklilik sağlanmıştır. Bina içerisinde düşeyde sürekliliği ise zemin kattan en üst kata kadar ulaşan, girişte bulunan merdivenler, kuzey cephesinde yer alan merdiven ve bu merdivenin solunda bulunan asansörlerle sağlanmaktadır. Ayrıca ikinci ve birinci bodrum katta bulunan tek mekân özelliği taşıyan markette kendi içerisinde bulunan merdivenle düşeyde süreklilik sağlamıştır. Bu markette yatayda ise satış raflarından kaynaklanan gridal dolaşımı esas alan bir süreklilik yer almaktadır.

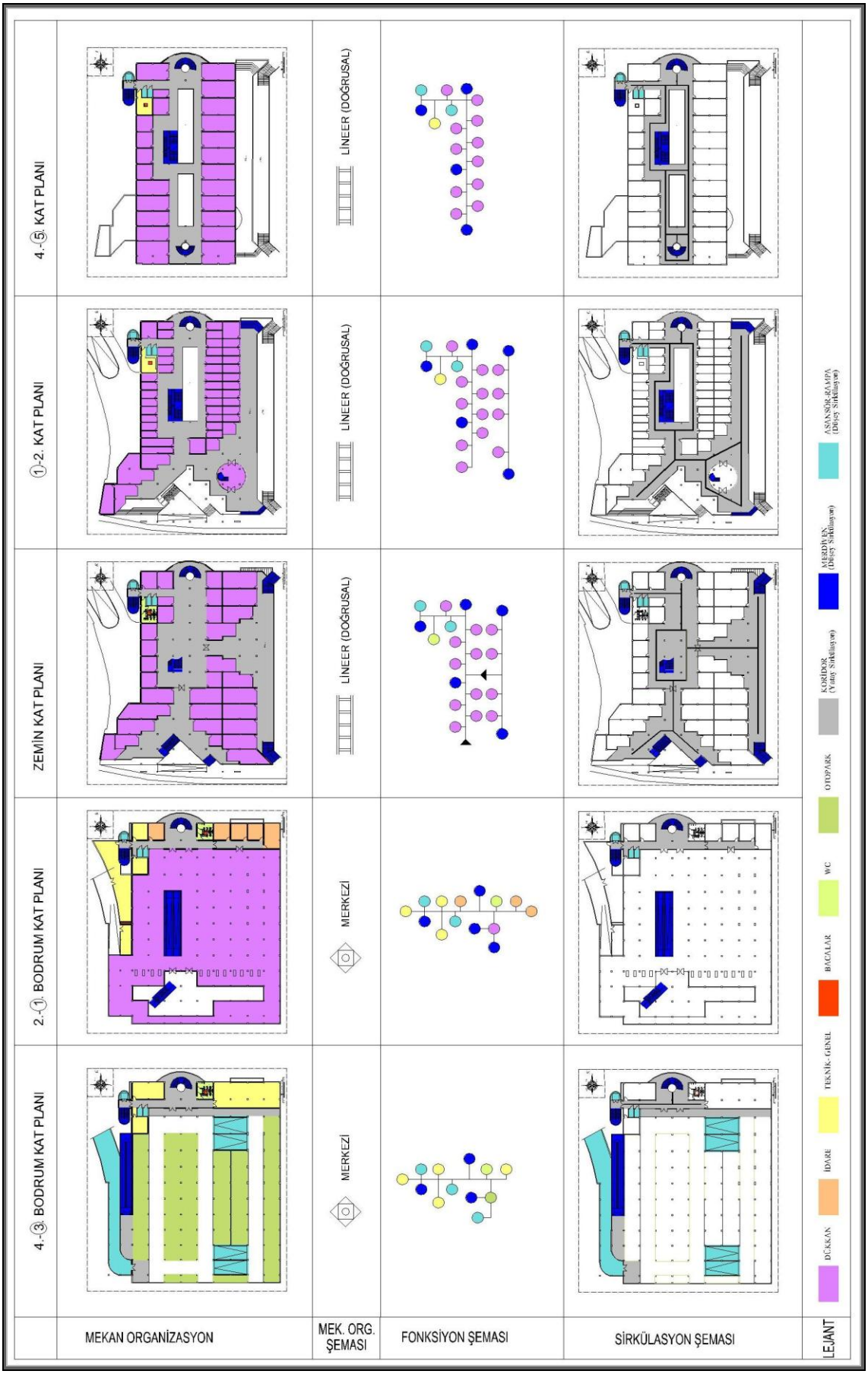
Ulus şehir çarşısı, cephe biçimlenişinde yapıldığı Rasyonel-Uluslararası döneme ait olan Alüminyum doğrama, büyük cam yüzeyler, prizmatik kütle gibi mimari özellikleri taşımaktadır. Ayrıca kendinden önceki dönemlere ait mimari orandaki biçimsellik ve sade cephe anlayışı özelliklerini de yansıtmaktadır.

Binanın doğu cephesinde zemin, birinci kat ve daha üst katta yer alan dükkânlar mekânsal birim (dükkân) analizi yapmak için seçilmiştir. Bu dükkânların binadaki konumları belirlenerek mekân kurgusu ve iç-dış mekân ilişkisi analiz edilmiştir. Binanın dışına bakan dükkânların çoğunda grafik elemanları olarak ya vitrinin üstüne gelecek şekilde tabela kullanılmıştır. Ayrıca bu dükkânların çoğunda vitrinlerinin üstünde kötü hava şartları ve güneşten korunma amaçlı kepenkleri mevcuttur Zemin katta seçilen dükkân plan şeması düzgün geometrili dikdörtgen formdadır. Dükkân içersinde satış raflarının yerleşiminden kaynaklanan lineer bir dolaşım mevcuttur. Dükkân vitrini sayesinde dış mekânla yani avlu kısmı ile bağlantı sağlanmıştır. Birinci katta seçilen dükkân da düzgün geometrili ve kare formdadır. Dükkan içerisinde sirkülasyon, satış tezgahlarından kaynaklanan serbest dolaşım şeklinde olmaktadır. Binanın terasa açılan 2 cephesi yer almaktadır. Bu cephelerden teras tarafından olandan dükkân girişi sağlanırken diğer cephe vitrin amaçlı kullanılmaktadır. Yine bu vitrinlerle dış mekân ilişkisi doğrudan sağlanmıştır. Üst katta ele aldığımız dükkânın ise plan şeması düzgün geometrili dikdörtgen formdadır. Bu dükkânda da satış raflarından kaynaklanan lineer bir dolaşım mevcuttur. Diğer dükkânlardan farklı olarak bu dükkânımızın dış cepheyle doğrudan bağlantısı bulunmamaktadır. Fakat mağazamızın dış mekânla ilişkisi dükkânlar önünde oluşan koridora açılarak sağlanmıştır. Yani birinci kattan sonra mağazaların geneli içe dönük olarak kurgulanmıştır.

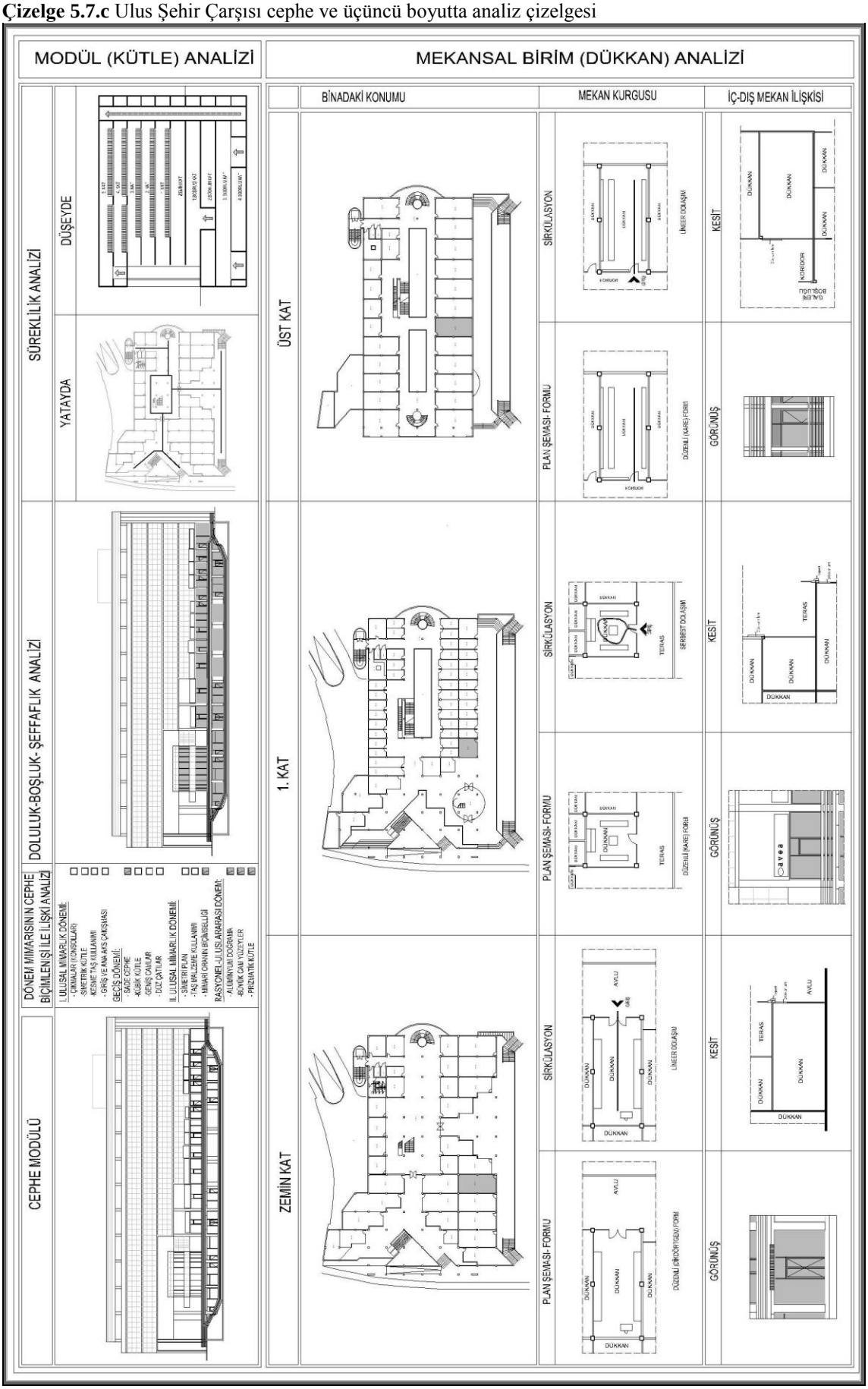
Çizelge 5.7.a Ulus Şehir Çarşısı genel yerleşim analiz çizelgesi

Çizelge 5.7.b Ulus Şehir Çarşısı mekân organizasyon- fonksiyon analiz çizelgesi

Çizelge 5.7.c Ulus Şehir Çarşısı cephe ve üçüncü boyutta analiz çizelgesi

5.3.Bulguların Değerlendirilmesi:

5.3.1. Genel Yerleşim Analiz Bulguları

Ulus bölgesinde seçilen 7 ticaret binasının (Sümerbank, Ankara Hali, Ulus İşhanı Çarşısı, Modern Çarşı, Anafartalar Çarşısı, 100. Yıl Çarşısı, Ulus Şehir Çarşısı) genel yerleşim analizleri Çizelge 1.a, 2.a, 3.a, 4.a, 5.a, 6.a, 7.a' da verilmektedir. Bu çizelgelerde seçilen binaların yapı kimliği, yerleşim alanı özellikleri, konumu, yönelimi vb. fiziksel özelliklerini, biçimlenişini, dış çevreyle (araç ve yaya yolu ile bağlantıları) ilişkisi ele alınarak analizler yapılmıştır.

Seçilen binaların genelde Ulus Heykeli etrafında konumlandığı görülmektedir. Binaların ana girişleri esas alındığında 3 binanın (Sümerbank, 100. yıl, Ulus Şehir Çarşısı) yönelimi caddeye olurken 4 binanın (Ankara Hali, Ulus İşhanı Çarşısı, Modern Çarşı, Anafartalar Çarşısı) yönelimi ise hem caddeye hem sokağa açılmıştır. Yine bina ana girişlerine göre 3 binanın (Sümerbank, Ulus İşhanı Çarşısı, 100. yıl) doğu-batı doğrultusunda, 3 binanın (Anafartalar Çarşısı, Modern Çarşı, Ulus Şehir Çarşısı) kuzey-güney doğrultusunda, Ankara Hal binasının ise kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda yerleşmiştir.

Binaların geneli form olarak araziye uygun şekilde konumlanmakta ve formları genellikle düzgün geometrilerle biçimlenmektedir. Çalışma alanında 3 binanın (Ankara Hali, Anafartalar Çarşısı, Ulus Şehir Çarşısı) boyuna, 2 binanın (Sümerbank, Modern Çarşı) enine, 2binanın (Ulus İşhanı Çarşısı, 100. yıl) ise kümesel olarak biçimlenmiştir.

Binaların ana girişlerinde genelde saçaklarla veya kolonlarla içeri çekme yöntemi uygulanarak vurgulanmıştır. Giriş holleri genel olarak dikdörtgen formdadır. Binaların etrafında yoğun yaya sirkülasyonu ile birlikte araç trafiği kendini hissettirmektedir. Bu alanı içindeki binalardan Ulus Şehir Çarşısı ve Ulus İşhanı Çarşısı'nın bünyesinde otopark mevcuttur. Ayrıca yıkılan Modern Çarşı'nın arsası günümüzde otopark olarak kullanılmaktadır.

5.3.2. Mekân Organizasyonu Analiz Bulguları

Ulus bölgesinde seçilen 7 ticaret binasında yapılan (Sümerbank, Ankara Hali, Ulus İşhanı Çarşısı, Modern Çarşı, Anafartalar Çarşısı, 100. Yıl Çarşısı, Ulus Şehir Çarşısı) mekân organizasyon analizleri Çizelge 1.b, 2.b, 3.b, 4.b, 5.b, 6.b, 7.b' de verilmektedir. Bu çizelgelerde seçilen binalara ait mekân organizasyonu, organizasyon şeması, fonksiyon ve sirkülasyon şeması değerlendirmeleri şematik olarak çizilerek analiz edilmiştir.

Plan formu olarak düzgün geometriye sahip olan binaların mekân organizasyonu, 4 binanın (Ulus Şehir Çarşısı, Anafartalar Çarşısı, Sümerbank, Anafartalar Çarşısı) lineer, 2 binanın (Ulus İşhanı Çarşısı, 100. Yıl Çarşısı) kümesel, Modern Çarşının ise lineer ve merkezi olarak biçimlenmiştir.

Binalarda fonksiyonlar ticaret, depolama, temizlik mekânları ve bürolar olarak sıralanmaktadır. Bodrum katlarında ise otopark, ısı merkezi ve teknik mekânlar vb. yer almaktadır. Binaların ticaret işlevli kullanım yoğunluğu sırasıyla zemin kat, bodrum kat ve birinci kat olarak sıralanabilmektedir. Seçilen binalardan 3 binanın (Anafartalar Çarşısı, Ulus Şehir Çarşısı, Ankara Hali) tamamında ticaret işlevli mekânlar varken diğer 4 binanın ise alçak bloklarında ticaret mekânları yükselen bloklarında bürolar yer almaktadır. İki ve daha üst katlarda dükkân bulunan binalarda üst katlara çıkıldıkça ticaret yoğunluğu giderek azalmakta hatta Ulus İşhanı Çarşısında ki gibi büro olarak da kullanılmaktadır. Ayrıca bu binalardan farklı olarak Ulus Şehir Çarşısının bodrum katında tek mekân özelliği bulunan bir süpermarket mevcuttur.

Sirkülasyon sistemi: Katlar arasındaki bağlantıyı sağlayan düşey sirkülasyonlar yürüyen merdivenler, Merdivenler ve asansörlerle sağlanırken yatayda ise düşey sirkülasyon çekirdeklerinden dağılan lineer bir dolaşım mevcuttur.

Sümerbank Genel Müdürlüğü binasının düşey sirkülasyonu alçak katlı blokta merdivenler ile sağlanırken yüksek katlı ofis bloğunda 2 adet asansör ve merdivenle sağlanmıştır. Ankara Hali ise tek katlı bir yapı olmasından dolayı zemin katında sadece yatay sirkülasyonu mevcuttur. Fakat kütlenin kenarına dizilen dükkanların iç mekanlarında asma kat ve bodrum katlarına ulaşmak için düşey sirkülasyon elemanı olan merdivenler bulunmaktadır. Seçilen diğer 5 binanın ise(Ulus İşhanı Çarşısı, Modern Çarşı, Anafartalar Çarşısı, 100. Yıl Çarşısı, Ulus Şehir çarşısı) düşey sirkülasyon elemanı olarak asansör ve kat merdivenleri dışında yürüyen merdivenlerde kullanılmaktadır.

5.3.3. Cephe ve Üçüncü Boyutta Analiz Bulguları:

Ulus bölgesinde seçilen 7 ticaret binasının (Sümerbank, Ankara Hali, Ulus İşhanı Çarşısı, Modern Çarşı, Anafartalar Çarşısı, 100. Yıl Çarşısı, Ulus Şehir Çarşısı) cephe ve üçüncü boyutta yapılan analizler Çizelge 1.c, 2.c, 3.c, 4.c, 5.c, 6.c, 7.c' de verilmektedir. Bu çizelgelerde seçilen binalarına ait cephe ve üçüncü boyutta modül (kütle) ve mekânsal birim (dükkân) analizi olarak iki kademede değerlendirilmiş ve şematik olarak çizilerek analiz edilmiştir.

Binaların çevresindeki yaya sirkülasyon yoğunluğu genellikle ana girişlerin bulunduğu yönlerde ve dış cepheye açılan mağazaların önünde fazladır. Buda bina çevresindeki sokak ve caddelerde de yaya yoğunluğunu sağlamıştır. Mekânın sürekliliğini yatay düzlemlerde koridorlardaki devamlılık, genişleme ve daralmalar, galeri vb. mekânlardaki yaya dolaşım akslarıyla sağlarken; düşey mekândaki süreklilik ise galeri boşlukları, asansör, merdivenler ve rampalarla sağlamaktadır. Yine cephede bulunan doluluk boşluklarla da süreklilik devam ederken şeffaflıklar da ortaya çıkmıştır.

Seçilen binaların cephe modüllerinin biçimlenişleri yapıldıkların dönem mimarisinin mimari özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Cumhuriyet sonrası 1970 li yıllara kadar yapımı tamamlanmış olan seçilmiş binaların genelinin prizmatik ve kübik kütle anlayışında olduğu görülmektedir. Cephe düzenlemelerinde yerel ve geleneksel malzemelerden daha çok modern malzemeler (cam, giydirme cephe elemanları, kaplamalar, beton vb.) kullanılmıştır.

Binaların mekânsal birim (dükkân) analizi yaparken bodrum, zemin, birinci veya üst katlardan ticari yoğunluğu fazla olan dükkânlar seçilerek analizleri yapılmıştır. Dükkânların öncelikli olarak binadaki konumları gösterilmiş daha sonra plan şeması, sirkülasyonları, planda kesit ve görünüşte iç-dış mekan ilişkileri incelenmiştir. Dükkânların genelde kütle formuna uygun bir şekilde plan şemalarına sahip olduğu ve dükkân içlerinde satış tezgâhlarına uygun lineer ya da serbest bir dolaşıma sahip oldukları görülmektedir. Seçilen binaların genelinde zemin katlarda yayaların dükkânların iç mekânlarına kolaylıkla ulaşmaları ve dükkânların geniş vitrinlerle dış mekân ilişkilerinin direk sağlanmasından kaynaklanan bir ticaret yoğunluğu olduğu görülmektedir. Binaların içlerinde bulunan dükkânların ise daha çok içe dönük (koridora açılmış) olduğu görülmektedir.

6. SONUÇ

İlk çağlardan beri insanlar ihtiyaçlarını değiş-tokuş yöntemiyle başlayan ticaret eylemleri ile sağlamışlardır. Bu eylemlerin sonucunda ticaret alanları ve mekânları oluşmuştur. Geçmişten günümüze bu alanlar kentlerin merkezlerini oluşturarak kentlerin algılanması ve imajında önemli unsurlar olmuştur. Ticaret mekânları pazar yerlerinden başlayarak günümüz alışveriş merkezlerine kadar birçok mekânsal biçimleniş göstermişlerdir. Selçuklular'da hanlar önemli ticaret yapıları iken Osmanlı'da bedestenler;19. yy'da pasajlar, büyük mağazalar; 20 yy ilk yarısında ise çarşılar önem kazanmıştır.20 yy ikinci yarısından sonra ise çok katlı çarşılar, işhanları ve günümüz alışveriş merkezleri önemli ticaret binaları olmuştur.

Teknolojinin gelişmesi, toplumsal ve sosyal yaşamdaki değişikliklerle insanların ihtiyaçları da farklılaşmıştır. Bu farklılaşmalara göre de mekânların oluşumunun değişim göstererek şekillendiği görülmektedir. Ticaret binaları günümüzde sadece insanların ihtiyaçlarını karşılayan ticaret işlevli yerlerden çok insanların sosyal ihtiyaçlarını karşıladıkları, boş zamanlarını değerlendirdikleri kompleks binalar haline gelmiştir. Değişen bu ihtiyaçlar karşısında ticaret binalarının kentteki konumları ve binalarda yer alan mekânlar değişim göstermiştir.

Tarihte birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış Ankara'nın tarihi süreç içerisinde ticaret bina tipolojilerinin tespit edilmesi önemlidir. Bu çalışmada Ankara'nın ilk yerleşim bölgesi ve tarihi kent merkezi olan Ulus seçilmiştir. Bu bölgede ise özellikle yarışma projesi ile elde edilen ve 2005 yılında Büyükşehir Belediyesi meclis kararı ile Ulus Çarşı Projesi yapmak üzere yıkılması planlanan binalarında içerisinde bulunduğu Ulus Meydanı çevresindeki ticaret binaları örnek olarak alınmıştır. Bu binaların mekânsal analizleri yapılarak karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılmış ve mimari özellikleri tespit edilmiştir.

Bu çalışma kapsamında öncelikle ticaret binalarının sınıflandırılmasına daha sonra Ankara kentinin mekânsal gelişimine ve ticaret mekânlarına ait genel bilgiler verilmiştir. Mekânsal analiz yöntemiyle ilgili bilgiler aktarıldıktan sonra ise seçilen binalarda uygulanacak analiz yöntemleri belirlenmiş ve tablolarla analizleri yapılarak bulgular karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Çalışma alanında yer alan binaların genel yerleşim, mekân organizasyonu ve cephe analizlerinin yapılması ile binaların biçimlenişi, fonksiyonları, uyum ve

benzerlikleri ile ilgili bilgi edinilmektedir. Analiz bulguları sonunda elde edilen sonuçlar ise:

- Başta Kale ve çevresinde yer alan kent merkezi Cumhuriyetin ilanından sonra ve şehre demiryolunun gelmesi ile ovaya kaymış daha sonra ise Ankara'da yapılan planlama çalışmalarının etkisiyle de kent merkezinin Ulus'tan Kızılay'a kaydığı görülmektedir. Böylece ticaret merkezinin de bu kent merkezleri doğrultusunda yer değiştirdiği tespit edilmiştir.
- Tarihi kent merkezi olan Ulus'da geleneksel ticaret eyleminin devam ettiği, Kızılay'daki ticaret mekânları ve kent dışına doğru konumlanan alışveriş merkezlerinde ise modern ticaret eyleminin devam ettiği tespit edilmiştir.
- Genel yerleşim analizlerine bakıldığında ticaret binalarının genelde cadde ve sokaklara yönelimlerinin olduğu ve kullanıcı yoğunluğuna göre biçimlenen mekânların bulunduğu görülmektedir. Geçmişten beri aktif olarak ticaretin eyleminin yapıldığı bu sokak ve caddelere yönelimlerle binaların dış mekânla irtibatlarının kolaylıkla sağlandığı görülmektedir. Ayrıca binaların formlarının araziye uygun ve düzgün geometride biçimlenerek konumlandığı tespit edilmiştir.
- Mekân organizasyonu analizlerinde, ticaret binalarının bodrum, zemin ve birinci katlarında ticaret eyleminin yoğun olduğu görülmektedir. 2 ve üzeri katlarda ise ticaret fonksiyonundan çok ofis olarak kullanıldığı görülmektedir. Yaya bağlantısının güçlü olduğu mekânlarda ticaret eyleminin de yoğun olarak yapıldığı tespit edilmiştir.
- Ofis fonksiyonunu bünyesinde barındıran binalarda, ofis bloğunun ticaret bloğunun yanında yer aldığı ve kendini öne çıkaracak ayrı bir kütle şeklinde çok katlı olarak tasarlandığı tespit edilmiştir.
- Mekân organizasyonlarının bina bütününde meydana gelen değişimlerden, ticaret binalarının da kent dokusunda meydana gelen değişimlerden etkilendiği görülmektedir.
- Seçilen binaların yapıldıkları dönemden günümüze kadar etkin bir ticaret bölgesinde yer aldığı, işlevsel sürekliliklerinin devam ettiği tespit edilmiştir.

- Binaların yapıldıkları dönemde insanların her türlü ihtiyaçlarına karşılık vermesine rağmen günümüzde insanların özellikle sosyal ihtiyaçları için yetersiz kaldığı görülmektedir.
- Cephe analizlerinde binaların sade ve yalın formlarla, özellikle zemin katlarda müşteriyi içeriye çekmek için şeffaflık kullanılarak tasarlandığı görülmektedir. Cephe tasarımlarında ise yapıldıkları dönemin çağdaş yapı malzemeleri ve tekniklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.
- Binaların zemin katlarında yer alan mekânsal birimlerin (dükkânların) dış mekânlarla irtibatı geniş vitrinler sayesinde sağlanırken, içe dönük yani koridora açılan mekânsal birimlerde iç-dış mekân ilişkileri yine vitrinlerle sağlanmaktadır. Ayrıca şeffaflığı sağlayan bu vitrinlerdeki ürünlerin sergilenme biçimi ve vitrin üzerindeki grafik elemanları tasarımı insanları iç mekâna yönlendirmede etkili olmaktadır.

Yapılan analizlerle seçilen binaların mekânsal biçimlenişi ortaya konulmuştur. Analizlerle elde edilen bulgular sonucunda tarihi kentteki ve ticaret binalarındaki mimari biçimleniş tespit edilmiştir. Tarih boyunca ticaret alanı olarak kullanılan bu bölge günümüzde ticaret eyleminin alışveriş merkezlerine kaymasına karşın belli bir kesimin tercih ettiği ticaret alanı olma özelliğini koruduğu görülmüştür. Bu yüzden binaların korunması, sürekliliğinin sağlanması ve gelecek nesillere aktarılması açısından önemlidir. Ayrıca bu çalışmadaki ticaret binalarına ait analizlerle elde edilmiş bulgular ve literatürdeki bilgiler bölgede yapılacak diğer çalışmalara veri olarak kullanılması açısından da önemlidir.

KAYNAKLAR:

Akdağ M., 1974, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, *Tekin Yayınevi*,Cilt II(1453-1559), İstanbul, 222

Akozan, F., 1963, Türk Han ve Kervansarayları, *Türk Sanat Tarihi Araştırma ve incelemeleri I*., 133-167

Aksulu, I., 2001, The Otoman Arasta; Definition, Classification and Conversation Problems, EJOS IV (= M. Kiel, N. Landman & H. Theunissen (eds.), *Projeceeding of the 11 th International Congress of Turkısh Art,* August 23-28 1999, N.54, s. 1-17, Utrecht

Aktaş, G. G., 2009, Rekreasyon Amaçlı Ortak Mekanların Alışveriş Merkezleri Örneğinde iç Mekan Oluşumlarının Analizi, *Sanatta Yeterlilik Tezi* ,Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü iç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana sanat Dalı , Ankara

Aktüre, S,1978, 19 Yüzyıl sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, Doktora Tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi,*ODTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi* Ankara

Aktüre, S., 1992, Osmanlı Döneminde Ankara'nın Ticaret Merkezi Hanlar Bölgesi, Ankara Konuşmaları, Derleyen: N. Şahin, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları,Ankara, 45

Altındağ Belediyesi Arşivi, 2011, Protokol Sahasını Gösteren 1967 Tarihli İmar Planı, Ankara

Alsaç, Ü., 1976, Türk Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi, *Doktora Tezi*, K.T.Ü. Baskı Atölyesi, Trabzon.,35

Altaban, Ö., 1987, Kentte yapılaşmayı Bekleyen Süreçler,Ankara, 1985'den 2015'e, *Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını*,Ankara,31-43

Altan, İ., 1992, Mimarlıkta Mekan Kavramı,Mimarlık ve şehircilikte mekan,*Sistem Yayıncılık mat. San. A.Ş*., İstanbul

Anonim, 1986, Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması, Yarışma Şartnamesi, *Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesi Başkanlığı,* Ankara,28-60

Anonim, 1986-a, Büyük Larousse Ansiklopedisi, İnterpress, Cilt;1, İstanbul, 377

Anonim, 1992, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt;5, İstanbul, 303-304.

Anonim, 2005, TMMOB Mimarlar Odası Bülteni, Sayı:29, sh:6

Anonim, 2006, 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı-Plan açıklama Raporu Etütdler & Müdahale Biçimleri, *Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı,* Ankara

Anonim,2009, Ulus Projesi, yıkılacak Binaların Künyesi http://v3.arkitera.com/v1/gundem/ulus/yikilacakbinalarinkunyesi.htm [Ziyaret Tarihi: 16 ocak 2009].

Anonim, 2009_b, Gökçek, Modern Çarşı'yı Unuttu ,Cumhuriyet Ankara Haber http://www.yapi.com.tr/Haberler/gokcek-modern-carsiyi-unuttu_68126.html [Ziyaret Tarihi: 16 Mayıs 2009].

Anonim,2011, Almanca Konuşan Mimar ve Heykeltıraşların Ankara'daki Mirası, http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/trindex.htm [Ziyaret Tarihi: 28 Ekim 2011].

Anonim,2011_b, Ankara Modern Çarşı, http://www.arkiv.com.tr/p10627-ankara-modern-carsi.html [Ziyaret Tarihi: 21 Mart 2011]

Anonim, 2012, Roma Forumu, http://tr.wikipedia.org/wiki/Roma_Forumu, [Ziyaret Tarihi: 10 Ocak 2012]

Anonymous, 2012, Agora,Reconsruction of the Agora in AD 150, http://www.nathanwolfson.com/trips/greece2002/index_3.htm [Ziyaret Tarihi: 10 Ocak 2012]

Aslanoğlu, İ., 1980, Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı,*İTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği*,Ankara

Aslanoğlu, İ., 1994, Ankara'da Yirmi Yılın Mimarlık Değerlendirmesi: 1940-1960, Ankara-Ankara, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul

Aşkan, R., 1957, Modern Çarşı Projesi, Arkitekt Cilt: 1957 Sayı: 1957-04,154-156

Bademli, R., 1987, Sanayinin Yer Seçimi Süreçleri, Ankara, 1985'den 2015'e, *Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını*,Ankara,49-54

Bakırer, Ö.- Mardan, E., 1984, "Ankara Kent Merkezinde Özellikli Hanlar ve Bedestenin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi", Tarih İçinde Ankara, *ODTU Mimarlık Fakültesi Basım İşliği*, Ankara

Balım, P.,2005, Ankara'daki Otellerin Gelişimi ve Değişimi, *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Mimarlık,Ankara

Baydar, L., 1992, Ankara- Atatürk Bulvarı, Ankara Dergisi, Cilt 1, Sayı 4, *Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını*, Ankara

Berman, B. ve Evans, J.R. Retail Managent: AStrategic Approavh,5th Edition,*Maxwell Macmillan ınternational,*Newyork

Bilgen, H.,1985, "Ankara'da Günlük Yaşam 1928-38", *Mimarlık Dergisi*, (2-3)

Bolen, W., 1982, Contemporary Retailing, Prentince- Hall inc., New Jersey, s 130

Bozdoğan, S., 2002, Modernizm ve Ulusun İnşası, *Metis Yayıncılık*, İstanbul

Canbakal, N., 2003, Mimari Konvansiyonlar, *Arredamento Mimarlık*, 260,55

Cangır, A., 2007, Cumhuriyetin Başkenti 3 Cilt, *Ankara Üniversitesi Kültür ve Sanat Yayınları*, Ankara

Celal, M. G., 2006, Alışveriş Mekanlarının Gelişim Süreci Örneklem:Eskişehir , Yüksek Lisans Tezi, *Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Eskişehir,7-16

Cengizkan, A., 2004, 1924- 25 Lörcher Planı: Ankara'nın İlk Planı, *Arkadaş Yayınları*, Ankara

Cengizkan, A., Kılıçkıran, D., 2009, Yer'in Sesi Ulus İşhanı'nın Söyledikleri, *Arkadaş Yayınları*, Ankara

Cerver, A.,1991, Commercial Spaces, *NewYork: Boks S.A.*, 1991

Ceylan, O., 1989, Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapılarının Oluşumu, Gelişimi ve Yakın Doku Kültürleri İle Olan Etkileşimleri, Doktora Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul

Cezar, M., 1983, Typical Commercial Buildings of The Ottoman Classical Period and The Ottoman Construction Systems, *Türkiye İş Bankası*, İstanbul

Cezar, M., 1985, Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, *Mimar Sinan Üniversitesi Yayını*, İstanbul

Ching, D.K.F., 2002, Mimarlık (Biçim, Mekan ve Düzen), Çev: Sevgi Lökçe, *Yapı-Endüstri Merkezi*, İstanbul

Çakmaklı,D., 1992, Bina-Kentsel çevre ilişkisi, *Y.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı işliğ*i, İstanbul

Darka, S., 2003, 15-19. Yüzyıl Ankara Hanlarında İşlevsel Dönüşümler, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Fakültesi*, Ankara

Doğru, H., 1995, XVIII.yüzyıla kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü, *Anadolu Üniversitesi Yayınları no:872*, Eskişehir, 119-120

Dökmeci, V., 1995,Tüketimin Değişmesi ve Mega Çarşıları, *Yapı Dergisi*, Sayı 158

Eldem, S. H., 1973, Elli Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı, Mimarlık, sayı 11-12, 5-11

Elmalı, D., 2005, Mimaride Saydamlık-Opaklık Kavramları ve Cephelerin Algılanmasına Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Fakültesi*, Trabzon

Erdoğan A., Günel G., Kılcı A., 2007, Tarih İçinde Ankara ,Ankara Tarihi ve Kültürü Dizisi:1, *Ankara Büyükşehir Belededіyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı,* Ankara

Ersoy, B., 1991, İzmir Hanları, *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını*, Sayı 49, Ankara

Ertaş, Ş., 2006, Türkiye'de Alışveriş Birimleri Mağazaların Mekansal Analizleri, Yüksek Lisans Tezi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mimarlık Anabilim Dalı,*Trabzon

Ergenç , Ö., 1975, 1600-1615 yılları arasında Ankara iktisadi Tarihine ait araştırmalar, Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler Tartışmalar, ,*Mars Matbaası,* Ankara

Evliya Çelebi, 2005, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C. 2, Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Karaman, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul,431.

Eyice, S., 1972, Ankara'nın Eski Bir Resmi, Atatürk Konferansları, Cilt 4, *Türk Tarih Kurumu,* Ankara

Fidan, T., 2007, Tarihi Kent Merkezlerinde Planlama Sorunları Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı Örneğinin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi,*Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*,Ankara,85-135

Gültekin Turgut, N., 2007, Kentsel Korumada Yenileme Tercihli Yasal Yaptırımlar-Kent ve Bölge Üzerine Çalışmalar, *Gazi Üniversitesi Şehir Bölge Planlama Bölümü,* Ankara, 377-391

Günay, B., Kıral, Ö., Erkal, F., 2005, Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı:1986-2006 Koruma Planından Yenileme Planına *[online]*, http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/806734b256c27e4_ek.pdf [Ziyaret Tarihi: 21 Ocak 2011]

Gür,Ö.G.,1996,Mekan Örgütlenmesi,*Gür Yayıncılık*,Trabzon

Güran, C., 1978, Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi,*Vakıflar Genel Müdürlüğü,* Ankara

Google Earth, Google'den alınan hava fotoğrafı üzerinden çizilen Ulus tarihi kent merkezinin görünümü, [Ziyaret Tarihi: 21 Ocak 2011]

Hasol, D., 1998, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, *Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları,* İstanbul

İnceoğlu, N.,1990, Mimarlık Bilgisi Ders Notları,*Yıldız Üniversitesi Matbaası*,İstanbul

İzgi, U., 1999, Mimarlıkta Süreç Kavramlar-İlişkiler, *Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları,* İstanbul

Kandemir, S., Ankara Vilayeti, *Türk Maarif Cemiyeti Neşriyatı*,Ankara, 1932

Kaprol, T., 2002, Cumhuriyet Sonrası 1930-1950 Yılları Arasında Bursa'da Mimari Gelişim, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, Bursa

Kaprol, T., Minez, B., 2006, ‘’Cumhuriyet Sonrası Üsküdar'da İnşa Edilmiş Sivil Mimarlık Örneği 'Konut'’’ Üsküdar Sempozyumu, İstanbul (http://www.uskudar.bel.tr/tr-TR/bilgi/Lists/Sunumlar/Attachments/1475/T33.pdf) [Ziyaret Tarihi: Ocak 2010]

Keleş, R., 1971, Eski Ankara’da Bir Şehir Tipolojisi,Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları,Ankara,13-15,90-109

Keleş, R., Duru, B., 2008, Ankara’nın Ülke Kentleşmesindeki Etkilerine Tarihsel Bir Bakış,*Mülkiye Dergisi,* Cilt: XXXII Sayı:261,Ankara

Konur, A., 1997, Ankara’daki Alışveriş Merkezlerinin Gelişimi ile Program ve tasarım Kriterlerinin Değişimi, Y. Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı*, Ankara,22

Krier, R., 1988, Architectural Composition, *Rizzolli International Pub.*, Newyork

Küçükkömürcü, B., 2005, Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapıları ve Günümüzdeki Alışveriş Merkezleri Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*,İstanbul,130-175

Leupen, B., Grafe, C., Körnig, M.,Zeeuw, P. De, 1997, Desing and Analysis, *Van Nostrand Reinhold*, Newyork

Madran, E., 2005,Açılış ve Sunumlar, *Ankara tarihi Kent Merkezi-1 Ulus Paneli*, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Ankara,10-19

Madran, E., Ergut, A.E. Özgönül N., A., 2005, Ulus Tarihi Kent Merkezi, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Raporu, *Planlama Dergisi*, Ankara, 51-53

Markuzon,W.,1973, Mimari Dilin Anlamsal Yoldan Açıklanması, *Mimarlık Dergisi*, 9

Moltay, İ.H., 1974, Bütünleşmiş Mimari Yapı Öğeleri Tasarısında Kullanılabilecek Bir Morfolojik Aracın Geliştirilmesi, Doktora Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi*., İstanbul.

Mun, D., 1981, Shops, A Manuel of Planning and Desing, *Architectural Pres*, Londra

Nayır, Z., 1975, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690, *İTÜ Mimarlık Fakültesi*, İstanbul

Norberg –Schulz, 1971,Existence Space& Architecture, *Studio Vista*, London,78

Okten, G., 2004, Moda Alanında Faaliyet Gösteren Mağaza Zincirlerinde Ticari Amaç Ve İç Mekan Tasarımı İlişkisinin İrdelenmesi,Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İç Mimarlık Anabilim Dalı*, İstanbul,101

Ongan, H.,1954-1955, Ankara Sofçuluğu ve Bazı Vesikalar, *Ankara Belediye Dergisi*, Yıl3-4, Sayı 3-13, Ankara

Ortaylı, İ.,1984, 19.Yüzyıl Ankara'sına Demiryolunun Gelişi Hinterlandının ve Hinterlandaki Üretim Eylemlerinin Değişimi, Tarih İçinde Ankara, *ODTU Mimarlık Fakültesi Basım İşliği*, Ankara

Ölçer, K., 1968 Ankara Ulus Meydanı Çarşı ve Büro İnşaatı, Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi, http://www.ekutuphane.imo.org.tr/pdf/2685.pdf) [Ziyaret Tarihi: 21 Mart 2011]

Özdeş, G., 1998, Türk Çarşıları, , *Tepe Yayınları*, Ankara

Özendeş, E. ,1999, Osmanlının İkinci Başkenti Edirne, *YEM Yayın*,27

Özkalp, E., 1994, Sosyolojiye Giriş, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayını*, No: 87, Eskişehir

Parlar, Z.M., 1993, Evaluation of interior shopping mall design within the context of urban public realm, *Yüksek Lisans Tezi*, Bilkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara

Passini, R., Rainville, C., Marchand, N. and Joanette, Y., 1998, Wayfinding and Dementia: Some Research Findings and a New Look at Design, *Journal of Architectural and Planning Research*, 15

Rubensteın, H., 1992, Pedestrain Malls, *Streetscrapes and Urban Spaces*, *New York*, John Wiley and Sons Inc.

Sedillot, R., 1983, Değiş-tokuştan Süpermarkete, *Cep Kitapları*, İstanbul

Saltan, Ö.,2007, Alışveriş Merkezlerinin Tasarım Kriterleri Açısından Değerlendirmesi, Yüksek Lisans Tezi , *İstanbul teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü* , İstanbul

Say Özer, Y., 1996, Ticaret Mekânlarının Oluşum ve Gelişim İlkelerinin İncelenerek Tipolojik Açıdan Sınıflandırılması, *Doktora Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Sayılı, T., 1992, Alışveriş Merkezlerinin Gelişimi Sınıflandırılması ve Tasarımını etkileyen Faktörler, Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul, 2-8

Sever, Ö., 2008, Otellerde Mekansal Analiz, Yüksek Lisans Tezi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mimarlık Anabilim Dalı*, Trabzon, 78

Sözen, M., 1996, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, Ankara

Sözen, M., Tanyeli, U., 1986, Sanat Kavram ve Terimler Sözlüğü, *Remzi Kitapevi*, İstanbul

Sözen, M., Tapan, M., 1973, 50 Yılın Türk Mimarisi, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara*

Şahin, P., 2008, Tarihi Çevreleri Koruma Sürecinde Yaşanan Fiziksel ve Soso-kültürel Değişimin, Ankara-Ulus Tarihi Kent Merkezi İstiklal Mahallesi Örneği , Yüksek Lisans Tezi ,*Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama*,Ankara

Tekeli, İ., 1982, , Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar : 3,Başkent Ankara'nın Öyküsü Turhan Kitapevi, *Türkiye'de Kentleşme Yazıları,* Ankara ,16-17,68-76

Tunç, G., 2003, transformation of Public space:The case of Migros Akköprü Shopping Center,Yüksek Lisans Tezi, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı*,56-86

Turan, O., 1980, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, *Dergah Yayınları Tarihi Dizisi*, İstanbul

Tümertekin, E., 2007, İstanbul, İnsan ve Mekan, *Tarih Vakfı Yurt Yayınları Kentler Dizisi*,İstanbul,20

Tokyay, V.,2005, *Çağdaş Alışveriş Merkezlerine Eleştirel Bir Bakış [online]* http://www.oranmimarlik.com.tr/dokuman/alisveris merkezleri.pdf, 2005. [Ziyaret Tarihi: Şubat 2009]

Tunçer, M., 2000, Tarihsel Çevre Koruma Politikaları Ankara, *T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara,19

Tunçer, M., 2001, Ankara Şehri Merkez Gelişimi, *T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara,19

Tunçer, M., 2005, Açılış ve Sunumlar, *Ankara tarihi Kent Merkezi-1 Ulus Paneli*, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Ankara,19-37

Tunçer, M., 2009, Cumhuriyet'in "Mimari Mirası"nın Planlama Aracılığı ile Korunması: Ankara Örneği, *TMMOB Mimarlar Odası Cumhuriyet'in Mimari Mirası Sempozyumu [online]*, http://www.planlama.org/new/makaleler/cumhuriyet-in-mimari-mirasi-nin-planlama-araciligi-ile-korunmasi-ankara-ornegi.html [Ziyaret Tarihi: 24 Nisan 2011]

Usta Keleş,.G., 1994, Anadolu Osmanlı Mimarisinde Mekan Analizi,Han ve Kervansaray Yapılarında Uygulama,Doktora Tezi,*Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı*,Trabzon

Uysal, M., 2004, Tarihi Merkezlerde Ticaret Mekanlarının Değişim/ Dönüşüm Analiz Yaklaşımı; Konya, Kayseri, Sivas Örneği, Doktora Tezi, *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı,* Konya

Verdil, A.,2007, Mekan-Davranış İlişkisinin Dönüşümü:Alışveriş Merkezlerinin Mekansal Dizim Yöntemiyle incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mimarlık Anabilim Dalı*, İstanbul

Yavuz, Y., 1973, Cumhuriyet Dönemi Ankara'sında Mimari Biçim Endişeleri, Mimarlık, sayı 11-12,26-44

Yeşil, A., 2006. Ankara Metropoliten Alanın Yeşil Alan sisteminin Analiz, *Yüksek Lisans Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Zengel, R., 2001, Tarih İçinde Değişen Tüketim Mekanları, *Ege Mimarlık*,40-41, İzmir, 10-13

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Betül ASAR
Uyruğu : T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi : Erzurum-1983
Telefon : 0312.478.0309
Faks :
e-mail : betul_@msn.com

EĞİTİM

Derece		Adı, İlçe, İl	Bitirme Yılı
Lise	:	Beyşehir Süper Lisesi, Beyşehir,Konya	2001
Üniversite	:	Selçuk Üniversitesi, Kampüs, Konya	2006
Yüksek Lisans	:	Selçuk Üniversitesi, Kampüs, Konya	….
Doktora	:		

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2004	ER-SEL MİMARLIK LTD ŞTİ ŞANTİYESİ	Stajyer Öğrenci
2005	ER-SEL MİMARLIK LTD ŞTİ BÜROSU	Stajyer Öğrenci
2006-2007	ART MİMARLIK END. TASARIM	Mimar
2007-….	UBMS İNŞ. TUR. LTD. ŞTİ	Mimar

UZMANLIK ALANI

-Autocad kullanımı
-3D Max kullanımı
-Microsoft Office programları kullanımı
-Adobe Photoshop kullanımı

YABANCI DİLLER

İngilizce